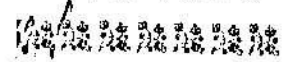
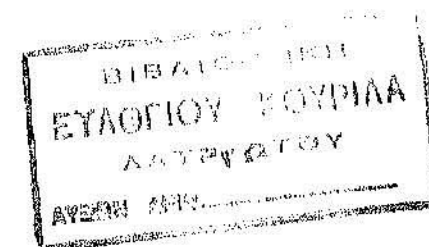

ΚΙΜ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ

ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΑ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟΝ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ * ΑΘΗΝΑΙ * ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1910-
ΜΑΡΤΙΟΣ 1911 * ΤΟΜΟΣ ΚΑ'.

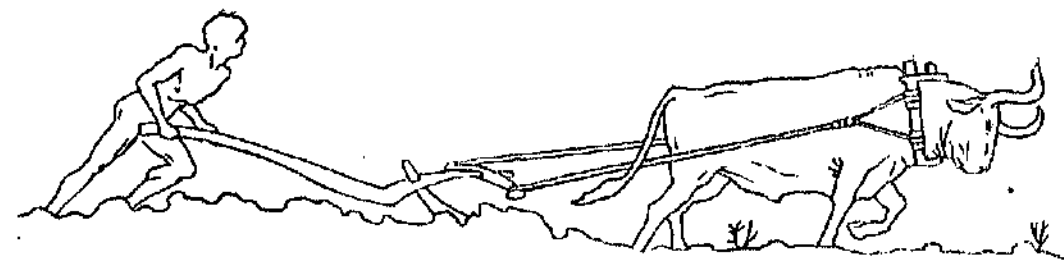

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΙΜΩΝ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

I. A. B.

ΜΕΣΗΜΕΡΙ ΣΤΑΣ ΑΛΠΕΙΣ
ΥΠΟ ΣΕΪΚΑΝΤΙΝΙ

ΠΑΝΔΘΗΝΔΙΑ

ΕΤΟΣ ΙΑ' 30 ΝΟ.
ΕΜΠΡΙΟΥ 1910

ΛΕΩΝ ΤΟΛΣΤΟΪ 1828-1910

Τρία μεγάλα κοσμικά φαινόμενα ελδεν ή εποχή μας, τὰ ὁποῖα φέρουν εἰς τήν φαντασίαν μας τὸ μακρονόον, φυσικόν θέατρον τῶν πρώτων αἰώνων τοῦ πλανήτου αὐτοῦ, ὅπου ἐπαί-
ζοντο αἱ μεγάλαι καταστροφαὶ καὶ αἱ μεγάλαι δημιουργίαι. Καὶ τὰ φαινόμενα αὐτὰ εἶναι τρεῖς θάνατοι ἀνθρώπων-κόσμων, τοῦ Νίτσε, τοῦ Ἰψεν καὶ τοῦ Τολστοῦ.

Παρόμοιον αἰσθημα καταπλήξεως καὶ τραγι-
κοῦ θαυμασμοῦ δὲν θὰ ἐδοκίμουν οἱ πρόωτοι ἄνθρωποι τοῦ πλανήτου, παρὰ μόνον ἐνώπιον τῶν μεγάλων φυσικῶν καταστροφῶν. Ὅταν ἔπεφταν ἀκόμη οἱ μεγάλοι ἥρωες τῆς σοματι-
κῆς δυνάμεως εἰς τὰς ἐπικὰς μάχας τῶν θυλῶν, ὁ θάνατός των, ὅσον καὶ ἂν ὁμοίῳ μετὰ τῶν μεγάλων κορυφῶν, δὲν εἰμποροῦσε νὰ κλείσῃ τὴν ἔννοιαν μιᾶς κοσμικῆς καταστροφῆς. Ἦτο πάντοτε ἓνας θάνατος ἀνθρώπου ἢ ἓνας θάνα-
τος ἡμιθέου. Ὁ θάνατος τῶν θεῶν ἀκόμη δαίρη-
ξεν ἓνας θάνατος ἀνθρώπου. Ἀπὸ τὴν μεγά-
λην ὅμως στιγμὴν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἡ ἡθικὴ κοσμογονία ἄρχισε τὸ μέγα ἔργον τῆς ἐπάνου εἰς τὸν πλανήτην, ποὺ παρεσκευάσθη μετὰ τῶν φυσικῶν ἀγῶνας, διὰ νὰ τὴν δεχθῇ, ἡ πάλι τῶν ἰδεῶν ἦλθε νὰ διαδεχθῇ τὴν πάλιν τῶν στοιχείων, μετὰ τὴν ἰδίαν δομὴν, τὴν ἰδίαν ἔκτα-
σιν καὶ τὴν ἰδίαν μεγαλοπρέπειαν. «Κόσμοι γεννιοῦνται καὶ κόσμοι πεθαίνουν» καὶ τώρα ὅπως ἄλλοτε. Καὶ οἱ αἰσιοὶ ποὺ ταράσσον τὴν οἰκουμένην, τώρα ἀπὸ τὸν θάνατον ἑνὸς Νίτσε, τώρα ἀπὸ τὸν θάνατον ἑνὸς Ἰψεν καὶ τώρα ἀπὸ τὸν θάνατον ἑνὸς Τολστοῦ, δὲν δια-
φέρουν καθόλου ἀπὸ τὰ μεγάλα μηνύματα ποὺ ἀνήγγειλαν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα τὴν κατὰδυ-
σιν μιᾶς Ἀτλαντίδος εἰς τὰς ἀβύσσους τοῦ Ὠκε-
ανοῦ. Ὁ ἄνθρωπος-κόσμος εἶναι τὸ μεγαλο-
πρεπέστερον θέαμα ποὺ εἶδεν ἡ ἱστορία τῆς δημιουργίας.

Μὲ τὸν καθένα ἀπὸ τοὺς τρεῖς ἓνας κόσμος ἐβυθίσθη εἰς τὴν ἀβύσσον. Ἡ ἀνθρωπότης ἐπάνω ἀπὸ τὰ διαφανῆ νερὰ τοῦ πνευματικοῦ Ὠκεανοῦ θὰ βυθίσεται αἰωνίως εἰς τὴν ἐναιέ-
νισίν του.

Ὅταν ἀναζητῇ κανεὶς τὸ μυστήριον τῆς δόξης τοῦ μεγάλου «συγγραφέως τῆς ρωσικῆς γῆς», ὁ ὁποῖος αἰσθανόμενος τὸν θάνατον νὰ ἔρχεται πρὸς αὐτὸν ἐπῆγε νὰ τὸν προῦπαντήσῃ μόνος εἰς τὴν ἐρημίαν, μετὰ τὸ μεγαλοπρεπέστερον κί-
νημα ποὺ εἶδεν ἕως τώρα ἡ ἀνθρωπότης, ἐδρί-
σκειται ἔμπρὸς εἰς πολλὰ διλήμματα. Ποῦ εἰρί-
σκειται ἄραγε ὁ ἀληθινὸς ἥρωας, τὸν ὁποῖον ἀποθεοῖν τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἢ ἡ ἡμέρη; Εἰς τὴν ποιητικὴν του δημιουργίαν τάχα, εἰς τὴν ἐπέ-
ροχον ζωγραφικὴν τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τὰ θαυ-
μαστὰ ἀνάλγητα τῆς ψυχῆς τῆς πατρίδος του, ποὺ ἔδωκεν εἰς τὸν κόσμον; Ἀλλὰ δὲν εἶναι ὁ μόνος καὶ κανεὶς δὲν ἐδοξάσθη ὥς αὐτός; Εἰς τὴν φιλοσοφίαν του καὶ τὴν ἡθικὴν του; Ἀλλ' αὐτὴ ἴσως εἶναι τὸ ἀσθενέστερον καὶ τὸ ὀλιγώ-
τερον πρωτότυπον μέρος τοῦ ἔργου του. Δὲν μένει ἄλλο, παρὰ τὸ ἀνοιγμὸς τὸ θεμελιὸν καὶ παράφορον μιᾶς ἀγῶνης, εἰς τὴν ὁποίαν ἐξή-
τισε νὰ σφίξῃ ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα, τὴν ἀνθρωπότητα τὴν πάσχουσαν καὶ ἀδικουμένην. Καὶ δὲν μένει ἄλλο παρὰ ἡ μεγάλη οὐτοπία τῆς Τολστοῦκῆς Πολιτείας, τὴν ὁποίαν ἐδημιούργησε μετὰ τὸν ἔρωτα τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ὁ μεγαλύτερός του ἔρωτας.

Ὁ Τολστοῦ ὑπῆρξεν δημιουργὸς καὶ προφή-
της ἑνὸς ἐπιγείου παραδείσου. Καὶ ἡ ἀνθρω-
πότης ἡ ἐξόριστος ἀπὸ τὸν πρῶτον παράδεισον ζητεῖ πάντοτε, πλανιόμενη εἰς τὴν ἔσχατον, νὰ τὸν ἐπανεύρῃ. Ἡ περιπλάνησίς της αὐτὴ εἶναι ἡ μεγαλύτερα τῆς δυστυχίας καὶ ἡ ἀναζητήσις του ὁ μεγαλύτερος καὶ ὀρθαιότερός της ἀγών.

Ἠρωϊότερος διότι εἶναι ἴσως ὁ ματαιότερος.

Οἱ προφηταὶ τῶν Παραδείσων εἶναι οἱ μεγάλοι ἐκλεκτοὶ τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ εἶναι οἱ δημιουργοὶ καὶ οἱ ἐπαναστάται. Αὐτοὶ ποὺ ἐρχονται νὰ καταλύσουν τὸ παρὸν καὶ νὰ δημιουργήσουν τὸ μέλλον. Τὸ παρὸν εἶναι ἡ μεγάλη πηγὴ τῶν ἀπογοιτευέσεων. Ἰκεῖνος ποὺ ἐρχεται νὰ τὸ καταλύσῃ μὲ τὰ ὁποιαδήποτε δέλα εἶναι ὁ ἥρωας, ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ ὁποίου συναθροίζεται ἀγωνιστὴς ἡ ἀνθρωπότης, διότι ἀπὸ τὴν κατάλυσιν τοῦ παρόντος θὰ προκύψῃ τὸ μέλλον. Ὁ Νίτσε ἤλθε νὰ συντρέψῃ τὰς πλάνας τῶν παλαιῶν ἀξιών καὶ νὰ φέρῃ τὴν βασιλείαν τοῦ Ὑπερανθρώπου. Ἐπαναστάτης καὶ δημιουργός. Οὐτοπιαστὴς ἀλλὰ δημιουργός καὶ αὐτὸς ἐνὸς παραδείσου. Ὅλοι οἱ προφηταὶ ὑπῆρξαν δημιουργοὶ παραδείσων. Ὁ Ἰψεν, ἐάν δὲν ἐκήρυξε τὸν παραδείσον του μὲ προφητικὴν σάλπιγγα, δὲν εἶναι ὀλιγώτερον προφήτης. Καταλύτης καὶ αὐτὸς μᾶς παραδόσεως. Ἡ ἀνθρωπότης, κύπτουσα ὑπὸ τὴν ὀργὴν τῆς Μοίρας, ζητοῦσα νάποινάξῃ ἀπὸ τὸ στήθος τῆς τὸ βάρος τοῦ ἐριδίου, ποθοῦσα νάναπνεύσῃ ἓνα ἀέρα πλέον ἐλεύθερον, προσπαθοῦσα νὰ σπάσῃ τὰ δεσμά της, δεσμῶ σκουριασμένα, ἀλλ' ἀκατάλυτα μᾶς παλαιᾶς παραδόσεως καὶ μᾶς παλαιᾶς ἠθικῆς, ἀντίκρουσε τὸν ἀγῶνα τῆς μέσα εἰς τὸ Ἰψενικὸν θέατρον. Εἰς τὸ θέατρον αὐτὸ δὲν ἦσαν πλέον οἱ μεγάλοι ἥρωες τῆς Ἑλληνικῆς τραγωδίας, οἱ καταδικαζόμενοι ἀπὸ τὴν ὀργὴν τῶν θεῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν ὑπάρχουν πλέον διὰ τὰ μᾶς δώσουν τὴν ἱκανοποίησιν μᾶς πάλης, ὁμοιοζούσης μὲ Τίτανομαχίαν. Εἰς τὸ θέατρον αὐτὸ δὲν ἦσαν ἀκόμη οὔτε οἱ ἥρωες τοῦ νεωτέρου δράματος; οἱ δίδοντες τὸν σκληρὸν λόγον τῶν ἰδίων των πράξεων καὶ πληρόντες τὰς ἀμαρτίας, διὰ τὰς ὁποίας δὲν ὑπῆρξαν ἐπεύθυνοι, ἀμαρτίας ἀγάπης, ἔρωτος καὶ ἐπιθυμίας. Εἰς τὸ θέατρον αὐτὸ ἀνεβιβάσθη ἡ ἀνθρωπότης ἡ πάσχουσα, ἡ βεβαρυνμένη ἀπὸ κακὰς κληρονομίας, ἡ ἀνεύθυνος, ἡ ὑπισταμένη τὰς δοκιμασίας πράξεων καὶ κινήσεων, τῶν ὁποίων τὰ ἐλατήρια κρύπτονται εἰς τὰ βάθη τῶν κυττάρων τοῦ ἀνθρωπίνου οργανισμοῦ, ἡ πληρώνουσα τὸν φόρον τῶν προλήψεων καὶ τῶν συνθηκῶν, μὲ τὰς ὁποίας τὴν ἀλυσόδεσεν ἡ παράδοσις, δεσμεύουσα κάθε δρμὴν καὶ κίνησιν πρὸς κατὰκτισιν τῆς εὐτυχίας. Ἡ μεγάλη, βουβὴ διαμαρτυρία τῆς ἀνθρωπότητος εὐρήκεν εἰς τὸ Ἰψενικὸν θέατρον τὴν φωνήν, τὴν διερωτηνέουσαν τὸν πόθον τῆς ἀπολυτρώσεώς της. Καὶ ἡ ἀπολύτρωσις ἡμποφέγγει ὀπίσω ἀπὸ τὸν Ἰψενικὸν κόσμον. Ἡ θύρα ἐνὸς παραδείσου διανοίγεται μέσα εἰς νέας γλοερύτητας. Ὁ Ἰψεν, καὶ αὐτὸς δημιουργός ἐνὸς παραδείσου.

Ἡ ἀνθρωπότης ἡ ἐξόριστος ἀπὸ τὸν πρῶτον

παραδείσον δὲν θέλει νὰ πιστεύσῃ ὅτι δὲν θὰ ξαναγυρίσῃ πλέον εἰς αὐτόν. Καὶ οἱ προφηταὶ τῶν παραδείσων εἶναι οἱ μεγάλοι τῆς ἐκλεκτοῦ: ἓνας Νίτσε, ἓνας Ἰψεν, ἓνας Τολστόϊ. Ἡ τέχνη καὶ ἡ φιλοσοφία, φροντίδες ἐρημητηρίων, δὲν κατέκτησαν ποτὲ τὸν κόσμον μὲ τὴν σφοδρότητα. Ὑπῆρξαν μεγαλύτεροι φιλόσοφοι καὶ μεγαλύτεροι ποιηταὶ καὶ ἀπὸ τοὺς τρεῖς αὐτοὺς γίναντες τῆς συγχρόνου ζωῆς. Ἀλλὰ κἀνείς δὲν εἶδε τὴν δόξαν ποὺ εἶδαν αὐτοὶ. Καὶ κἀνέως ὁ θάνατος δὲν ἔσεισε τὴν οἰκουμένην, ὥς κρήνημα ἐνὸς μεγάλου κόσμου.

Ἄλλ' ὅταν ἡ οὐτοπία σβυσθῇ ἔμπρὸς εἰς τὰ μάτια τῆς ἀνθρωπότητος, ὅταν ἀπὸ τὰ ἀνθ' ὧν παραδείσων αὐτῶν ἀποσταλαχθῇ ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ κερδίσῃ ἡ ἀνθρωπότης ἀπ' αὐτοὺς, πραγματικὸν καὶ συγκεκριμένον, ὅταν νέοι προφηταὶ φέρουν νέους παραδείσους, ἔμπρὸς εἰς τὰς διψασμένας ψυχὰς καὶ τὰς αἰωνίως διψασμένας, τί θ' ἀπομείνῃ ἀπὸ τὸ ἔργον τῶν γυναικῶν αὐτῶν; Ὅχι βέβαια, ὅτι ἐδημιούργησε τὴν σημερινὴν τὴν βασιλείαν, ἀλλ' ὅτι ὑπῆρξε ἡ βασιλεύσα οὐσία τῆς ψυχῆς των, ὁ ἀκατάλυτος χρυσὸς τῆς φαντασίας καὶ τοῦ αἰσθηματος, ἡ ποίησις, ἡ τέχνη, ἡ συγκινημένη σκέψις. Τί θ' ἀπομείνῃ ἀπὸ τὸν Τολστόϊ; Τὸ ἔργον ἀκριβὲς ἐκεῖνο ποὺ κατεδίδασκεν, ἀπέρριψε καὶ ἀπεκήρυξε, εἰς τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς δόξης του, ἀπατηθεὶς ἀπ' αὐτὴν τὴν ἰδίαν καὶ ἐκλαβὼν ὡς τελείωμα τῆς μεγαλοφυΐας του, τὴν κατὰστατον ἀκριβὲς ἐκείνην, ἡ ὁποία δὲν ὑπῆρξε ἀλλοπαρὰ ἡ θεωρητικὴ ἔκφρασις ἐνὸς κόσμου αἰσθημάτων, τῶν ὁποίων ὅλη ἡ ἀξία εὐρίσκεται ἐκ τῆς συναισθηματικῆς των διατύπωσιν καὶ τὴν δημιουργικὴν των ἔκφρασιν. Ἐτσι συχνὰ ἡ διημιος καὶ ψυχρὰ συνείδησις ἀντικρύζει τὰ προιόντα τοῦ ὑποσυνειδήτου, ἔτσι ἡ ψυχρὰ σκέψις κομπάζει ἐπάνω ἀπὸ τὸ ἔργον τῆς τέχνης, εἰς μίαν παράδοξον καὶ μοναδικὴν προσπάθειαν τραγικῆς αὐτοκτονίας.

Ἡ μεταμόρφωσις αὐτὴ ἐν τούτοις ἡ ὁποία συνετελέσθη εἰς τὰ βάθη τῆς ψυχῆς τοῦ μεγάλου συγγραφέως τῆς Ρωσικῆς γῆς καὶ ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ παράδοξον τολστοϊκὸν φαινόμενον, δὲν εἶναι κατ' αὐθαίρετον καὶ ἀσυνεπές. Ἀποτελεῖται ἀπὸ μίαν σειρὰν ψυχολογικῶν φαινομένων, τὴν ὁποίαν εἰμπορεῖ νὰ παρακολουθήσῃ κἀνείς εἰς ὅλην τὴν καλλιτεχνικὴν καὶ φιλοσοφικὴν ἐξέλιξιν τοῦ Λέοντος Τολστόϊ. Ὁ φιλόσοφος ὁ ὁποῖος καταδικάζει ὅλον τὸ ἔργον τῆς προασποτικῆς του ζωῆς καὶ ὁ ὁποῖος θέλει νὰ θέσῃ τὴν τέχνην εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἀνθρωπότητος, συγκρατικῶν, μαζὶ μὲ τὰ ἴδια τοῦ ἀριστοτεχνικὰ, τὰ μεγαλύτερα προιόντα τῆς φαντασίας

καὶ τοῦ αἰσθηματος ποὺ εἶδαν οἱ αἰῶνες, εἶναι αὐτός, αὐτότατος ὁ συγγραφεὺς τῆς «Ἄνας Καρένιν» καὶ τοῦ «Πόλεμου καὶ Εἰρήνης». Τὸ αἰσθημα τοῦ οὔτου, τὸ ὁποῖον ἀνυπόδεικται ἀπ' ὅλην τὴν Ρωσικὴν λογοτεχνίαν, τὸ βλαβύτατον αἰσθημα τῆς σιγαλαθείας πρὸς τὸν ὁποῖον δὴπατε πύλαγοντα ἄνθρωπον, καὶ τὸ ὁποῖον ὁ Ὁσκαρ Οὐάιλδ βλέπει ὡς τὸ κυριώτερον καὶ ὁριωότερον χαρακτηριστικὸν τῆς Ρωσικῆς ψυχῆς, ἔλαβεν εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν τέχνην τοῦ Τολστόϊ τὴν βαλυνέαν του ἔκφρασιν. Ὁ Τολστόϊ δὲν ἠγάπησε μόνον τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ ὑπῆρξε καὶ ὁ μεγαλύτερος ζωγράφος τοῦ ζῶντος πλάσματος εἰς μίαν ἱερὴν μονιασμένη ἀντίληψιν, εἰς μίαν ὑπέροχον σύγκρισιν ψυχῆς καὶ σώματος. Ὁ Μερεσκώφσκι παραβάλλων τοὺς δύο γίγαντας τῆς Ἰταλικῆς Ἀναγεννήσεως τὸν Μιχαὴλ Ἀγγελον καὶ τὸν Λεονάρδον Δα Βίντσι πρὸς τοὺς δύο ἄλλους προδρόμους τῆς Ρωσικῆς καὶ τῆς Παγκοσμίου Ἀναγεννήσεως τὸν Τολστόϊ καὶ τὸν Δοστογιέφσκι, συγκρίνει τὸν πρῶτον πρὸς τὸν Μιχαὴλ Ἀγγελον. Ὅπως ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος, λέγει, ὑπῆρξε ὁ μεγαλύτερος ζωγράφος τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος μὲ τὰ χρώματα καὶ τὸ μάρμαρον, ὁ Τολστόϊ ὑπῆρξε ὁ μεγαλύτερος ζωγράφος του μὲ τὸν λόγον. Ὁ Τολστόϊ, ὅπως ἐκεῖνος, ἀπέρριψε ἀπ' αὐτοῦ ἄλλους τοὺς πέπλους τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ εἶχαν καλῆται οἱ χριστιανικοὶ αἰῶνες καὶ τὸ παρονσίστασθαι θρησκευτικὸν εἰς τὰς τοιχογραφίας τῆς Κατέλα-Σιζέτινα, ὁ Τολστόϊ ὑπῆρξε ὁ πρῶτος ποὺ ἐτόλμησε νάποινωσῃ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα ἀπὸ τοὺς πέπλους τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ὁ πρῶτος ποὺ κατέληξε ἀπὸ τὸ παιδιὸν ἀριανὸν ὄνειρον τῆς ἀνιμίζεως τῆς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ ζῶντος εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου, ἀπὸ τὸ ὄνειρον τοῦ Θεοῦ-Ζῶντος. Ὅλα τὰ ἔργα τοῦ Τολστόϊ ἀποπνέουν τὴν παλαιὰν σιμιτικὴν φρονίαν, ἐνώπιον τοῦ «ζῶντος» αὐτοῦ. Ταυτοχρόνως ὅμως πρῶτος ὁ Τολστόϊ προσηλάνθη τὸ δυνατόν τοῦ καταπινέου τοῦ φρονίως αὐτῆς, πρῶτος διεῖδε τὸ δυνατόν ὅχι πλέον μᾶς ἀσωμαίου ἀγνότητος, ἀλλὰ μᾶς ἀγίας σαρκός, ὅχι μᾶς ἀσωμαίου πνευματικότητος, ἀλλ' ἐνὸς σώματος πνευματοποιημένου καὶ ἁγίου, πλέον πνευματικὸν ἀκόμη καὶ ἁγιωτέρου ἀπὸ πᾶν ὅτι μᾶς ἐκληροδότησεν ἡ κλασικὴ ἐποχὴ τῆς θεωρητικῆς τοῦ σώματος, ἡ ἐπαχὴ τοῦ Πραξιτέλους καὶ τοῦ Φειδία.

Ἡ ἀγάπη αὐτὴ τοῦ ἀνθρώπινου σώματος, τοῦ σώματος πνευματοποιημένου, ἡ ἀγάπη δηλαδὴ τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν συνολικὴν του ὁπάστασιν, χαρακτηρίζει ὅλην τὴν τέχνην καὶ τὴν ζωὴν τοῦ Τολστόϊ. Ὡς τεχνίτης ἐξοργίστηκε τὸν ἄνθρωπον, ὅσον κἀνένας ἄλλος πρὶν ἀπ' αὐτόν. Ὑπῆρξε ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος τοῦ λόγον. Ὡς

ἄνθρωπος ἠγάπησε τὸν ὁμοῖόν του μὲ τὴν ἀγάπην ἐνὸς Χριστοῦ, τοῦ ὁποῖου ἐκπῆρεν ὁ πιστότερος μαθητής. Ἐάν τοῦ ἔλαφεν ἡ πίστις πρὸς τὴν θεότητα καὶ τὸ θαῦμα τῶν παύτων Χριστιανῶν, τὴν ἀνεκλήρωσε μὲ τὴν ἀγάπην, ἡ ὁποία ἐκπῆρε μίαν δεινὴν πίστιν δι' αὐτόν. Ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν τέχνην του ἐκπῆρε τὴν μεγαλύτερον θέσιν, ὅπως καὶ εἰς τὴν καρδίαν του. Ὑπῆρξε ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἀσώματος μέσα εἰς τὸ ἔργον του, αἱ ὁποῖαι ὁμοιάζουν μὲ εἰκόνας ψυχικῆς. Ὁ Μερεσκώφσκι ἀφαιρῶν ἓνα ὁλόκληρον κεφάλαιον τῆς μοναδικῆς του μελέτης περὶ τῶν δύο γιγάντων τῆς Ρωσικῆς τέχνης, εἰς τὸν Τολστόϊ, ὡς ζωγράφον τοῦ ζῶντος πλάσματος. Ἡ πριγκίπισσα Βολκόνσκι—εἰς τὸν Πόλεμον καὶ Εἰρήνην—ἦτο ἓνα μικροπαιδίον ἀλάσματος εἰς ὅλον τὸ ἔργον, μὲ μίαν νεῖαν ἔκφρασιν κάθε φρονίαν. Ἐπιτέλους ἡ πριγκίπισσα πεθαίνει εἰς τὸν τοκετὸν. Ὁ αἰζυγὸς τῆς μπαίνας εἰς τὸ δομῆμα τῆς νεκρῆς. Τὰ μάγουλά της γλομὰ, τὸ βλέμμα της ἀπλανές. Μόνον τὸ χειρὸν αὐτὸ καὶ τὸ κεφάλαιον κατὰ ἀκόμην τὴν ἰδίαν ἔκφρασιν. Φθιάνομεν εἰς τὰ 1805. Ὁ πόλεμος ἐκκαλοῦται. Μέσα εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν ἑθνοπαύων ταρεχθῶν, ὁ συγγραφεὺς δὲν λησιμονεῖ νὰ μᾶς πληροφορήσῃ ὅτι ἓνα μαρμαρίνον μνημεῖον ὑψώθη ἐπάνω εἰς τὸν τάφον τῆς μικρῆς πριγκίπισσας, παριστάνον ἓνα ἄγγελον, τοῦ ὁποῖου τὸ ἐπάνω χεῖλος ἦτον ἐλαφρὸ ἀνασηκωμένον καὶ τοῦ ἔδειξε μίαν ἔκφρασιν, τὴν ὁποίαν ὁ πρίγκιψ Ἀνδρέας εἶχε διακρίνει εἰς τὸ πρόσωπον τῆς νεκρῆς γυναίκας του. Χρόνια ἐξέρχονται. Ὁ Ναπολέων νικητῆς τῆς Εὐρώπης, πλησιάζει εἰς τὴν Ρωσίαν. Εἰς τὴν σιωπὴν τῆς Αἰσία Γάρον, κτήματος τοῦ πρίγκιπος Βολκόνσκι, τὸ ἀγαθὸν τῆς ἀποθανούσης πριγκίπισσας ἐμεγάλυνε ροδακονικανον, μὲ τὰ μαυρὰ του σγοιὰ μαλλίαινα, καὶ ὅταν ἐγγελοῦσεν ἡ ἔπαυσις, τὸ ἐπάνω του χεῖλος ἀνεσηκώμενον ἐλαφρὰ, ἀκριβὲς ὅπως τῆς μητέρας του. Τὸ χεῖλος αὐτό, λέγει ὁ Μερεσκώφσκι, τὸ ὁποῖον ὁ Τολστόϊ μᾶς δείχνει εἰς τὴν μικρὴν πριγκίπισσαν, ζωντανὴν καὶ πεθαμένην, ἔπειτα εἰς τὸν τάφον της καὶ ἔπειτα εἰς τὸ μαυρὸ της ἀγοράκι, καταντᾷ ἀναπόσπαστον ἀπὸ τὴν ἀνάμνησιν τῆς νέας γυναίκας. Θὰ εἰμποροῦσε νὰ εἴπῃ κἀνείς ὅτι μᾶς ἐντυπώνεται, ὅχι πλέον ὡς ἓνα χαρακτηριστικὸν τοῦ σώματος τῆς, ἀλλὰ ὡς ἓνα μέρος πλέον τῆς ψυχῆς της, ποὺ ἐκ ἀκόμης μετὰ τὸν θάνατον της ἐπάνω εἰς τὸ μαρμαρίνον ἐπάνω εἰς τὸ νέον πλάσμα, διὰ τὰ διαιωνί-

σθῆ, όπως διαιωνίζεται το πνεῦμα, ἀπρόσβλητον ἀπὸ τὴν φθοράν. Ἐνα μικρὸν παράδειγμα αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην πινακοθήκην τοῦ Τολστόϊ.

Ἐπὶ ῥεῖαν καλλιτέχνη, συμπεραίνει ὁ Ρώσος κριτικός, ποὺ ἐξωγράφισαν ἴσως τελειότερον τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, ὅπως οἱ ζωγράφοι τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἡ σύγχρονος μουσικὴ κ' ἔνα μέρος τῆς φιλολογίας ἀκόμη εἰσέδυσαν βαθύτερα ἀπ' αὐτὸν εἰς τὰ ἄδυτα τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου, τοῦ κινουμένου καὶ σκεπτομένου. Ἀλλὰ ποτὲ καὶ πονθὲν ὁ *ἄνθρωπος-ζῶον* δὲν ἐνεργονίσθη μὲ τὴν ἀλήθειαν καὶ γνησιότητα, ὅπως εἰς τὸ ἔργον τοῦ Τολστόϊ. Ἐπὶ τὴν ἔκδοσιν αὐτὴν ὁ Τολστόϊ δὲν ἔχει τὸν ὁμοῖόν του οὔτε εἰς τὴν παγκόσμιον ποίησιν, οὔτε ἀκόμη εἰς τὴν παγκόσμιον τέχνην. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἀντλεῖ λοιπὸν ὅλην αὐτὴν τὴν δύναμιν τῆς ἀνθρωπίνης ζωγραφίας ὁ μέγας συγγραφεὺς τῆς Ρωσσοῦς γῆς παρὰ ἀπὸ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν ἀνθρώπου; Μόνον ὅ,τι βαθύτατα ἀγαπᾷ κἀνεῖς, εἰμπορεῖ βαθύτατα καὶ νὰ ἐννοήσῃ καὶ ὅ,τι μόνον βαθύτατα ἐννοεῖ κἀνεῖς, εἰμπορεῖ καὶ τελειότητα νὰ παραστήσῃ. Ὁ Τολστόϊ ἠγάπησε τὸν ἀνθρώπου κατὰ δύο διαφορετικούς τρόπους. Ὡς καλλιτέχνης καὶ ὡς ἀπόστολος. Εἰς τὴν πρώτην περίοδον τῆς ζωῆς του, εἰς τὴν ἡλικίαν ποὺ ἡ φαντασία καὶ τὸ αἰσθημα κυβεργαῖν τὴν ζωὴν μας, ἔπασσεν ἀπὸ τὴν ἀγάπην του αὐτὴν ἕνα κόσμον, ὁ ὁποῖος θὰ μένῃ αἰώνιος εἰς τὰ Ἡλύσια τῆς Τέχνης. Εἰς τὴν δευτέραν του περίοδον, εἰς τὴν ἡλικίαν ὅπου ἡ ψυχρὰ σκέψις ὑπολογίζει καὶ μετρεῖ, ἠθέλησε ἀπὸ τὴν ἰδίαν του ἀγάπην νὰ πλάσῃ ἕνα κόσμον πραγματικόν, ἕνα κόσμον εὐτυχίας καὶ μακαριότητος. Τὸ πλάσμα τῆς φαντασίας τοῦ ἐρένη μάταιον ἄθυρμα, τὸ ὁποῖον δὲν προσθέτει τίποτε εἰς τὴν εὐτυχίαν τοῦ κόσμου. Τὸ ἐπεμυρρόνησε καὶ ἠθέλησε νὰ τὸ συντρέψῃ, διὰ νὰ δημιουργήσῃ τὴν πραγματικότητα. Ἐπὶ οἱ δημιουργοὶ τῶν φανταστικῶν κόσμων ὑπερτιμοῦν κἀποτε τὰς δυνάμεις των. Ἀλλὰ τὸ πραγματικὸν τὸ δημιουργεῖ ὁ Θεός. Καὶ κἀνεῖς δὲν εἰμπορεῖ νὰ σφετερισθῇ τὸ ἔργον του, ἀκόμη καὶ διὰ νὰ καταιστίσῃ πλέον εὐτυχισμένα τὰ πλάσματά του. Ἀπὸ τὴν μεγαλυτέραν ποίησιν καὶ ἀπὸ τὴν μεγαλυτέραν φιλοσοφίαν δὲν εἰμπορεῖ νὰ δημιουργήσῃ οὔτε ἕνα κἀνός ἄμιον, ἀπ' αὐτὴν ποὺ κυλῖει τὸ κύμα εἰς τὸ περιγιάλι. Ἰσως τὸ ἐννόησεν αὐτὸ ὁ μέγας φιλανθρωπιστής, τὴν στιγμήν ποὺ ἐσταύρωνεν διὰ πικρὸς τὰ χέρια του ἐπάνω εἰς τὸ ψυχρόν του στήθος.

Ὁ Ζ. Βουρδῶ, εἰς τὴν μελέτην του περὶ Τολστόϊ, λέγει διὰ τὴν Ἀνάστασιν, τὸ ἔργον τῆς ὁρίμου μεγαλοφυΐας τοῦ συγγραφέως, τὸ γραφὲν εἰς τὰ ἑβδομήντα του χρόνια: «Ἀνευρίσκο-

μεν εἰς τὴν Ἀνάστασιν τὰ αἰσθημάτων καὶ τὰς ιδέας, ὑπὸ τῶν ὁποίων κατεῖχτο ὁ Τολστόϊ εἰς τὸ δεύτερον ἡμῖσι τῆς ζωῆς του, ὅταν ἐξητοῦσε τὸν εὐδὸν δρόμον, αἰσθημάτων καὶ ιδέας ἐκφρασθεῖσας ἤδη εἰς μικρὰς πραγματείας καὶ δηγήσεις, πρὸς χρῆσιν τοῦ λαοῦ. Ἐπίστευεν ἤδη ὁ ἴδιος ὅτι εἶχεν ἀπαρνηθῇ τὴν φιλολογίαν ἢ ἀπιστία ὅμως αὐτὴ πρὸς τὸν ἑαυτὸν του μᾶς ἐχάρισεν ἕνα νέον ἀριστοῦργημα, τὸ ὁποῖον παρέχει ὅλην τὴν φιλοσοφίαν του ἢ καλύτερα τὴν θρησκείαν του, διότι ἡ νέα ἀντίληψις του διὰ τὸν κόσμον καὶ τὴν ζωὴν εἶναι προῖον *φιλητικῆς συνειδήσεως*» (conscience affective).

Ἡ θρησκεία τοῦ Τολστόϊ — ἐκεῖνο ποὺ ὀνομάζει ὁ ἴδιος θρησκείαν — ὅπως καὶ ὅλη του ἡ καλλιτεχνικὴ δημιουργία, ἀπορρέει ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἀγάπην μόνον δὲν δημιουργεῖται μία θρησκεία. Ὁ νεοχριστιανισμὸς τοῦ Τολστόϊ, βασιζόμενος ἐπάνω εἰς μίαν ἀτομιστικὴν τελειώσιν, σύμφωνον πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἡθικῆς τοῦ χριστιανισμοῦ, δὲν εἰμπορεῖ νὰ γόνῃ μία θρησκεία βιώσιμος καὶ ἰσχυρά. Ὁ ἴδιος ὁ Τολστόϊ ἀμφιβάλει διὰ τὸ κράτος τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ του. Ἡ ἡθικὴ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ, τῆς ὁποίας ὡς μίαν ἐκφράσιν εἶναι ἡ Τολστοῦκῆ ἡθικὴ, θὰ ἦτον ἀρκετὴ διὰ τὸν κόσμον. Ἀλλ' ὁ Τολστόϊ ἠθέλησε νὰπογυμνώσῃ τὸν χριστιανισμόν ἀπὸ ὅ,τι εἶχε πεῖθον. Ἀπέρριψε τὰ θεολογικὰ δόγματα, τὴν προπατορικὴν ἁμαρτίαν, τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν πίστιν εἰς τὴν ἀθανάσιαν τῆς ψυχῆς ἐθεώρησεν ἀδυναμίαν καὶ δειλίαν. Τὰ μυστήρια καὶ ἡ λειτουργικὴ παράστασις τῆς ἐκκλησίας, ὅ,τι ὑπάρχει εἰς μίαν θρησκείαν μυστικοπαθὲς καὶ ὑποβλητικόν, ἡ βαθύτερα οὐσία ὅλων τῶν θρησκειῶν, ὑπῆρξε δι' αὐτὸν τύπος ἀνάξιος καὶ γελοῖος. Ὁ Τολστόϊ κατὰ βάθος δὲν ὑπῆρξε θρησκευτικὴ φύσις, ὅπως ἰσχυρίζεται ὁ Ἰβάν Στράνιν, ἐξ ἀφορισμοῦ τοῦ ἀπορισμοῦ τοῦ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν. Ὅ,τι ἐνόμισεν ἐπομένως θρησκείαν τοῦ καὶ ὅ,τι ἠθέλησε νὰ ἐπιβάλλῃ μὲ τὸ ἀποστολικόν του κήρυγμα, δὲν ὑπῆρξεν ἄλλο, παρὰ ἡ ἡθικὴ του, μία ἡθικὴ παθητικὴ καὶ ἀδρανὴς, τῆς ὁποίας τὰ γεννητήρια συναισθηματικὰ στοιχεῖα ἐδημιούργησαν μίαν τέχνην ἀπαράμιλλον, ἀλλὰ τῆς ὁποίας ἡ φιλοσοφικὴ διατύπωσις καὶ τὸ θρησκευτικὸν κήρυγμα, γεμῖτα ἀπὸ ἀνακολουθίας καὶ ἀντιφάσεις, χωρὶς νὰ δώσουν τίποτε νέον εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, δὲν προσέθεσαν τίποτε εἰς τὸ ἔργον τοῦ καλλιτέχνη. Ὁ ἀφορισμὸς τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τοῦ Τολστόϊ ἐσηκώθη διὰ τῆς ἐπιμελάσεως τοῦ Κράτους κατὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς τοῦ μεγάλου πρεσβύτου. Ὁ ἀφορισμὸς τοῦ Τολστόϊ κατὰ τῶν ἰδίων του ἔργων δὲν ἐσηκώθη ἀπὸ τὸν ἴδιον. Οἱ μεταγενέστεροι,

ἐπεμβαίνοντες μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν ἔργων του, ὅπως τὸ Κράτος ἐπενέβη μεταξὺ Ἐκκλησίας καὶ Τολστόϊ, θὰ σηκώσουν τὸν ἀφορισμὸν αὐτόν, ἀδικώτερον καὶ παρωλογώτερον ἀπὸ τὸν πρῶτον. Καὶ ἡ μεγάλη δημιουργία θ' ἀποδοθῇ εἰς τὸν μεγάλον νεκρόν, διότι ἐκεῖνο ποὺ κυρίως εἶναι τὸ κτῆμα του, κ' ἐκεῖνο ποὺ ἀποτελεῖ τὴν δόξαν του, εἶναι αὐτὴ. Ὁ μέγας συγγραφεὺς τῆς Ρωσσοῦς Γῆς, θάπαμειν πάντοτε ὁ συγγραφεὺς τοῦ *Πολέμου καὶ Εἰρήνης*, τῆς *Ἀντας Καρῆν*, τῆς *Ἀναστάσεως* καὶ τῶν *Ἐντυπώσεων τοῦ Κριμαϊκοῦ Πολέμου*, ὁ συγγραφεὺς ποὺ ἠγάπησε μὲ τὸν σφοδρότερον ἔρωτα τὸν ἀνθρώπου καὶ ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ὁ μεγαλύτερος ζωγράφος τῆς ἀνθρωπίνης σαρκὸς καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, εἰς ἕνα πνευματοποιημένον σῶμα, ὁμοούσιον καὶ ἀδιάρητον.

Αἱ τελευταῖαι λέξεις τοῦ μεγάλου γέροντος ὑπῆρξαν μία ἐκτίφωσις τοῦ πνεύματος ὅλης του τῆς ζωῆς. Εἰς τὴν ἐρημίαν ὅπου ἠθέλησε νὰ κλείσῃ τοὺς ὀφθαλμούς του, μακριὰ ἀπὸ τοὺς ἀγαπημένους του, αὐτὸς ποὺ εἶχεν οἰογένησαν τὴν ἀνθρωπότητα, δὲν εἶδε τὴν σύντροφον τῆς ζωῆς του καὶ τὰ τέκνα του, ποὺ ἔσπευσαν ὀπίσω ἀπὸ τὸν μελλοθάνατον φονεὺ διὰ νὰ τὸν ἀπαρηρτίσουν. Δὲν ἐπερὸντιζε δι' αὐτοὺς καὶ μόνους τοὺς θλιβεροὺς ἀπαρηρτισμένους του. Ἐπίστευσεν ὅτι δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἰδῇ ὅλον τὸν κόσμον, ὅπως οἱ περισσώτεροι, εἰς ὀλίγα ἀγαπημένα πρόσωπα. «Τόσα ἑκατομμύρια ἀνθρώπων ὑποφέρουν αὐτὴν τὴν στιγμήν εἰς τὸν κόσμον...» ἦτο τὸ τελευταῖον του κήρυγμα. «Ἐβλεπεν ἴσως καθαρώτερα τότε ὅτι καμὴ δόναμις καὶ καμὴ φιλοσοφία καὶ καμὴ θρησκεία καὶ καμὴ ἡθικὴ δὲν θὰ σταθῇ ποτὲ βιανὴ νὰ ἐξωρίσῃ τὸν Πόνον ἀπὸ τὴν γῆν. Ἐβλεπεν ἴσως ὅτι τὸ ἀποστολικόν του ἔργον, τὸ μέγα του κήρυγμα, αἱ μεγάλα του κινήσεις διὰ τὴν ἐδδαιμονίαν τῶν ἀνθρώπων, ἦσαν ἀρρο-

ρισμένα νὰ σβῶσουν, ὅπως τόσαι ἄλλαι πρὶν ἀπ' αὐτὰς. «Τόσα ἑκατομμύρια ἀνθρώπων ὑποφέρουν αὐτὴν τὴν στιγμήν εἰς τὸν κόσμον!» Καὶ τὰ ἑκατομμύρια αὐτὰ θὰ ὑποφέρουν καὶ θὰ ὑποφέρουν εἰς τοὺς αἰῶνας, χωρὶς μίαν ἐλπίδα παραδείσου πέραν ἀπὸ τὸν μῆταιον αὐτῶν κόσμον. «Θάλασθάνο. Τὸ χροτάρι θὰ φωνεῖται σὺν τάφῳ μου», ἔλεγεν ὁ Μπαρόμπα-Γέροσκας. Τὸν παραδείσαν αὐτὸν ἀναιρεῖται νὰ τὸν δημιουργήσῃ ἐπὶ τὴν γῆν ὁ μέγας συγγραφεὺς τῆς Ρωσσοῦς γῆς. Ἀλλ' ἔβλεπεν ἴσως ὅτι ἀναιρεῖται μίαν οὐτοσίαν. «Τόσα ἑκατομμύρια ἀνθρώπων ὑποφέρουν».

Ἀλλὰ τὰ ἑκατομμύρια αὐτὰ καὶ τὰ ἑκατομμύρια ποὺ θὰ ἔλθουν κατόπιν, θὰ εὐρουν μέσα εἰς τοὺς κόσμους ποὺ ἐδημιούργησεν ἡ μεγαλοφυΐα του τὴν παραμυθίαν καὶ τὴν ἀναστερόσιν ποὺ χαρίζει ἡ τέχνη, ἡ τέχνη ποὺ εἶναι τὸ μεγαλύτερον πλάσμα τῆς ἀγάτης καὶ τὸ μεγαλύτερον τῆς θαύμα.

Ἡ ἀγάτη τοῦ Τολστόϊ ἔδωκεν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ὅ,τι περισσώτερον εἰμπορεῖ νὰ δώσῃ μία μεγάλη ἀγάτη. Ἐδωκε τὴν τέχνην του. Ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν του καὶ ἀπὸ τὸ κήρυγμα του ὁ ἀνθρώπινος πόνος θάναυομυρῶν τὸς, ὅσον ἀνευμυρῶν τὸς τὰ ἑκατομμύρια τῶν σελάβων τῆς ζωῆς, διότι ὁ μέγας ἀναχωρητὴς ἐκρωδῶσε βλοῦζαν μουζίκον καὶ ἔγραπτε μόνος του τὰ ὑποδήματά του. Ἡ ἀνθρωπότης δὲν θὰ ἐπιστρέψῃ ποτὲ εἰς τὸν παραδείσαν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον τὴν ἐξώρισεν ὁ Θεός. Διὰ τὸν πόνον τῆς ἐξορίας τῆς ἀπομένουν αἱ παραδείσοι τῆς τέχνης. Καὶ ὁ Τολστόϊ ὑπῆρξεν δημιουργὸς ἐνὸς παραδείσου χωρὶς νὰ τὸ ἐννοήσῃ καὶ ἀπέθανε ζῆτῶν διὰ τὴν ἀνθρωπότητα μίαν οὐτοσίαν, ἐνφ' τῆς εἶχε χαρίσει μίαν πραγματικότητα.

Τὸ τέλος του ὑπῆρξε τὸ τραγικώτερον τέλος ποιητοῦ. ἔχει κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ἰησοῦ στερηνομένου μὲ ἀκίνητον στέφανον καὶ ἀμφιβιλλοντας διὰ τὴν θεότητά του.

ΠΑΥΛΟΣ ΝΗΨΑΝΑΣ

ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΡΙΜΑΪΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ἐξῆς μῆνες πέρασαν ἀπὸ τὴν πρώτην μετόπισιν ἀπὸ τὰ ὄργανά της Σεβαστουπόλεως καὶ ὤργωσε τὴ γῆ καὶ σκόρπισε τὸ χῶμα στὰ ἔργα τοῦ ἐχθροῦ ἀπὸ τότε χιλιάδες μετόπιες καὶ σφαῖρες πετοῦσαν ἀκατάπαντα ἀπὸ τὰ ὄργανά της στὰς τάφρους καὶ ἀπὸ τοὺς τάφρους στὰ ὄργανά της, καὶ ἡ σφαῖρα τοῦ θανάτου ὀλοῦν ἐρετρούγιζε ἐκκ' σφαῖρα.

Χιλιάδων ἀνθρώπων ἡ φιλοδοξία πληγώ-

θηκε, ἄλλων ἐκαιοποιήθηκε ἡ ἀναπαύθηκε στὴν ἀγκαλίαν τοῦ θανάτου! Τόσα ρόδινα φέρετρα σκεπασμένα μὲ μουσαμῆ!... Καὶ πάντα ἡ ἴδια βροντὴ καίτω ἀπὸ τὰ ὄργανά της οἱ Γάλλοι, ἀπὸ τὸ στρατόπεδόν τους, ἀνήσχοι καὶ σὺν φοβισμένοι, κατοπεύουν, μὴ ἐλάττωσιν νίχτη, τὸ ἔδαφος τῶν ὄργανών της Σεβαστουπόλεως, τὸ ὑποκείμενον καὶ σκαμμένο ἀπὸ τὴν σφαῖρας, ὁποῦ πληγαινεύονται οἱ μαῦρες σιλονέττες τῶν

ναντων μιας μετρούν τις πολεμιστρες απο ξε-
προβόλλουν άγρια τα κανόνια από την τηλε-
γραφική παράγκα ένας υπαξιωματικός παρατη-
ρεί με το τηλεσκόπιο τα πρόσωπα των Γάλλων
στρατιωτών, τις πυροβολαρχίες, τις σημαίες τους,
τις κινήσεις των σωμάτων πάνω στην Πράσινη
Κορυφή και τους κινητές που ανεβαίνουν μέσα
από τους τάφρους: με την ίδια όρμη έχει συν-
αθροισθή από διάφορα μέρη του κόσμου, το
άνομιον ατμό πλῆθος λαών απο τους κινούν
οι πιο διαφορετικοί πόθοι. Τό μπαρουτι και το
αίμα δεν κατορθώνουν να λύσουν το ζήτημα
που δεν ήμπορεσαν να το ξεκαθαρίσουν οι
διπλωμάται.

Στη λεωφόρο της πολιορκημένης Σεβαστου-
πόλεως έπαιξε ή μουσική του συντάγματός
κόσμος κυριακάτικος από στρατιωτικούς και γυ-
ναίκες πηγαινοέρχονται. Ο καθάριος ανοιχιά-
τικος ήλιος έφώτιζε από το πρωί τα έργα των
Άγγλων, τα όχυρώματα, την πόλη και τον στρα-
τώνι του Νικολάου, σκορπίζοντας σ' όλους χωρίς
διακρίσει το χαρούμενο φως: τώρα κατέβαινε στη
μακρινή γαλαξία θάλασσα, που κυμάτιζε άργά,
με άσημένιες άνυλαμίδες.

Ένας αξιωματικός του πεζικού, ψηλός, λίγο
σκυρτός, που έβανε κάτι μισολερωμένα γάντια
που φοριόνταν όμως ακόμα, βγήκε από ένα
σπιτάκι, απ' αυτά που ήταν χτισμένα για τους
ναύτες άριστερά της οδοῦ του Ναυτικού προ-
χώρησε προς τη λεωφόρο κυττάζοντας άφηρη-
μένα τις μπότες του. Τό πρόσωπό του, αληθινά
άσχημο, δεν έδειχνε να ήταν άνθρωπος μεγάλης
πνευματικής αξίας: διάβαζε όμως εύκολα πώς
ήταν αγαθός, λογικός, τίμιος και τακτικός. Ήταν
κακοφτιασμένος και φαινόταν στενοχωρημένος
λίγα από τα άδέξια κινήματά του. Φορούσε
πλίκιο τριμμένο, λεπτό μανδύα που είχε ένα
παράξενο χρώμα, κάτι σαν λιλιά, και κάτω από
τό μανδύα φαινόταν ή αλυσίδα του ρολογιού
του, τό πανταλόνι με τις σιάφες και οι μπότες
καθαρές και γυαλιστερές. Αν τα χαρακτηριστικά
του προσώπου του δεν έδειχναν την όλοτελα
ρωσική καταγωγή του, μπορούσες να τον πά-
ρής για Γερμανό, ύπασπιστή — είναι αλήθεια
πώς του έλειπαν τα σπιρούνια — ή και για κανέ-
ναν αξιωματικό του Ιππικού, απ' εκείνους που
ζητούν ν' αντιπαραστήσουν κάποιον άλλον για
να πάνε στον πόλεμο. Και ήταν ένας απ' αυτούς.
Πηγαίνοντας λοιπόν προς τη λεωφόρο, συλ-
λογίζονταν το γράμμα που είχε λάβει εκείνη τη
στιγμή από έναν παλαιό συνάδελφο που τώρα
ήταν κτηματίας στο νομό Φ... Συλλογίζονταν
τη γυναίκα του συνάδελφου του, τη γλωμή Να-
τάσα με τα γαλανά μάτια, την καλή του φιλο-
θυμότητα προσάντων αυτό το μέρος της επιστολής:

«Όταν μās φέρνουν τον «Απόμαχο»¹, ή
Πούτκα — έτσι έλεγε τη γυναίκα του ή από-
στρατος — άρπάζει το φύλλο και χώνεται στην
πολυθρόνα, στο σαλόνι που περιόσαμε τόση
έμορφος βραδείες τό χειμώνα, όταν τό συν-
ταγιά σου ήταν φρουρά στην πόλη μας. Δεν
ήμπορείς να φαντασθής με τί ένθουσιασμό
διαβάζει τα ήρωικά σας κατορθώματα! «Ο Μι-
»χαήλοφ, λέγει, συχνά μιλώντας για σένα, είναι
»σπάνιος άνθρωπος: σαν ξαναγυρίσει, του άξι-
»ζει να τον φιλήσω! Πολεμίζ στα όχυρώματα,
»αυτός, και θα πάρη και τό παρόσημο του
»Αγίου Γεωργίου, και όλες οι έφημερίδες θα
»τό γράψουν...» Να σου πω, αρχίζω να σε
ζηλεύω. Οι έφημερίδες κάνουν χίλια χρόνια να
μης έρδουν: άκοιμή από στόμα σε στόμα χίλια
νέα, μα δεν ήξερεί κανείς αν πράπη να τα πι-
στέψη όλα. Νά: οι καλές σου φιληνάδες οι
μουζικάντισσες έλεγαν έχθες πώς οι Κοζάκoi
μας έπιασαν αιχμάλωτο τον Νικολέοντα και
τόν πήραν στην Πετρούπολη — καταλαβαίνεις
βέβαια πώς δεν μπορού να τό πιστέψω! Έπειτα
κάποιοι που ήρθε από την πρωτεύουσα, ύπαλ-
ληλος του ύπουργείου, χαριτωμένο παιδί και
μοναδικός σύντροφος τώρα που ή μικρή μας
χώρα είναι έρημωμένη, μās βεβαιώνει πώς
οι δικαί μας έχουν πάρει την Εύπατορία, και
έτσι οι Γάλλοι δεν ήμπορούν να συγκοινωνούν
με την Μπαλακλάβα: πώς έχάσαμε δικούς σου
σ' αυτή την ιστορία και εκείνοι δεκαπέντε χιλιά-
δες περίπου. Τόση ήταν της γυναίκας μου ή
χαρά, που γλεντούσε όλη νύχτα «και κάτι της
λέγει πώς και σ' ήσουν σ' αυτή την ιστορία και
πώς έκανες θαύματα».

Ο λοχαγός Μιχαήλοφ, μ' όλες τις ύπογραμμι-
σμένες λέξεις και τό ύφος της επιστολής, συλλο-
γίζονταν με κάποια μελαγχολική και γλυκειά
ευχάριστη τη γλωμή φίλη του στην έπαρσία
θυμότητα τις καθεβραδυνές όμιλίες τους περί
αίσθηματος, πώς ό καλός του συνάδελφος, ό
πρώην ούλάνος, ένθύμιος όταν έχανε στα χαρ-
τιά, ένα καπία την παρτίδα, που παίζανε
καμιά φορά στο δωμάτιό του, πώς ή γυναίκα
του τον περιπαίξε γελώντας θυμότητα τη φίλη
που του είχαν δείξει οι καλοί αυτοί άνδριοποι
και ίσως να υπήρχε και κάτι περισσότερο από
φιλία από μέρους της γλωμής φίλης! Όλα αυτά
τα πρόσωπα έρχόντανε αυτή τη στιγμή μπροστά
του, με μια γλυκειά γοητεία που τους χάριζε
ή φαντασία του: τους έβλεπε μέσα σε ρόδινα
χρώματα και χαμογελώντας τους έχάιδευε μέσα
στην τσέπη του τό αγαπημένο γράμμα.

Όλα αυτά ζωντάνευαν άδελφά μέσα στην
ψυχή του λοχαγού τις ελπίδες και τα όνειρα.

¹ Έφημερίς του ρωσικού στρατού.

Και πόση θάνα ή χαρά και ή λαχτάρα της
Νατάσας, συλλογίζονταν προχωρώντας στο στενό
δρομάκι, σαν διαβίωση στον «Απόμαχο» πώς
πρώτος έγώ πήρα ένα κανόνι έθιμοτό και πώς
μου δώσαν και τό παρόσημο του Αγίου Γεωρ-
γίου. Τώρα θα προβιβασθώ λοχαγός α' τάξεως:
είναι καμιά που μ' έχουν προτείνει νατάσι θα
είναι πολύ εύκολο, στο διάστημα του χρόνου,
να μου αναθέσουν τη διοίκηση ενός τάγματος,
γιατί έχουν σκοτωθή τόσο έως τώρα, και πό-
σους ακόμα θα πάρη ό πόλεμος! Έπειτα, σε
κάποιο καμιά, όταν με γνωρίσουν καλά, θα
με κάνουν αντιπαραταγματάρχη και έπειτα να με
υπότις της Αγίας Άννας και... ανταρμα-
τάρχη... Τη στιγμή που έβλεπε τον έαυτό
του στρατηγό, και έήγγανε να επισκερδή τη
Νατάσα, τη χώρα του συνάδελφου του — γιατί
τότε βέβαια θα ήταν πεθαμένος εκείνος — τον
ξύπνησε ή στρατιωτική μουσική: έντύταξε τό
πλῆθος των περιπατητών και βγήκε πάλι στη
λεωφόρο όπας και πρην λοχαγός δευτέρως τά-
ξεως του πεζικού.

Ο Πρασκούιν και ό Μιχαήλοφ έπέστρεφαν
μαζί ό Πρασκούιν είχε καταρύξη σ' ένα μέρος
όχι πολύ άνοιχτό και τώρα ένοιωσε να ξαναζή,
όταν γυρίζοντας, είδε ξαφνικά τη λάμψη άστρα-
πής. Ο σκοπός έφώναξε:

«Μπό-μπι!»

Και ένας στρατιώτης εκεί κοντά:

«Κατ' εϋθεϊαν έρχεται!»

Ο Μιχαήλοφ γύρισε να ιδή. Η μπήμπα
φωτεινή φαινόταν να σιγαίτησε από πτό ψηλό
μέρος που μπορούσε να φθάση και δεν μπορού-
σε να πής τί όρόσημο θα ξαναζή: πέρασε ένα
δευτερόλεπτο και τότε με διπλή γληγορόδα
πλησίασε: έβλεπες τώρα τις σπίνες του έναι-
σματος, άκουες τό άκαίο σφύριγμα: θα έπα-
φτε ίσα ίσα στη μέση του όχυρώματος.

«Καταγής» άκούσθη μια φωνή.

Ο Μιχαήλοφ και ό Πρασκούιν ύπήρξαν.

Ο Πρασκούιν έβλεπε τα μάτια και άκουσε
τό πέσιμο της μπήμπας, όλοσκόλου κοντά του,
πάνω στο σκληρό χώμα. Μια στιγμή, που ταῦ
φάνηκε μια ώρα, πέρασε και ή μπήμπα δεν
έσκαψε. Ο Πρασκούιν έτρόμαξε, μα έπειτα
σκέφθηκε αν έπρεπε να τρομάξη: ίσως να είχε
πέση μικρότερα και να νόμιζε πώς άκούει τό
έμπριο να σφριγγη στο πλάι του. Άνοιξε τα
μάτια και είδε χαρούμενος τον Μιχαήλοφ έπιλω-
μένο δίπλα του μα την ίδια στιγμή είδε σε
λίγη απόσταση, τη φλογισμένη μπήμπα να γυ-
ρίζει σαν σβούρα.

Ο φόβος τον έπιάωσε, σιαμαίτησε μέσα του
κάθε σκέψις, κάθε αίσθημα έσκέπασε τό πρό-
σωπο με τα δύο του χέρια.

Πέρασε ακόμα ένα δευτερόλεπτο και χίλιες
ιδέες, έλπίδες, σκευασήματα και άναμνήσεις
πέρασαν μπροστά του.

«Ποιόν θα πάρη, έμένα ή τον Μιχαήλοφ, ή
και τους δύο; Αν πάρη έμένα, από θα με γυ-
νήση; Στο κεφάλι, όλα τελείωσαν στο πλάι, θα
μου τό κόψουν... θα πω να με γλωροφορή-
σουν και θα ζήσω. Ίσως να πάρη μονάχα τον
Μιχαήλοφ και θαζω να διηγούμαι πώς είμαστε
μαζί και πώς με είχε βόψει τό αίμα του. Όχι,
όχι! είναι πιο κοντά σ' έμένα... έμένα θα πάρη!

Θυμήθηκε τότε τα δώδεκα σπύριγγα που
χρησιμοτάσε του Μιχαήλοφ και ένα άλλο χρέος
που είχε άφήσει στην Πετρούπολη και που
έπρεπε να τό έξη πληρωμένο από καμιά θη-
μήθηκε ένα σκαπό τοιγάνικο που τραγουδούσε
έχθες. Είθε με τη φαντασία του και τη γυναίκα
που άγαπούσε, με μια σπαύρα με λιλιά κορδέ-
λες, και κάποιον ό όποιος τον είχε προσβάλλει
τόρα και πέντε χρόνια χωρίς να πάρη πίσω την
τιμή των μέσα σε όλες αυτές τις εικόνες και
χίλιες άλλες τό αίσθημα του θανάτου δεν τον
παράτασε. «Αν δεν έσκαψέ, συλλογίστηκε, και
πήγε ν' άνοίξη τα μάτια με τόση άπελπισμένη
μά, την ίδια στιγμή, άνέμεσα από τα κλεισμένα
του άκάρια βλέφαρα, μια κόκκινη φωτιά χύθηκε
στην όψη του καίει τον χτύπησε με πρώτο δια-
βολέμένο, καταμεσής του στήθους σηκώθηκε φεύ-
γοντας στην τύχη, τό σπαθί του έμπλεξε αντί-
μεσα στα πόδια, σκόνταψε και έπεσε στο πλευρό.
«Δόξα σοι ό Θεός, δεν έπαθα τίποτα!» σκέ-
φθηκε και έκανε να πιάη τό στήθος του, μα
τα χέρια του λές και ήταν δεμένα και ένας μέγ-
γανος του έσφιγγε τό κεφάλι: έβλεπε να τρέ-
χουν μπροστά του στρατιώτες και μηχαναούς
τους μετρούσε:

«Ένας, δύο, τρεις στρατιώτες και ένας άξιο-
ματικός που τούφανε ό μανδύας!»

Μια καινούρια λάμψη άστραψε — ήτανε βέ-
βαια κανόνι. Ξαναρχίζουν πάλι. Να πάλι στρα-
τιώτες: πέντε, έξη, έφτά περνούν μπροστά του
και φοβήθηκε για μια στιγμή πώς θα τον τσα-
λατιάσουν. Πιάθηκε να φωνάξη, να πη πώς
είναι χτυπημένος, μα τό στόμα του ήταν στεγνό,
ή γλώσσα κολλημένη στον ούρανισκο και έκανε
από δίψα, και ένοιωσε πώς τό στήθος του ήταν
όγκο, και τό αίσθημα αυτό τον έκανε να συλ-
λογίζεται τό νερό... σαν να ήθελε να πη τό
όγκο αυτό που ένοιωσε. «Θα χτύπησα πέ-
φτοντας» σκέφθηκε και όλοένα πιο φοβισμένος
μή τον πατήσουν οι στρατιώτες που έρχαν
μπροστά του, προσπάθηκε πάλι να φωνάξη:

«Πάρτε με!...»

Δεν μπόρεσε και έβγαλε ένα τρομερόν άνα-
στεναγμό που τρόμαξε και ό ίδιος. Κιτόπι, κόκ-
κινες σπίνες χόρταιναν μπροστά του: τού φάνηκε

πώς οι στρατιώτες ξεριχναν άπάνω του ένα σωρό πέτρες· οι σπίδες χόρευαν λιγώτερο τώρα, οι πέτρες, που ξεριχναν, τόν ξπνιγαν δλοένα: έβλεπε τα δυνατά του για να τις πετάξει άποπάνω του· ξαπλώθηκε, δέν έβλεπε πιά, δέν άκουε, δέν έσκέπτετο, δέν αισθανότανε. Έίχε σκοτωθή εκεί στη θέσι του από τό σκάσιμο τής μπόμπας, που τόν βρήκε κατάστιθια.

* * *

Ο Κοζελτσόφ, πρεσβύτερος, που όλη τη νύχτα είχε καιρό να κερδίση και να ξαναχάση όλο του τό κέρδος, άκόμα και τό χρυσάφι που είχε ραμμένο μέσα στις ραφές τής στολής του, κοιμώτανε κατά τά ξημερώματα στο στρατώνα του πέμπτου προμαχώνος, βαρύ και ήσυχον ύπνο, όταν έβούηξε ή φοβερή φωνή, από χίλια στόματα:

«Στά όπλα!»

«Σηκωθείτε, Μιχαήλ Σεμένοβιτς! Έφοδος! του φώναζε μια φωνή στ' αυτί.

— «Φάρσα παιδιάτικη» άποκρίθη άνοίγοντας τα μάτια. Μά όταν είδε έναν άξιωματικό, ταραγμένο, κίτρινος, χαμένος να τρέχει από τη μι άγωνία στην άλλη, κατάλαβε άμέσως· και ή σκέψις μήν τόν πάρουν για δειλό σέ μια τέτοια κρίσιμη στιγμή, τόν έκαμε να πεταχθή άπάνω και να τρέξει να βρή ταύς στρατιώτες του. Τα κανόνια ήταν βουβιά, μόνον τό τουφέκι βροντούσε, εσφύριζαν οι σφαίρες όχι μία-μία, αλλά κοπάδια, όπως περνούν από πάνω μας τό φθινόπωρο τα πουλιά. Όλο τό διάστημα που κατείχε την παραμονή τό τάγμα του, ήταν γεμάτο από καπνό, από φωνές και κατάρες· πηγαίνοντας άπήντησε πλήθος στρατιώτες και πληγωμένους, και τριάντα βήματα παρακάτω, είδε τούς συντρόφους του κολλημένους στον τοίχο.

«Τό Σβάρες έπεσε, του είπε ένας νέος άξιωματικός· χαθήκαμε».

— «Κολούθια!» άπήντησε με θυμό· έτράβηξε τό σπαθιάκι του και: «Έμπρός, παιδιά!» έφώναξε.

Η δυνατή και ήχητική φωνή του τόν έμφύχωσε και έτρεξε έμπρός· πενήντα στρατιώτες με μια φωνή τόν άκολουθήσαν· μόλις προχώρησαν στ' άνοιχτά, βροχή από σφαίρες τούς δέχτηκε: δύο σφαίρες μαζί τόν χτύπησαν, μά δέν πρόφθασε να κυττάξει αν ήταν πληγωμένος ή όχι, γιατί μέσα στον καπνό έβλεπε μπροστά του άμπέχωνα μπλε και πανταλόνια κόκκινα και άκουε φωνές που δέν ήταν ρωσικές. Ένας Γάλλος, καίσιμένος πάνω στο τείχος, κουνούσε

τό κεφάλι του φωνάζοντας. Η πεποίθησις πως θα σκοτονότανε έδιπλασίαζε τό θάρος του Κοζελτσόφ· δλοένα προχωρούσε, μερικοί στρατιώτες τόν προπέρασαν, άλλοι βγήκαν από άλλον δρόμο και ένώδηκαν μαζί του· ή άπόστασις που τούς χώριζε από τα μπλε άμπέχωνα που έφεγγαν τρέχοντας πίσω προς τόν τάφρο τους, έμεινε πάντα ή ίδια, μά εσκόνταρτε δλοένα πάνω σέ πληγωμένους και σκοτωμένους· όταν έφθασε στον έξωτερικό τάφρο, θάμπωσαν τα μάτια του και έννοιωσε ένα δυνατόν πόνο στο στήθος: έπειτα από μισή ώρα βρισκότανε ξαπλωμένος πάνω σ' ένα φορείο κοντά στον στρατώνα του Νικολάου. Έξερε τώρα πως ήταν πληγωμένος, μά δέν πονούσε πιά· ήθελε πολύ να μπορούσε να πιη κατιτί δροσερό και να ξαπλωθή πιο άναπαυτικά.

Ένας κοντός χονδρός γιατρός έπλησίασε και του ξεκούμπωσε την καπότα του. Ο Κοζελτσόφ έκύτταξε τόν γιατρό που έζέταξε την πληγή του χωρίς να τόν πονέση διόλου· ο γιατρός έσέκασε πάλι με τό πουκάμισο την πληγή, έσκούπισε τα δάκτυλά του πάνω στο επανωφόρι του, και πήγε, χωρίς λέξι να ειπή, στον παρακάτω πληγωμένο. Ο Κοζελτσόφ παρακολουθούσε μηχανικά, τι γινότανε γύρω του, θυμήθηκε τόν πέμπτο προμαχώνα και αισθάνθηκε τόν έαυτό του ικανοποιημένο: είχε γενναία κάμει τό χρέος του· ήταν μάλιστα ή πρώτη φορά που δέν είχε παράπονο με τόν έαυτό του. Ο γιατρός, που έδενε την πληγή ενός άλλου άξιωματικού, τόν έδειξε του ίερέως, που στεκότανε εκεί κρατώντας τόν σταυρό.

«Πεθαίνω λοιπόν;» τόν ρώτησε ο Κοζελτσόφ βλέποντάς τον να πλησιάζει.

Ο ίερέας δέν άποκρίθη, είπε μιάν ειχή και του παρουσίασε τόν σταυρό.

Ο θάνατος δέν έτρόμαζε τόν Κοζελτσόφ· με τα άδύνατα χέρια του έφερε τόν σταυρό στα χείλη του και έκλειψε.

«Τους διώξαμε τούς Γάλλους;» ρώτησε τόν ίερέα με σταθερή φωνή.

— Νικήσαμε πέρα-πέρα, άποκρίθη ο ίερέας, για να παρηγορήση τόν έτοιμοθάνατο. Η γαλλική σημαία έκυμάτιζε τώρα στην κορυφή του Μαλακόφ.

— «Δόξα σοι ο Θεός!» μισοείπε ο πληγωμένος, που τα δάκρυα κύλησαν πάνω στο πρόσωπό του χωρίς να τό καταλαβαίνει. Πέρασε μπροστά του για μια στιγμή ή εικόνα του άδελφου του: «ο Θεός να του δώση την ίδια τύχη».

[Μετάφρασις Μ.]

ΛΕΩΝ ΤΟΛΣΤΟΪ

Η ΖΩΗ ΤΩΝ ΠΕΘΑΜΕΝΩΝ

Οι άδωδες, οι άγνές ψυχές, ώ! δέν πεθαίνουνε, άστέρια γίνονται, λουλούδια και πουλάκια, είναι οι ψυχές άχτίδες που δέν σβέννουνε, στα ούράνια ζούν, στους κάμπους, μες τα ρυάκια.

Την πάναγνη ψυχή σου, ώ πεθαμένη, την ζήτησα στους άνθισμένους κάμπους, μήπως λουλούδι έπήγε εκεί να γένη... στους άνθισμένους δέν την βρήκα κάμπους.

Μήν ή ψυχή σου έγένηκε πουλάκι; Έπήγα μιάν αυγή στο έρμι δάσος μή σ' άκούσω να ψάλλης τραγουνάκι... σάν πουλάκι δέν σ' έβρηκα στο δάσος.

Στόν ουρανό κύτταξα μια βραδιά τ' άστρα, που έρέγγαν θλιβερά σάν νεκροκέρια, και σ' έβρηκα και σ' έννοιωσα ψηλά που έρώλιαζε ή ψυχή σου μες τ' άστέρια.

(Ζάκυνθος 1903)

ΜΑΡΙΝΟΣ ΣΙΓΓΟΥΡΟΣ

Η ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΓΟΡΑ ΡΩΜΑΪΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΚΑΙ Η ΠΗΓΗ ΚΛΕΨΥΔΡΑ

ΑΙ νυν τελούμεναι άνασκαφαί εν τη αγορά των ρωμαϊκών χρόνων, αι παρὰ τὸ Ὀρορύγιον τοῦ Κυρρήτου ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ τε ὀρηγητοῦ τῆς ἀρχαιολογίας κ. Ἀλεξ. Φιλαδελφείως καὶ ἐμοῦ, διαπύην τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἤρξαντο πρὸ ἔξ μηνῶν. Αἱ άνασκαφαί αὗται εἶναι συνέχεια τῶν ἀπὸ τοῦ 1890 ἀρξαμένων ὑπὸ τοῦ ἀσκήτου Στ. Κορμάνουδ, τῶν ἐξενεργουμένων εἰς τῶς τὴν ΝΑ. γωνίαν ἐνὸς ὄλου, ἐνλόγως ὑποτιθεμένου ὀρθογωνίου, ἡτις ἔχει σχῆμα τοῦ στοιχείου Γ. πρὸς Β. καὶ Δ. διευθυνομένων τῶν δύο αὐτοῦ πλευρῶν. Τὸ ἀποκαλυφθὲν μέρος (μῆκος ἐξωτερικὸν 112 μέτρων, πλάτος 96) περιέχει διάπεδον ὑπαιθρον (μῆκος ἐσωτερικὸν 82 μ. ἐπὶ 57 μ. πλάτος), ἐστρωμένον διὰ μεγάλων τετραγωνικῶν πλαιῶν, ἐν ᾧ εὗρηνται κίονες 14 μὴ περισσώζοντες τὸ ἀρχικὸν αὐτῶν ὕψος, καὶ θεωρούμενον ὡς ὑπόλειμμα Στωᾶς. Οἱ κίονες ἴστανται ἐπὶ πυλοβάτου, κατὰ μιάν βαθμίδα θυρεώτερον τοῦ πλακοστρώτου ὑπαίθρου καὶ ἐπὶ βάσεως Ἰωνικοῦ θυμοῦ. Ὑπὸ δὲ τὴν βαθμίδα ὀχετὸς ἐκ πόρου

κατεσκευασμένος περιβάει πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ὀμβρίων ἰδιόταν. Τὸ κατὰ πλάτος τῆς Στωᾶς ἔδαρος εἶναι ἀστρωτον. Ὅπισθεν αὐτῆς ὑπάρχει ἕτερός τις ἱσθαθὴς χώρος πεχωρισμένος διὰ μαρμαρίνου χαμηλοῦ στηλοβάτου ἀστρωτος καὶ αὐτὸς καὶ διαφορῶμενος εἰς μικρὰ δωμάτια (τά πωλητήρια τῶν ὀνίων), ὧν τινα διακρίνονται σαφῶς ἔχοντα μαρμαρίνον τὸν πρόσθιον τοίχον, διακοσμημένον διὰ τῶν θυραίων ἀνοιγμάτων, ὑψούμενον δὲ μέχρις 1 1/2 περίπου μέτρον, ἐνθα ζόνη τις μετὰ κυματίου ὡς γείσιμα ἀποδεικνύει ἡμῖν ὅτι ἡ ἀνωτέρα αὐτοῦ τοιχοδομία ἦτο ποτὲ ἐξ ἀλλοίου ὀλικοῦ κατεσκευασμένη. Ὁ τοίχος αὗτος ὁ μαρμαρίνος παντεχοῦ δέν σώζεται, ἀντ' αὐτοῦ δὲ ἐν τῇ πρὸς Δ. σκέλει τοῦ Γ. κίονες 7 ἀρραβιδωτοὶ ἄνευ βάσεων καὶ οὐχὶ ἐν ἴσῃ ἀπ' ἀλλήλων ἀποστίσει, ἀποκεκρουμένοι δὲ ἐκ τῶν αὐτῶ ἐννιπύζοντοι. Περαιτέρω δὲ ὁ χώρος αὗτος ἐν τῇ μικροτέρᾳ πρὸς Ν. γωνίᾳ τῆς ὄλης οἰκοδομῆς διὰ τοίχου ἐκ πορίνων λίθων συγκρατοῦντος τὸ κτιστικὸν τῆς γῆς ὕψωμα.

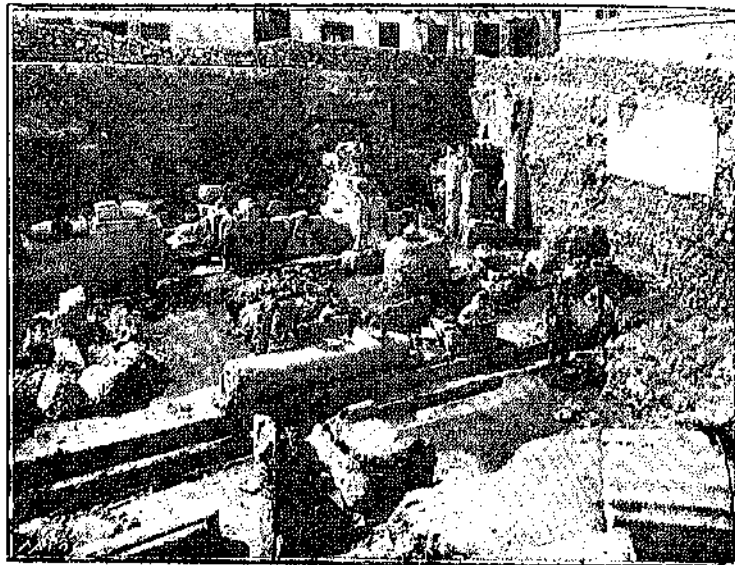
Πρὸς Α. δὲ τῆς Α. γωνίᾳ τῆς ὄλης οἰκοδο-

μῆς κείται τὸ Προπύλαιον, ὅπερ εἶναι εὐρύχωρον καὶ ἐστρωμένον διὰ παχείων καὶ μεγίστων πλακῶν, καὶ κεκοσμημένον διὰ 4, πολὺ παχύτερον τῶν τῆς Στοᾶς, κίωνων καὶ διὰ τριπλοῦ πυλαίου ἀνοίγματος πρὸς τὰ ἐντός. Μετὰ τοῦτο ἴστανται δύο μικρότεροι κίονες ὁρθοὶ καὶ ἔνθεν καὶ ἔνθεν παραστάς κεκοσμημένη. Καὶ οἱ κίονες οὗτοι, ὥς καὶ οἱ ἄλλοι, εἰσὶν ἀρράβδωτοι καὶ βαίνουνσιν ἐπὶ βάσεων Ἰωνικῶν. Πρὸ τοῦ Προπύλου ὑπάρχει ὕδραγωγὸς ἐπιμελῶς κατασκευασμένος ἐκ πάρου. Τοιοῦτον δ' ἔν τῷ ἀρχαίῳ τούτῳ λείψανον τῶν Ἀθηνῶν, ἔλεγον ἐν τοῖς ἔμοις «Μνημείοις τῶν Ἀθηνῶν» σελ. 103¹, ὅτι δὲν ἐγνώσθη ἐπαρκῶς, εἴτε ἀρχιτεκτονικῶς, εἴτε ἄλλως ὁποῖον τι ἦν, ἀλλ' ὥς ἐκ τῆς τοπικῆς θέσεως, ἐκ τῆς ὑποτιθεμένης δηλαδὴ οργανικῆς σχέσεως τοῦ τετρακυνίου τῆς Ἀρχηγέτιδος Ἀθηνᾶς πρὸς τὸ κτίσμα τοῦτο καὶ ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς, τῆς ἐκπαλαί ἐκεῖ ἐνιδρυμένης, ἥτις περιεῖχε *Καισαρικὴν διάταξιν* περὶ τῶν καλλιεργούντων τὸ ἔλαιον καὶ τῆς θρεψομένης ὑπ' αὐτῶν καταβολῆς φόρου εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον, ἐκ τῆς εὐρέσεως ἀναθημάτων ἀγορᾶν ἐκ μαρμαρίου μετὰ κοιλωμάτων χωρητικότητος καὶ ὥς ἐκ τῆς ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου τῆς στοᾶς, μετὰξὺ δύο κίωνων, ἀνακαλύψεως 4 κοιλωμάτων, μικρῶν κυκλικῶν, δέσιν τριβλίων, δυνάμεθα νὰ ἀποκαλέσωμεν αὐτὸ *Ἀγορὰν Ῥωμαϊκῶν χρόνων*. Τὴν τοιαύτην δ' ἐπωνυμίαν τοῦ ἱδρύματος τούτου ἐπὶ μᾶλλον ἐπιβεβαιοῦσι καὶ αἱ εὐρεθεῖσαι ἐπιγραφαί:

- α) ΕΛΛΗΒΟ
ΛΙΟΥ ΤΟΠΟΣ
ΚΟΝΝΟΛΗΝΓΟΥ
- β) ΑΓΑΘΗ ΤΥΧΗ
ΤΟΠΟΣ
ΕΠΙΦΑΝΟΥ
- γ) ΤΟΠΟΣ
ΑΓΑΘΟΚΛΗ
ΕΥΤΥΧΕΙΩ

αἵτινες πάντως ἐπιδηλωτικαὶ τόπων, ἐνθα ἐκάλθητο οἱ πωληταὶ ὀνίων, καὶ ἡ ἐκ τῆς περιφερείας τοῦ καταντιῶν κίονος τῆς αὐτῆς σειρᾶς εὐρεσις λεπτῆς τινος γραμμῆς ὀρίζοντιον, μικρ.

¹ Π. Καστριώτου «Τὰ Μνημεῖα τῶν Ἀθηνῶν», Ἀθήναι 1902.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ

0,368, ἥτις φαίνεται ὅτι ἐχρησίμευεν ὥς πῆχυς ὑπὸ τῆς δημοτικῆς ἀρχῆς τῶν μετρονόμων χαραχθεῖσα. Σημειωτέον δ' ὅτι ἀμφοτέραι αὗται αἱ γραμμαὶ εὗρηται εἰς τὸ αὐτὸ ἀπὸ τῆς βάσεως ἑκατέρου τῶν κίωνων ὕψος, ἥτοι 1,664 τοῦ μέτρου.

Τοιαῦτα ἀπεκάλυψαν αἱ ὑπὸ τοῦ Κουμανοῦδου ἀνασκαφαί. Ἐν τῷ μεταξὺ εἰκοσαετία δόλοκληρος διέθρευσεν καὶ ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία περὶ ἄλλα μᾶλλον ἐπείγοντα ἔργα στρέψασα τὴν ἐαυτῆς προσοχὴν ἥτοι: εἰς στερέωσιν ἰδίως τοῦ κινδυνεύοντος Παρθενῶνος, τοῦ Ἐρεχθεῖου, τῶν Προπυλαίων, εἰς τὴν Ἱδρυσιν τοῦ Λέοντος τῆς Χαιρωνείας, εἰς τὴν Ἱδρυσιν Μουσείου ἐν ταῖς Ἐπαρχίαις καὶ εἰς ἄλλας ἀνασκαφὰς καὶ εἰς ἀνίδρυσιν τοῦ ἐν Φιγαλείᾳ Ναοῦ τοῦ Ἐπικουρίου Ἀπόλλωνος, δὲν ἡδυνήθη νὰ ἀγάγῃ εἰς πέρας τὰς ἀνασκαφὰς ταύτας.

Εὐτυχῶς τὸ νῦν Συμβούλιον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ καθηγητοῦ κ. Μιστριώτου, ἐθεώρησεν ὡς ὑποχρέωσιν τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης καὶ τὴν βαθμυδὸν ἐξερεύνησιν τοῦ ἐδάφους τῶν Ἀθηνῶν πρὸς ἀποκάλυψιν πολλῶν ἐτι ἀγνώστων οἰκοδομημάτων καὶ σημείων τῆς ἀρχαίας πόλεως, πρὸς ἀκριβεστέραν γινώσιν τῆς τοπογραφίας αὐτῆς. Εἶναι δὲ γνωστὸν, γνωστότατον ὅτι, ἐν ᾧ ἡ τοπογραφία τῆς Ῥώμης καθορίσθη σχεδὸν τελείως, δυστυχῶς πολλῶν μνημείων καὶ ἱερῶν τῶν Ἀθηνῶν ἀγνοεῖται ἡ θέσις. Καὶ αὐτῆς τῆς κατὰ τὸ πλεῖστον ἀποκαλυφθείσης ἀγορᾶς τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων ἀγνοεῖται ἡ ἀληθὴς ὀνομασία καὶ ἡ ἀκριβὴς χρονολογία τῆς οἰκοδομῆς. Καὶ τοῦτο διότι

οὐδεμία ἐπιγραφὴ διαφωτίζονσά τι περὶ αὐτῆς εὐρέθη. Ἐντεῦθεν δὲ προσεφυῶς καὶ ὑπὸ τοῦ Κοιμητιοῦδου ὀνομασίᾳ ἀπλῶς «ἀγορὰ Ῥωμαϊκῶν χρόνων». Ὁ Lolling ὀνόμασεν αὐτὴν Ἀγορᾶν *Μεῖων*.

Ὡστε, ὥς βλέπομεν οἱ ἀναγνώσται τῶν «Παναθηναίων», οὐδ' αὐτὸ τὸ ὄνομα, οὐδὲ τὴν ἀκριβῆ χρονολογίαν δὲν κατόρθωσαν νὰ γνωρίσωσιν ἡμῖν αἱ ἀνασκαφαὶ αὗται. Οὐχ' ἦτοιν ἂς ἐλπίζωμεν ὅτι αἱ περαιτέρω ἐκσκαφαὶ θὰ λύσωσι τὰς ἀπορίας ἡμῶν ταύτας.

Ἡδὲ ἡ ἀνασκαφὴ προεχώρησε μέχρι τοῦ συνηχομένου οἰκοπέδου, ἐνθα ἡ οἰκία τοῦ Τυπάλδου, ἥτις καὶ κατηδαρίσθη ἀπαλλοτριωθέντος τοῦ χώρου. Ἐπίσης κατηδαρίσθη καὶ ἡ συνεχόμενη μικρὰ καθολικὴ ἐκκλησία ἀπαλλοτριωθεῖσα καὶ αὐτῇ.

Ὡς γνωστὸν ὁ ναῦσχος οὗτος, (ὅστις καὶ δὲν ἡρτίθμει ἡλικίαν πλέον τῶν 60 ἐτῶν) εἶχεν ἐγκαταλειφθῇ πρὸ 20ετίας μετὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς ἐπὶ τῆς λεωφόρου Πανεπιστημίου μεγάλης ἐκκλησίας τῶν Καθολικῶν τῆς τιμημένης ἐπ' ὀνόματι τοῦ α' ἐπισκόπου Ἀθηνῶν Ἀγ. Διονυσίου. Ἐν τῷ ἀνασκαφένῳ χώρῳ, ἐνθα ἡ οἰκία τοῦ Τυπάλδου, ἀπεκαλύφθη ἡ συνέχεια τῆς Στοᾶς τῆς Ἀγορᾶς 30 μέτρα ἐπὶ πλέον μετὰ τῶν ἐργαστηρίων καὶ κίωνων πολλῶν ἱσταμένων κατὰ χώραν, δυστυχῶς ὅμως σωζομένων μόνον κατὰ τὸ ἥμισυ, τινῶν μάλιστα εἰς ὕψος 4 μέτρων.

Εὐρήματα δ' ἄξια λόγου δυστυχῶς δὲν εὐρέθησαν, οὐδ' ὁπῆρχεν ἐλπίς νὰ εὐρεθῶσι, καθότι τὰ θεμέλια αὐτῆς εἶχον φθάσει μέχρι τοῦ κρηπιδώματος τῆς Στοᾶς. Ἐλάχιστα μόνον ἀρχιτεκτονικὰ καὶ τινα γλυπτὰ δῶκος ἡρωτικισμένα εὐρέθησαν ἐκτισμένα ἐν τοῖς τοίχοις τῆς οἰκίας.

ΤΟ ΕΡΗΜΟΣΠΙΤΟ

Ὁ ἄνεμος τραγουδᾷ θλιβερά, παλαιονετικὰ πάντοτε, καὶ τὸ κύμα τοῦ πελάγους ἀκούγεται νὰ σπᾷξῃ στὰ βράχια, νὰ κυλᾷ πτὴν ἀμμουδιὰ μ' ἓνα θόρυβο κάποιας ἐργασίας βιαστικῆς. Κάποτε ὅμως τὸ τραγοῦδι τοῦ ἀνέμου τὸ θλιβερὸ γίνεται κλάημα, οὐρλιασμα, καὶ ὁ θόρυβος τοῦ κύματος ὄχι πιά ἐργασίας, ἀλλὰ καταστροφῆς. Οἱ φωνὲς τῶν γλάρων, ποὺ σὲ μεγάλο πλῆθος βρίσκοντ' ἐκεῖ, εἶνε τὰ μόνον ποὺ ποικίλλουν τὸν θόρυβον τοῦ κύματος καὶ τὸ τραγοῦδι τοῦ ἀνέμου.

Τὸ ἐρημόσπιτο, χτισμένο σ' ἓνα βράχο, ἦταν ὁ μόνος σύντροφός τῆς ἐρημίας, ποὺ ἀπλωνότανε σὲ ὦρα πολλὴ ἐκεῖ τριγύρω.

Ἐκ τῶν ἀνασκαφικῶν ἐργασιῶν ἐπίσης ἦλθεν εἰς φῶς πηγὴ ὕδατος, πηγάζουσα ἐκ τῶν ἀνῶθεν τῆς ἀνασκαφῆς στρωμάτων, ἐκ τῶν Β. κλιτύων τῆς Ἀκροπόλεως. Ἡ πηγὴ αὕτη διαρκῶς ῥεεῖ, ἔχουσα περὶ τὰ 100 δυνάμ. ὕδατος, δὲν δύναται καθ' ἑμῆς νὰ εἶναι ἄλλη τις, ὥς μηδεμιᾶς ἄλλης ἀναφερομένης ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων εἰς τὸ μέρος τοῦτο, ἢ αὐτὴ αὕτη ἡ γνωστὴ *Κλεψύδρα*, ἥς τινος τὰ ὕδατα καταλείβονται ἀκριβῶς ἐκ τῆς ΒΑ. γωνίας τῆς Ἀκροπόλεως παρὰ τὸ Ὑδρολόγιον τοῦ Κυρρήϊτου (Ὑδροαυλὸν Ὑδρολόγιον).

Ἡ πηγὴ αὕτη λοιπὸν νῦν ἀποδεικνύεται ὅτι κατήρχετο εἰς τὸ Ὑδρολόγιον τοῦ Κυρρήϊτου καὶ διήρχετο διὰ τῆς Ἀγορᾶς. Ὡς βλέπομεν δὲ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν, πλεῖστοι ὄχτοι καὶ ὕδραγωγεῖα πῶρινα καὶ μαρμαρίνα καὶ κρήναι μετὰ κρονῶν ἄγονσαι τὸ ὕδωρ εἰς τὰ διάφορα ἐργαστήρια, ἐν οἷς καὶ κοιλότητες ὑπάρχουσι ἐν τῷ ἐδάφει πρὸς ἐνθεσιν τῶν ὕδρων κατὰ τὴν ὕδρευσιν. Τὸ ὕδωρ τοῦτο ἦν βεβαίως ἀφρονώτατον κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν. Νῦν δὲ τίς οἶδε πῶς κατεχώσθη τὸ ὕδραγωγεῖον καὶ ἐφράχθη, τοῦ ὕδατος κατεβιβασκομένου ἐν καταβόθρῳ.

Ὅπως ποτ' ἂν ἡ δυνάμεθα νὰ πιστεῦσαμεν ὅτι τὸ περισσὸν ὕδωρ εἶναι αὐτὸ τοῦτο τῆς Κλεψύδρας, διότι καὶ ἡ κοιλότης τοῦ ὕδατος εἶναι ἡ αὐτή, δηλαδὴ ὑφάμνητον ὡς τὸ τῆς Κλεψύδρας τῆς ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως, ὥς εἰπομεν ἐν τοῖς «Μνημείοις τῶν Ἀθηνῶν» σελ. 84.

Ταῦτα ἀνευρέθησαν ἐκ τῶν γενομένων μέχρι ταῦδε ἀνασκαφῶν, μένει δὲ ἤδη ἐπιπροσθεῖν αὐτῶν τὸ Στρατιωτικὸν Ἀγροπαιεῖον, ὅπερ καταδαρίζομενον διὰ δόσην ἔξοδον πρὸς τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Ἀδριανοῦ (Παλαιὰ Ἀγορὰ ἢ καίτοι).

Π. ΚΑΣΤΡΙΩΤΗΣ

¹ Ἐφερος τοῦ Ἐθν. Ἀρχαιολ. Μουσείου

² Ἀθήνηαι

Ἡ γῆ ἦταν βραχώδης καὶ κατὰ πηλὰ παρὰ ξένα χόρτα ἔβγαζε οἱ βράχοι μαῦροι σὺν ἀπὸ πικραλῆ.

Καὶ τὸ ἐρημόσπιτο σὰ σκοπὸς στὸ πηλῶμα τῶν βράχων, φαινότανε νὰ κυττάξῃ τὴ διάσπαση σὺν νὰ περιέμενε κάποιοι νὰ ἔλθῃ, κάποιοι ποὺ εἶχε χαθῇ πίσω ἀπ' τὸν τοῖχο τὸν οὐράνιο.

Ἐἴχα φθάσει μὲ κακὴ διάθεσι. Ὁ ὁδηγός μου κατὰς κρατοῦσε τὸ μουλάρι του, τραγουδοῦσε ῥινόρρινον ἓνα τραγοῦδι, ποὺ φαινότανε νὰ τοῦ τὸ διασκεύειν ὁ ἄέρας ὁ θλιβερός καὶ ὁ κρότος ὁ μονότονος τοῦ κύματος. Ὅλο γιὰ ἐρημίες ἔλεγε.

Ἦταν δέντρο στὴν ἐρημίᾳ...

ΣΤΗ ΒΟΥΡΝΗ — ΥΠΟΨ ΣΕΥΡΑΝΤΙΝΙ

Και ὁ ἄνεμος στὰ αὐτιά μου τραγουδοῦσε καὶ αὐτὸς τραγοῦδι ἐρημιᾶς, καὶ τὸ κῆμα ποὺ ἀκουγότανε νὰ χτυπᾷ, νὰ ἀπλώνεται, ἔλεγε, καὶ αὐτὸ, κάτι ἐρημιό, κάτι σὰν παρτίπονο χιλιάδων ψυχῶν χαμένων στὰ βράθια του. Καὶ ὅλος ὁ κόσμος σὰν νὰ εἶχε σβύση πιά, νὰ εἶχαν χαθῇ οἱ ἄνθρωποι, ἡ ζωὴ, καὶ μόνος διαβίτης τοῦ κόσμου ἐρημιός νὰ εἴμουν ἐγώ!

— Νά το! μοῦ εἶπε, ἄμα εἶδε τὸ ἐρημιόσπιτο ὁ ὀδηγός μου.

Στὸ δρόμο, πρὶν ἀρχίσῃ νὰ τραγουδᾷ, μοῦ εἶχε διηγηθῇ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἐρημιόσπιτου. Ἦτανε μιὰ μικρὴ περίεργη καὶ λυπητερὴ ἱστορία, ποὺ μ' ἔκανε νὰ λησμονήσω γιὰ λίγο τὴ στενοχώριάν μου.

Κύταξα, καθὼς περνοῦσα, τὸ σπίτι τὸ ἐρημιό. Ἦτανε ἓνα μεγάλο σπίτι μὲ δύο πατώματα, δυνατό, γερὸ μ' ὅλα τὰ χρόνια ποὺ εἶχε. Σωστὸ κατινύγιο πειρατῶν καὶ λαθρεμπόρων. Οἱ τοῖχοι του ἦτανε πρασινισμένοι καὶ ὁ τοίχος τῆς μάνδρας μόνον μισογκρεμισμένος.

Ὁ ἄνεμος, ἐκεῖ, σ' ἓνα στρίψιμο ἔγινε πιὸ δυνατός, ἐσφύριζε τρελά, μανιακά.

Ὁ ὀδηγός εἶχε πάψῃ τὸ τραγοῦδι του καὶ κύταζε τὸ σπίτι καὶ αὐτὸς. Ξαφνικά μοῦ λέγει.

— Δὲ σοῦ φαίνεται ν' ἀκοῦς κλάμα;

Ἀκροάσθηκα. Ὁ ἄνεμος αὐτὸς θρηνηοῦσε.

— Ὁχι.

— Μὰ ἀκουσε!

Τώρα ἀκουσα, ἢ μοῦ φάνηκε νὰ ἀκούω κλάμα μέσα στὸ σφύριγμα τοῦ ἀνέμου, κλάμα ἀνθρώπινο!

— Μπα! ὁ ἄνεμος τὰ φτειάχνει!

— Ὁχι, ὄχι! εἶπε ἡ γρηὰ τοῦ Βόλγη, ποὺ κλαίει τὰ παιδιὰ της...

Ἀφίσαμε τὸ ἐρημιό αὐτὸ μέρος καὶ φθάσαμε κοντὰ σὲ κήπους. Σὰν νὰ ἔβγαινα ἀπ' τὸ βασίλειο τοῦ Πλούτωνος μοῦ φάνηκε, ἢ ἀπὸ κάποιον κακὸ ὄνειρο.

Ὁ τόπος ἦτανε πράσινος ἐδῶ, τὰ μαγκάνια δούλευαν. Οἱ φωνὲς τῶν ζώων, τῶν θρόνιων καὶ πρὸ πάντων τῶν ἀνθρώπων μοῦ δώσανε λίγη χαρὰ.

Ὁ ὀδηγός μου εἶχε ἀρχίσῃ ἓνα κλέφτικο τραγοῦδι, γεμάτο κρασί καὶ ἀρνιά σουβλιστά.

Μετὰ μιὰ ὥρα ἐφθάσα στὸ μέρος ποὺ θὰ ἔκανα σταθμό. Ὁ ἥλιος ἔγερε πρὸς τὴ δύση καὶ φαινότανε νὰ χάνεται πίσω ἀπ' τὸ ψηλὸ καὶ ἀπόκρημνο μέρος, ποὺ πέρασα καὶ ὅπου ἦτανε τὸ ἐρημιόσπιτο.

Ὁ ὀδηγός χάθηκε σὲ λίγο καὶ αὐτὸς, παίρνοντας τὸν ἴδιον δρόμο, ποὺ ἦλθαμε...

Ὅταν μετὰ λίγες ὥρες βρέθηκα μόνος στὸ δωμάτιο ποὺ μοῦ ἔδωσαν νὰ κοιμηθῶ, καὶ ὁ θόρυβος ὁ μικρὸς τῆς ἐξοχῆς εἶχε χαθῇ καὶ ἔμεινε στὸ παράθυρο, ἀκούοντας τὴ θάλασσα νὰ ναυορίζῃ τὴν κοιμισμένη φύσιν, ἡ ἱστορία τοῦ Ἐρημιόσπιτου ἦλθε στὸ νοῦ μου. Καὶ εἶδα πάλι τὸ σπίτι, ὅπως θὰ βρισκότανε τώρα μέσα στὸ σκοτάδι, σκοτεινὸ, μὲ μισάνοιχτα παράθυρα σὰν κουρασμένα μάτια ἀπ' τὴ μάταια παραμονή. Φαντάσθηκα τὰ ἐρημιὰ καὶ σκοτεινὰ δωμάτιά του, ποὺ μόνον τὰ ἐρεπιά θὰ τρέχανε μὲ θόρυβο μέσα, ἀνεβαίνοντας στὸ ἐρημιό τζάκι, στὰ παράθυρα, στὲς πιατοδιήκες.

Ἡ φωνὴ τοῦ ὀδηγοῦ, τοῦ ἀγνώστου ἐκείνου ἀνθρώπου, ποὺ ὤπηξε γιὰ κάμποσες ὥρες σύντροφός μου, καὶ ποὺ λυπήθηκα, βίαν τὸν εἶδα νὰ φεύγῃ καὶ νὰ χάνεται καβάλλα στὸ ζῶο ποὺ πρὶν ἔφερνε ἐμένα, ἡ φωνὴ του ἐρχότανε στὰ αὐτιά μου σὰν νὰ μοῦ θύμιζε πολλὰ, ποὺ λησμονοῦσα.

... Μόνον ἓνα σπίτι θὰ ἀπαντήσωμε στὸ δρόμο μας τώρα, ἓνα μονάχι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ἐρημιό! Καὶ εἶναι ἀπὸ χρόνια πολλὰ ἔτσι, ἀπ' τὸν καιρὸ ποὺ χάθηκαν οἱ δικοί του. Ἀπὸ τότε κανεὶς δὲν πάτησε μέσα, ὅλοι φοβοῦνται, γιὰτὶ ἀκούγονται φωνές, παλέματα καὶ βογητὰ σὰν ἀνθρώπων ποὺ σφάζουν!...

Σ' αὐτὸ τὸ σπίτι, τώρα καὶ χρόνια πολλὰ, ἔμεινε ἡ χήρα τοῦ καπετὰν Βόλγη μὲ τὰ δύο της παιδιὰ καὶ μιὰ κόρη τὴ Μέλπω, ποὺ ὁμοιά της στὴν ἐμορφιὰ δὲν βρισκόταν οὔτε στοῦ κάμκου τὰ χωριά, οὔτε στὰ βουνήσια. Ἦτανε ὥραία σὰν τίς κόρες, ποὺ βγαίνουν τὴ νύχτα βίαν εἶνε φεγγάρι, στίς καλαμιές κοντά. Ζοῦσαν μονιασμένα, εὐτυχισμένα στὸ σπίτι αὐτό, ποὺ ἂν καὶ ἦτανε μακριὰ ἀπ' τὴ χώρα, δὲν τοὺς ἔμειλε, εἶχανε γέινῃ παιδιὰ τῆς ἐρημιᾶς πιά, γιὰτὶ ἀπ' τὸν καιρὸ τοῦ κουρσάρου Βόλγη ποὺ τὸ εἶχε χτίσῃ, δύο γενεές Βόλγη ἔχαν περάσῃ ἀπ' τὸ σπίτι αὐτό.

Ἡ Μέλπω τὴν λέγανε ἀδελφή τους τὰ παιδιά, ἀλλὰ πολλοὶ ἔβλεπε ὅτι δὲν ἦτανε, καὶ οὔτι τὴν εἶχε βρῇ ὁ καπετὰν Βόλγης, μικρή, μικρή, μιὰ νύχτα σ' ἓνα πλοῖο μεγάλο, ἐρημιό, σκο-

τεινὸ, μὲ σπασμένα κατάρτια, ποὺ παρὰδερνε στὸ κῆμα. Πολλοὶ νέοι, τρελοὶ ἀπ' τὴν ἀγίαση της, τὴν εἶχαν ζητήσῃ, ἀλλ' ἡ γρηὰ Βόλγη τὴν ἀρνήθηκε, ὅσο καλοὶ καὶ ἂν ἦτανε.

— Δὲν εἶνε ἀκόμα καιρός!... ἔλεγε.

Καὶ τὴν ἀγαποῦσε πολὺ, ἡ γρηὰ Βόλγη τὴ Μέλπω, ὥσως καὶ πολὺ καὶ ἀπ' τὰ παιδιὰ της.

Ἐνα πρὶν καλοκαιριάτικο, πρὶν ἀκόμα φανῇ ὁ ἥλιος, ὁ Βάσος, ὁ δεῦτερος γιὸς τοῦ καπετὰν Βόλγη, ἀκουσε κρότο στὴν πόρτα καὶ ἀνέβηκε νὰ δῇ ποῖος ἦτανε. Εἶδε τὴ Μέλπω νὰ βγαίνει ἔξω. Ντύθηκε γρήγορα καὶ τὴν ἀκολούθησε νὰ δῇ ποῦ πάει.

Αὐτὴ, γρήγορα βαδίζοντας, ἐφθάσε σὲ μιὰ δέσι γεμάτη βράχια, ὥσως ἦτανε πιαντοῦ, ποὺ κάτω ὅμως τὸ κῆμα κυλιότανε στὴν ἀμμουδιά. Ἐκεῖ τὴν ἔβλεπε. Αὐτὸς πλησίασε καὶ ἀνέβηκε μέσα σὲ δύο βράχια, ποὺ πάνω των αὐτὰ σκαλίσκος γιγνὸς μὲ τὴν ὀμπρέλα, ἓνα δένδριό, ἔσκαβε πυκνόφυλλο.

Ἐδῶ καὶ κεῖ σηδοῦσαν πουλάκια ἀρίνοντας ἓνα μικρὸ κελάδημα, χρυσόπαιγες ἔτρεχαν, πετοῦσαν βουίζοντας πάνω ἀπ' τὰ λίγα ἄγρια χόρτα, καὶ πέρα στὴ θάλασσα οἱ γλάροι τρέχανε πάνω ἀπ' τὰ νερά.

Ἐνα γέλιο ἀκουσε ξαφνικά, ἓνα γέλιο ποὺ ἦτανε σὰν πέσιμο νεροῦ ἀπὸ βρόση μαγική, πὰ γέλιο ἐρωτευμένης ἀνθρώπου νεράιδας!... Αὐτὴ γελοῦσε, ἡ Μέλπω, μόνη της, γελοῦσε σὰ θεὰ τῆς θάλασσας μὲ τὸ κῆμα, ποὺ ἐρχότανε σὰν τσιτσινὸς προσκυνητῆς καὶ ἀπλυνόταν στὰ πόδια της!

ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΟ ΧΩΡΙΟ

ΣΕΥΡΑΝΤΙΝΙ

Ὁ Βάσος λησιμονήθηκε, χάρθηκε κυτταίνοντας...

Ξαφνικά όμως ένα γρήγορο περπάτημα τὸν ἔκανε νὰ κυττάξῃ ἐπάνω. Ὁ ἀδελφὸς του! Εἶδε τὸν ἀδελφὸ του, τὸν Γεώργιο, νὰ ἔρχεται γρήγορος ἐπάνω του μὲ ἀγριωμένα μάτια! Καὶ σὲ κείνα τὰ ἄγρια μάτια, ποὺ φαινότανε καί τι νὰ ταραῖζεται, εἶδε τὴν ἀγάπη τοῦ ἀδελφοῦ του στὴν κόρη ποὺ λουζότανε. Στὸ χέρι του ἔλαμπε ἓνα μαχαίρι...

Χωρὶς νὰ βγάλῃ μυδιὰ, σέρνει καὶ αὐτὸς τὸ μαχαίρι του. Καὶ μὲ μιάς ἀρχίζουν νὰ παλεύουν σιωπηλά, χωρὶς φωνή, χωρὶς μυδιὰ σὰ νὰ φοβότανε μὴ, ἂν μιλῆσουν, πάρουν τὴ μάχη. Τὰ μάτια τῶν ὁμῶς λέγανε πολλά, ἀνοιχτά, μὲ κατὶ κακὸ, κακὸ νὰ λάμπῃ σὺν κόλαση, ποὺ βραῖζει καὶ πλημμυρᾷ ἀπ' ἀστραπές!

Ξαφνικά ὁ Γεώργιος κλονίσθηκε, ἔκανε κατὶ

τότε νὰ πῇ, ἀλλὰ δὲν ἤμπορεσε καὶ ξαπλώθηκε κάτω στὴ γῆ. Ὁ Βάσος σὺν τρελὸς φεύγει, ξαναγυρίζει πάλι πίσω, βλέπει τὸ αἷμα ποὺ τρέχει ποτίζοντας τὴ ξερὴ γῆ, φωνάζει τὸν ἀδελφὸ καὶ μὴ παίρνοντας ἀπάντησι φεύγει πάλι, τρέχει στὸ Σχιζμένο βράχο καὶ ἀπ' ἐκεῖ τινάζεται κάτω στὸν γκρεμνὸ!...

Ἡ γοργὰ ἡ μάνα τῶν τρελάθηκε, καὶ καιρὸ πολὺ τὴ βλέπανε νὰ γυρίξῃ στὰ βράχια ζητῶντας τὰ παιδιὰ της, χωρὶς νὰ ἔχῃ κανένα νὰ τὴν προσέχῃ, γιατί ἡ κόρη μετὰ τὸ κακὸ χάρθηκε ξαφνικά!... Τί ἔγινε; Κανείς δὲν ἔμαθε!...

Μόνο τὴν ἄλλη μέρα τοῦ σκοτωμοῦ, θαλασσοί, ποὺ γύριζαν ἀπ' τὸ πέλαγος, διηγόντανε κ' ἔλεγαν γιὰ ἓνα πλοῖο, ποὺ εἶχανε ἀπαντήσῃ τὴ νύχτα, ἓνα πλοῖο, ποὺ ἔπλεε σκοτεινὸ, μὲ σβυστὰ τὰ φανάρια καὶ σπασμένα κατάρτια!...

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ Ν. ΒΟΥΤΥΡΑΣ

Η ΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ ΗΜΩΝ ΖΗΤΗΜΑΤΩΝ

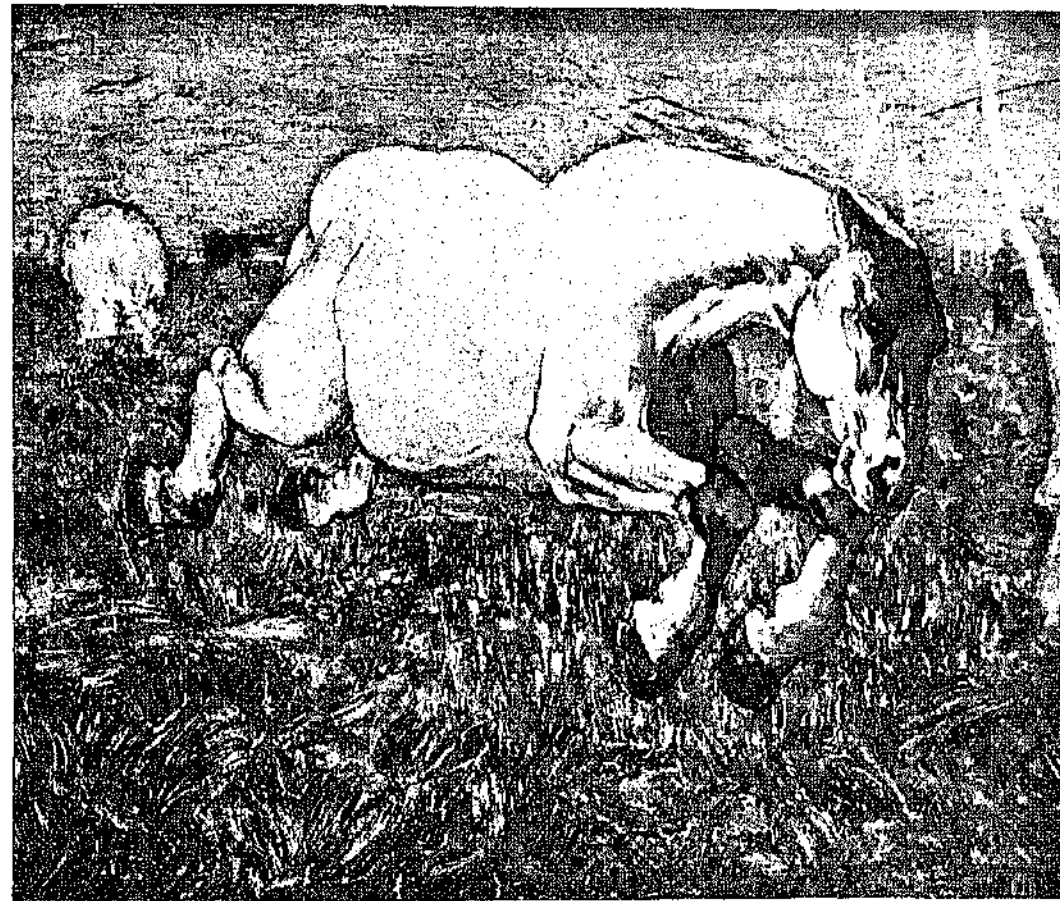
ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΝ ΕΡΕΥΝΑΝ

Οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τῶν μετ' Ἀλέξανδρον χρόνων ἔδειξαν σχεδὸν πάντοτε ἀσύγγνωστον ἀμέλειαν πρὸς τὴν ἐξέτασιν τῶν συγχρόνων πραγμάτων, σκεπτόμενοι ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐν ἀραιρέσει ἀπὸ τῆς ἐμπειρίας, διὸ καὶ παραμελομένης τῆς οὐσίας τῶν ζητημάτων ἐπὶλθεν παρ' αὐτοῖς εἰς πολλὰ ζητήματα τυφλὴ ἐξάρτησις τῶν σκέψεων ἀπὸ τῆς παραδόσεως. Οὐδείς βεβαίως ἀρνεῖται ὅτι εἰς τοὺς Ἕλληνας κυρίως ἀνῆκε καὶ ἀνήκει τὸ μέγα παρελθόν, τοῦ ὁποῖου αὐτοὶ κυρίως εἶναι οἱ κληρονόμοι, καὶ ὅτι πολλὰς ἐθνικὰς ὠφελείας παρέσχεν εἰς αὐτοὺς ἡ ἰδέα αὕτη, ἀλλὰ πάλιν μόνον ὁ τυφλότητι πρὸς τὰ πράγματα δύναται νὰ ἀρνήσῃ ὅτι στενὴ ἀντίληψις τῆς ἰδέας ταύτης συνετέλεσεν ὥστε τώρα ἄλλοι λαοὶ ἐννοήσαντες τὴν οὐσίαν τοῦ ἀρχαίου βίου νὰ ἔχωσι τὰ λαμπρὰ ἀποτελέσματα ἐκ τῆς σπουδῆς αὐτοῦ καὶ νὰ εἶναι πραγματικοὶ ἀπόγονοι τῶν προγόνων ἡμῶν, ἐνῶ εἰς τοὺς Ἕλληνας στενὴ κατανόησις καὶ μίμησις τοῦ ἀρχαίου βίου παρήγαγε τὴν ἀραίρεσιν ἀπὸ τῆς πραγματικῆς ζωῆς, ἐκ τῆς ὁποίας κατὰ μὲν τοὺς μετ' Ἀλέξανδρον χρόνους προέκυψεν ὁ πιθηκισμὸς, τοῦ ὁποῖου τὰ λείψανα μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων εἶναι καταφανή, κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους προέκυψεν ὁ βυζαντινισμὸς, κατὰ δὲ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἡ κατάστασις, τὴν ὁποίαν ἔλοι σήμερον βλέπομεν. Διότι συνειδήσαμεν εἰς ὅλα τὰ ζητήματα νὰ σκεπτόμεθα χωρὶς βάσιν, ἥτις εἶναι ἡ ἐμπειρία, ἥτοι τὸ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν γινόμενον, τὸ ὁποῖον καλῶς ἐννοούμενον

δίδει ζωὴν εἰς πᾶσαν σκέψιν καὶ πράξιν. Διὰ τὴν ἔλλειψιν δὲ αὐτὴν προέρχεται σύγχυσις πραγμάτων, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναδεικνύονται οἱ ἐπιτήδριοι ἐκμεταλλευταί, οἱ ὁποῖοι τοιοντοτρόπως ἐκ τῶν ὑστέρων μεταβάλλονται εἰς φροβερὸς ἐχθροὺς τῆς προόδου.

Τοιοντοτρόπως ἐξηγεῖται πῶς δὲν κατορθώσαμεν ἀκόμη νὰ ἔχωμεν εἰς εὐρὺν κύκλον σαφῆ συνείδησιν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς διαφορᾶς ἀπ' αὐτῆς τῶν πρακτικῶν ζητημάτων, πῶς φροτωνόμεθα μὲ γνώσιν νεκρὰν ἄνευ ἐπιχειρημάτων, πῶς γινόμεθα πολυμαθεῖς χωρὶς νὰ γινώμεθα παραγωγικοί, πῶς γινόμεθα φιλοπατρίδες χωρὶς νὰ γνωρίζωμεν τὴν ἀληθῆ φιλοπατρίαν, πῶς λεγόμεθα ἠθικοί, χωρὶς νὰ ἔχωμεν σαφῆ ἔννοιαν τῆς ἀληθοῦς ἠθικῆς κ.τ.λ.

Ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ ἡμῶν κινήσει αἰσθητοτάτη εἶναι ἡ εἰς μεγάλην κλίμακα ἔλλειψις τῆς ἄνευ προκαταλήψεως ἐξέτασεως τῶν φαινομένων τοῦ νεωτέρου ἡμῶν βίου κατ' ὅλην τὴν γραμμὴν. Διὰ τοῦτο δὲ πολλὰκις στερούμενοι ἐπιχειρημάτων στηριζομένων ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἐκτρεπόμεθα εἰς κενόσπουδον μεγαληγορίαν καὶ ὕβρεις, διὰ τῶν ὁποίων οὐδὲν κατορθούμεν καὶ αἱ ὁποῖαι ἀποδεικνύουσι μᾶλλον τὴν γυμνότητα ἡμῶν. Ἀνεφάνη κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ὁ Fallmerayer, ὁ ὁποῖος εἶπε τόσα εἰς βάρος ἡμῶν καὶ ἡμεῖς οὐδὲν πρότερον κατορθώσαμεν, πρὶν ἄνδρες σοφοὶ ἐξετάσαντες τὰ κατ' ἡμᾶς ἀντέκρουσαν ἀποτελεσματικῶς τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ ἀνδρός. Καὶ ὅμως ἂν ἐμελετάτο ὅρ' ἡμῶν ὁ μεσαιωνικὸς καὶ νεώτερος ἡμῶν

ΣΠΟΥΔΗ — ΣΕΓΚΑΝΤΙΝΙ

βίος προσηκόντως, οἷαν σωρεῖαν ἐπιχειρημάτων θὰ εἴχομεν ἀμέσως νὰ ἀντιτάξωμεν! Ἀνατυχὸς δὲν ἐσοφρονίσθημεν σημαντικῶς ἐκ τούτου καὶ ἐδεξάμεν ἀμέλειαν ἐγγληματιαν. Ἀφίνομεν πολλάκις διὰ τῆς ἀμελείας ἡμῶν ταύτης τὴν ἐξέτασιν πολλῶν ζωτικῶν ἡμῶν ζητημάτων εἰς ἔξενους, οἱ ὁποῖοι περιπίπτουσιν ἐνίστε διὰ τὴν ἄγνοίαν πολλῶν εἰς ἀτοπήματα καὶ ἐξάγουσιν ἐνίστε ἀδίκους κρίσεις, ἐνῶ ἡμεῖς φρονασκοῦμεν καὶ ἀπαιτοῦμεν φιλελληνισμόν, τὸν ὁποῖον ζητοῦμεν νὰ στηρίξωμεν διὰ τῶν δύο ψυμυθίων, τῆς καταγωγῆς ἡμῶν ἐκ τῶν ἀρχαίων καὶ τῆς ἑσπερικῆς μιμήσεως τῆς γλώσσης αὐτῶν, ἐνῶ καθήκον ἔχομεν ἀκριβῶς τὸ ἐναντίον, τὴν δημογραφίαν καθαρῶν ἀντιλήψεων διὰ τῆς ἐκβολῆς παντὸς ἐπεισάκτου.

Χρειαζόμεθα λοιπὸν πρῶτον ἐξέτασιν φιλοσοφίαν καὶ ἐλευθέραν τῶν πραγμάτων, ὅπως ταῦτα ἔχουσι, ἵνα ἀποκτήσωμεν τὰ τῆς ἐμπειρίας διδάγματα, δεύτερον δὲ τὸν εἰς πᾶν ζήτημα

χωρισμὸν τῶν ἰδεῶν καὶ τὴν κατ' ἀξίαν ἐκτίμησιν ἐκάστης. Ἡ ἐννοία τῶν δύο τούτων τρόπων τῆς ἐξέτασεως εἶναι ἡ μέθοδος, διὰ τῆς ὁποίας θὰ λύσωμεν καὶ πλείστα κοινωνικὰ ἡμῶν ζητήματα κατὰ τρόπον σύμφωνον πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ.

Ἄλλοτε ἐκ τῆς συγχύσεως ταύτης μέγαν θόρυβον ἤγειρε τὸ ζήτημα τῆς προφορᾶς τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης. Ὁ ἔρασμος ἐκ διαφορῶν παρατηρήσεων ὀρμηθεὶς κατεῖδε τὸ διάφορον τῆς ἀρχαίας προφορᾶς ἀπὸ τῆς νῦν. Ἡ τότε κατάστασις τῆς ἐπιστήμης δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ περιορίσῃ τὸ πρᾶγμα ἐπὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἐπιπέδου καὶ μετεφέρῃ τοῦτο καὶ εἰς τὸ πρακτικόν, ἐξ οὗ προέκυψεν ὁ τρόπος, κατὰ τὸν ὁποῖον τώρα ἀναγινώσκουσιν οἱ ἐν Ἑλλάδι τὰ ἀρχαῖα Ἑλληνικά. Ἡ σύγχυσις αὕτη ἐπὶ πολλῶν χρόνων δὲν ἄφηνεν ἐλευθέραν τὴν ἐπιστημονικὴν ἐξέτασιν. Παρ' ἡμῖν δὲ πλὴν τῶν ἄλλων τὸ πρᾶγμα ἐξελήφθη καὶ ὡς ἐθνικὴ ὑπό-

θεσις και συστηματικῶς ἡρνήθημεν πᾶσαν μεταβολὴν διὰ τὰ ὑποστηρίζωμεν διήθεν τὸ ἀλόβητον τοῦ ἔθνισμοῦ ἡμῶν καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ἀρχαίων καταγωγὴν. Μόλις ἐσχάτως ἤρχισαν τὰ πρᾶγματα νὰ τίθενται εἰς τὴν θέσιν τῶν διὰ τῆς ἐπισταμένης μελέτης τῶν παλαιῶν καὶ νεωστὶ ἀνακαλυφθεισῶν πηγῶν καὶ διὰ τῆς διακρίσεως τοῦ ζητήματος εἰς ἐπιστημονικὸν καὶ πρακτικόν. Γνωστοῦ ὄντος ὅτι πᾶσα γλῶσσα ὑφίσταται διηγετὴ εξέλιξιν, ἐπιστημονικὸν εἶναι τὸ ζήτημα τῆς ἐξακριβώσεως τῆς προφορᾶς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς αὐτῆς ἀπὸ τῆς κλασσικῆς μέχρι τῆς σημερινῆς καὶ ἡ κατὰ τὸ δυνατὸν παρακολούθησις τῆς διηγετοῦς εξέλιξεως. Πρακτικὸν δὲ εἶναι τὸ ζήτημα, ἂν ἡμεῖς ἢ οἱ ἕτεροι εὐρισκώμεθα ἐν τῇ δικαίᾳ ἐν τῇ ἀναγνώσει τῶν Ἑλληνικῶν συγγραμμάτων. Ὅταν ἐγνωρίσθωσαν τὰ ζητήματα, καὶ ἡ ἐπιστήμη καθαρὰ πλέον πάσης προκαταλήψεως προηχώρησεν εἰς τὴν ἐξέτασιν καὶ ἐξηκριβώσε πολλὰ, εὐρέθη ὅτι τὰ πλεῖστα φωνητικὰ φαινόμενα τῆς Νεοελληνικῆς ἤρχισαν ἤδη ἀπὸ τῶν μετ' Ἀλέξανδρον χρόνων. Κατ' ἀκολουθίαν ἐφωτίσθη καὶ τὸ πρακτικὸν μέρος τοῦ ζητήματος καὶ ἐλύθη μᾶλλον ὑπὲρ ἡμῶν, διότι μικρότερον ἱστορικὸν σφάλμα διωκράτουμεν ἡμεῖς ἀναγινώσκοντες μὲ προφορὰν 2.000 περίπου ἐτῶν τὰ συγγράμματα τῆς ἀρχαίας περιόδου ἀπὸ τοῦς ἕτεροις, οἱ ὅποιοι μὲ τὴν προφορὰν τοῦ 5^{ου} π.Χ. αἰῶνος καὶ ταύτην ἡλλοιωμένην καὶ μὴ ἐξηκριβωμένην ἐντελῶς ἐπὶ ἀναγινώσκουσι καὶ τὰ παλαιότερα τοῦ 5^{ου} αἰῶνος συγγράμματα καὶ ὅλα τὰ τῶν μετ' Ἀλέξανδρον περιόδων.

Τὸ δίκαιον ἡμῶν τοῦτο ὑποστηρίζουσι καὶ ἄλλοι δευτερεύοντες λόγοι, ὅτι ἡμεῖς ὡς κληρονόμοις τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς πρέπει νὰ ἀκολουθῶμεν οἱ ἕτεροι καὶ ὅτι διὰ τῆς προφορᾶς ἡμῶν θὰ βοηθηθῶσιν οὗτοι εἰς τὴν εὐκολωτέραν ἐκμάθησιν τῆς Νεοελληνικῆς, τῆς ὁποίας ἡ ἀξία ὡς σπουδαίου βοηθήματος τῶν φιλολογικῶν μελετῶν πρὸ πολλοῦ ἀνεγνωρίσθη. Πόσον λαμπρότερα φαίνεται ἡ λογικὴ αὕτη ἀπὸ τὸν μωρὸν φανατισμὸν μερικῶν διήθεν ἔθνικῶν ἀνδρῶν παρ' ἡμῖν!

Ὅπως εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο μελέτη τῶν πραγμάτων καὶ διακρίσεις ἐπιστήμης καὶ πράξεως ἐδημιούργησαν τὴν μέθοδον, διὰ τῆς ὁποίας προήχθη ἡ ἐπιστήμη καὶ ἐφωτίσθη ἡ πράξις, οὕτω καὶ ἐν τῇ γενικῇ ζητήματι τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ διὰ καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐξετάσεως τῆς δημώδους ἡμῶν γλώσσης δὲν πρέπει νὰ παρεμβάλλεται ὡς κώλυμα ἡ πρακτικὴ ἰδέα τοῦ γλωσσικοῦ ἡμῶν ζητήματος. Συχνὰ δυστυχῶς παρ' ἡμῖν συμβαίνει νὰ ἀκούωμεν ὅτι ἡ ἔρευνα αὕτη εἶναι οὐ μόνον περιττή, ἀλλὰ καὶ ἐπιβλαβής, διότι κἀκιστα οἱ ταῦτα λέ-

ΑΓΑΠΗ ΣΤΟ ΜΟΥΣΟ

ΣΕΓΚΑΝΤΙΝΙ

γοντες οὐδεμίαν ἰδέαν ἐπιστήμης ἔχοντες ἀφ' ἑνὸς μὲν συγγέουσι τὴν ἐπιστημονικὴν ἐξέτασιν καὶ τὰ πρακτικὰ ζητήματα, ἀφ' ἑτέρου δὲ δὲν σέπτονται ἀμερολήπτως ἀπηλλαγμένοι τῶν προκαταλήψεων καὶ τῆς ἐξαρθήσεως τῆς σκέψεως ἀπὸ τοῦ παρελθόντος, δι' ἧς μεθόδου προκύπτει ἐξέτασις τῶν πραγμάτων καὶ διευκρίνις, εἴτα δὲ καὶ σύγκρισις πρὸς τὰ παρελθόντα καὶ κρίσις τοῦ ὅλου καὶ πεφωτισμένη λύσις τῶν διαφορῶν ζητημάτων.

Ἡ δευτέρα αὕτη πλάνη εἶναι παλαιὰ καὶ ἐκληροδοτήθη εἰς ἡμᾶς ἐν μέρει ἀπὸ τοῦς ἐν Εὐρώπῃ. Ἀλλ' ἐκεῖ μὲν πρὸ πολλοῦ ἐπεκράτησεν ἡ ἀλήθεια, παρ' ἡμῖν δὲ κακῇ μοίρᾳ ἡ ἐπίδρασις τῆς πλάνης ταύτης εἶναι ἀκόμη ἰσχυρά. Βάσις αὐτῆς εἶναι αἱ ἀρχαῖαι ἀντιλήψεις τῶν Ἀττικιστῶν καὶ ἡ ὅλη κατόπιν ἐξάρτησις ἀπὸ τῆς παραδόσεως ἐν τῇ γραφομένῃ γλώσσῃ, περιφρόνησις δὲ τῆς ἐκείστοτε ὁμιλουμένης. Κατὰ ταῦτα καὶ ὅταν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἰδρῶθῃ ἡ γλωσσολογικὴ ἐπιστήμη, εἰς μὲν τὴν ἐξέτασιν τῶν ἄλλων γλωσσῶν οὐδὲν εὗρεν αὕτη πρόσκομμα, ἐνῶ εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης προσέκοψε. Οἱ φιλόλογοι ἐνθουσιασμένοι ὑπὲρ τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν γραμμάτων διὰ τὴν τελειότητα τοῦ εἶδους καὶ τὴν πρακτικὴν ἐξ αὐτῶν ὠφέλειαν, συγ-

χέοντες δὲ τὴν μετὰ τὴν κλασσικὴν περίοδον κατὰπτωσιν τῆς λογοτεχνίας πρὸς τὴν γλῶσσιν καὶ τὴν ἔρευναν αὐτῆς, ἐθεώρουν ἀνάξιον τοῦ κόπου νὰ ἀσχολῶνται περὶ τὰς μεταγενεστέρας περιόδους τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας ἢ ἐπ' αὐτὸν τοῦτον μόνον ἐφ' ὅσον ἡλπιζον εἶναι διὰ τῶν αὐτῆς ἐρευνῆς θὰ διαφωτίσῃ τὴν κλασσικὴν ἐποχὴν. «Οὐδὲν καλὸν δύναται τις νὰ περιμένῃ ἀπὸ ἀνθρώπου συντάσσοντος τὴν ἀπὸ μὲ ἀιτιατικὴν» εἶναι τὸ περίφημον ἐπὶ μακρὸν ἐπικρατήσαν ἀπόφθεγμα καὶ κατὰ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἔτι ὁ πολὺς Κόβητος ἐθεώρει τὴν γλῶσσαν τῶν μεταγενεστέρων περιόδων ὡς «χυδαῖον ἰδίωμα, δι' οὗ ἡ ἐκβαρβαρωθεῖσα Ἑλλὰς ἐνέλλισε».

Ἡ τῆς μεσαιωνικῆς περιόδου γλῶσσα ἐκρίνεται χειρότερον ἀκόμη, ὡς ἐν γένει καὶ τὰ τοῦ Βυζαντιτικοῦ κράτους ἐπιπολαίως ἐξήτάζοντο, περὶ δὲ τῆς Νεοελληνικῆς ἐφρόνουν ὅτι εἶναι «χυδαῖον ἰδίωμα προελθὸν ἐξ ἀναμεξεως ἰσχυρᾶς πρὸς πολυπληθὴ ξένα στοιχεία». Οἱ ἐρευνηταὶ λοιπὸν τῶν μεταγενεστέων περιόδων τῆς Ἑλληνικῆς δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχωσι τὴν ὀρθὴν μέθοδον, διότι οὐδέποτε κατώρθωσαν νὰ ἐννοήσωσι τὴν συνεχὴ εξέλιξιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ νὰ ἀντιληφθῶσιν αὐτῆς ὡς ὅλου. Εἰς τοῦτο συντελεῖ πρὸς τὴν ἐκ τῶν προτέρων προκαταλήψει καὶ ὁ μεικτὸς χαρακτὴρ τῆς τότε γνωστῆς Ἑλληνικῆς γραμματικῆς καὶ ἡ διακεκομμένη παράδοσις παρουσιάζουσα χάσματα πολλὰ, ὥστε νὰ εἶναι δύσκολος ἡ σύνθεσις τῶν διαφορῶν περιόδων. Οὕτω λοιπὸν ὁ Πολύβιος ἐξεταζόμενος ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ ἰδρυτὴς νέου γλωσσικοῦ ἰδιώματος ἀτομικοῦ. Ἡ γλῶσσα τῆς Ἀγίας Γραφῆς ἐξεταζομένη καθ' ἑαυτὴν ἢ συνεκρίνεται μᾶλλον πρὸς τὰς Σημιτικὰς γλώσσας καὶ πολλὰ ἐπομένως Ἑλληνικώτατα ἐνομιζοντο Σημιτικαὶ ἐπιδράσεις, ἢ ὅπ' ἄλλων θρησκολήπτων ἐθεωρεῖτο ὡς κατ' ἐπιφοίτησιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος γραφεῖσα καὶ ὅτι ἐπρεπε νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἴδιον γλωσσικὸν ἰδίωμα ἐνδιαφέρον μόνον τοῦς θεολόγους. Παρημελεῖτο ἐντελῶς ὅπὸ γλωσσικῆν ἔκδοσιν ἢ Βυζαντινῇ περιόδῳ ὡς ἀναξία λόγου διαφθορὰ καὶ οἱ συγγραφεῖς αὐτῆς ἡρμηνεύοντο μόνον διὰ τοῦς βοηθητικοὺς σκοποὺς.

Περὶ δὲ τῆς Νεοελληνικῆς ποιῶμαι γνῶμαι ἐξεφύροντο. Οἱ μὲν, ὡς καὶ νῦν πολλοὶ παρ' ἡμῖν, ἔω πάσης ἐπιστημονικῆς ἐρευνῆς, δὲν διέκρινον κἂν τὸ ζήτημα, ἀλλὰ Νεοελληνικὴν λέγοντες ἠγγίζον μόνον τὴν κατὰ παράδοσιν γραφομένην, τὴν δὲ ὁμιλουμένην ἀπεκήρυττον ὡς «χυδαῖαν καὶ βάρβαρον». Ἄλλοι ἤθελον μὲν νὰ ἐξετάσωσι τὰ κατ' αὐτὴν, ἀλλὰ περιέπιπτον εἰς πλεῖστα σφάλματα διὰ δύο κυρίως λόγους. Πρῶτον διότι δὲν εἶχον σαφεῇ ἰδέαν τοῦ πράγ-

ματος ὃ ἐξήταζον ὡς σπερούμενοι ἀφ' ἑνὸς πολλοῦ πρώτου ὅλικοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι δὲν διέκρινον σαφῶς τὸ κατὰ συνθήκην γραφόμενον ἀπὸ τοῦ ἱστορικῶς παραδοθέντος δημώδους. Δεύτερον δὲ διότι καὶ τὸ ὑπάρχον ἐξήταζον μεμονωμένως, ἄνευ συναφείας πρὸς τὰς προηγουμένας περιόδους. Διὰ τοῦτο, ἀναμειγνυμένων καὶ ἄλλων δευτερευόντων λόγων, ἰδίως τῆς συμπαθείας ἢ ἀντιπαθείας πρὸς τοὺς νέους Ἑλλήνας τῶν δύο φαιριῶν τῶν διὰ τῶν θεωριῶν τοῦ Fallmerayer προκηφασθῶν, διίσταντο καὶ αἱ γνῶμαι τῶν ἐρευνητῶν, κοινὸν γνώρισμα ἔχουσαι πᾶσαι μόνον τὴν ἑλλειπὴν τῆς ἐξετάσεως τῆς ἱστορικῆς εξέλιξεως τῆς Ἑλληνικῆς ἀπὸ τῆς ἀρχαίας μέχρι τοῦδε. Καὶ οἱ μὲν προσεπάθον πᾶν στοιχεῖον τῆς Νεοελληνικῆς νὰ ἀποδείξωσιν

ΣΤΗ ΜΟΥΣΟ

ΣΕΓΚΑΝΤΙΝΙ

ἀρχαῖον, εὑρισκον ἐν αὐτῇ ἀρχαιότατα στοιχεία, οἷον τὸ j καὶ τὸ F, πολλὰ ἐξήγουν ἐκ προϊστορικῶν ῥιζῶν καὶ τῆς σανακριτικῆς ἔτι καὶ ἐν γένει τὰ πλεῖστα φαινόμενα τῆς Νεοελληνικῆς ἐξήγουν ὡς Δωριεῖς καὶ Αἰολισμούς. Οἱ δὲ ἀντίθετοι παρίστανον τὴν Νεοελληνικὴν ὡς προκύψασαν ἀπὸ μείγμα ξένων στοιχείων μὲ μικρὸν τινα ἀρχαῖον πυρῆνα. Πᾶν ὅ,τι δὲν ἐξηγεῖτο ἐκ πρώτης ὄψεως ἐκ τῆς ἀρχαίας ἦτο κατ' αὐτοὺς ξένον. Τοιοῦτοτρόποις δὲ πλεῖστα φαινόμενα τῆς Ἑλληνικῆς πρὸ αἰώνων ἐπικρατήσαντα ἐνομιζοντο ὡς ξένα ἐπιδράσεις ἐπὶ τῆς Νεοελληνικῆς, ὡς π.χ. ὁ ἰωτακισμός, ἡ ἀπώλεια τοῦ ἀπαρεμφάτου κ.λ.π. κ.λ.π.

Ταῦτα ἐπεκράτουν μέχρι πρὸ 3 ἢ 4 δεκαετηρίδων, ὅτε ἐπῆλθεν ἡ τροπὴ διὰ τῆς ὀρθῆς μεθόδου. Ἐπιληθύνθησαν αἱ ἐπιγραφαί, ἀνεκαλύφθη πλῆθος παπύρων, ἐδόθη ὠθήσις εἰς τὰς Βυζαντιακὰς σπουδὰς, ἐπλουτίσθη ἡ Νεοελληνικὴ διὰ πολλῶν συλλογῶν ὕλικού καὶ τοιοῦτοτρόπως κατωρθώθη νὰ ἐπέλθῃ ποιά τις σύνδεσις τῶν πρότερον κειωρισμένων περιόδων καὶ νὰ σχηματισθῇ ἡ ἀντίληψις τῆς ἐνότητος τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἡ φιλοσοφικὴ ἔπειτα καὶ ἄνευ προκαταλήψεως ἔρευνα τῶν πραγμάτων, εἰς ἣν πολλοὶ διεκρίθησαν διὰ σοβαρῶν ἐργασιῶν, ἔθεσε τὰ πράγματα εἰς τὴν θέσιν των. Ἀνεγνωρίσθη ὅτι, ὡς ὅλαι αἱ γλώσσαι, καὶ ἡ Ἑλληνικὴ ἔπαυε μεταβολὰς σὺν τῷ χρόνῳ ἀλλ' ὀλιγωτέρας πάσης ἄλλης διὰ τὸν συντηρητικὸν χαρακτήρα αὐτῆς, καὶ ὅτι κακῶς ἐχαρακτηρίζετο ἡ ἱστορικὴ αὐτὴ ἐξέλιξις ὡς διαφθορὰ καὶ κατὰπτωσις, διότι ἡ ἰδέα αὕτη μόνον πρακτικῶς ἔχει θέσιν, ἐνῶ ἡ ἐπιστήμη τὸ πᾶν ἄνευ διακρίσεως θεωρεῖ ἐπίσης ἄξιον ἐξετάσεως. Ἐκ τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου διὰ τῆς Πανελληνίου Κοινῆς καὶ τῆς μεσαιωνικῆς προήλθεν ἡ δημώδης ἡμῶν γλώσσα, ὡς σώζεται τῶρα εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ. Ἀνεγνωρίσθη τὸ πολῦτιμον αὐτῆς πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ δυσχερεστάτου διὰ τὰς πολλὰς ἐλλείψεις καὶ τὸ ἀνάμεικτον τῶν γραπτῶν μνημείων οἰκοδομήματος τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Κατενοήθη ὅτι οὐδεμίαν ἀναβολὴν ἐπιδεχομένη ὑποχρέωσις πρὸς τὴν ἐπιστήμην εἶναι ὁ καταρτισμὸς Νεοελληνικοῦ λεξικοῦ διὰ τῆς περισυλλογῆς παντὸς τοῦ σφισμένου εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ ὕλικου. Τὰ δὲ γινόμενα μέχρι τοῦδε εἶναι ἀσήμαντα, ἐνῶ ἤδη ὁ σοφὸς Ἀδαμάντιος Κοραῖς πρὸ ἐνὸς ὅλου αἰῶνος, πρὶν ἢ ἀναφανῇ ἔτι ἡ γλωσσολογία, τόσον ὀξυδερκῶς ἀντελήφθη τὴν ἀνάγκην ταύτην καὶ τόσον λαμπρὸν παράδειγμα ἔδωκε διὰ τῶν Ἀτάκτων του καὶ τῶν ἄλλων μελετῶν του. Ἀφοῦ δὲ οὕτως ἐκυριάρχησεν ἡ ὀρθὴ μέθοδος τῆς ἐρεῦνης καὶ προσχώρησεν ἡ ἐπιστήμη, ἤρχισαν ἔπειτα νὰ κρίνωνται περωτισμένως καὶ τὰ διάφορα ἄλλα

ζητήματα ἐπιστημονικὰ τε καὶ πρακτικά. Αἱ ὀνομασίαι «χυδαῖον, βάρβαρον, ἀπόρροια δουλείας» κ.λ.π. ἀπεδείχθησαν ὡς ἀποτέλεσμα ἡ καθαρὰς ἀμαθείας ἢ φανατικῆς προκαταλήψεως. Κατενοήθη διατὶ ἐν τῇ μεταγενεστέρᾳ περιόδῳ ἐπεκράτησεν ὁ Ἀττικισμὸς καὶ περαιτέρω ἐπῆλθεν ἡ ἐξάρτησις ἀπὸ τῆς παραδόσεως μέχρι σήμερον καὶ ἐξητάσθησαν καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς τάσεως ταύτης. Ἡ γλώσσα τῶν ἐλευθεριζόντων συγγραφέων τῶν διακρίρων ἐποχῶν δὲν εἶναι διαφθορὰ, ἀλλὰ εἰκὼν τῆς τοῦ συγγραφέως ἐκείνου γλωσσικοῦ ἰδιώματος περιβεβλημένου ποῦ περισσότερον καὶ ποῦ ὀλιγότερον τὸ ἔνδυμα τῆς Ἀττικῆς. Οἱ πᾶπυροι καὶ αἱ ἀπλουστεραὶ ἐπιγραφαὶ εἶναι οἱ παριστῶντες γλώσσαν μᾶλλον πλησιεστέραν πρὸς τὴν ζῶσαν. Ὁ Πολύβιος δὲν εἶναι ἰδρυτῆς νέου ἰδιώματος, ἀλλ' ἠκολούθησε πιστότερον τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς του. Ἡ Ἁγία Γραφή εἶνε ἡ δημώδης γλώσσα τῆς ἐποχῆς. Οἱ Βυζαντινοὶ χρονογράφοι εἶναι οἱ δημοτικίζοντες συγγραφεῖς τῶν χρόνων των. Ἡ ἀπὸ τοῦ 11^{ου} αἰῶνος δημώδης Βυζαντινὴ γραμματεία εἶναι ἡ καθαρώτερα πῶς μορφή τῆς τότε ζώσης γλώσσης, ἡ ὁποία τῶρα σώζεται εἰς τὰς Νεοελληνικὰς διαλέκτους. Ἡ ἐπιστήμη τῶρα ἔργον ἔχει ἀπὸ ὅλην αὐτὴν τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν νὰ ἀφαιρέσῃ τὸ μὴ σύγχρονον ἐκείνου ἐπιτάκιμα τῆς κατὰ παράδοσιν γραφομένης γλώσσης καὶ νὰ ὀρίσῃ τοῦτο μὲν τί ἦτο ἐκείναις τὸ ζῶν εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ, τοῦτο δὲ διὰ τίνων βαθμιαίων μεταβάσεων κατέληξεν ἀπὸ τῆς ἀρχαίας εἰς τὴν σημερινὴν του μορφήν εἰς τὰς Νεοελληνικὰς διαλέκτους.

Ἀφοῦ δὲ τοιοῦτοτρόπως προήχθη ἡ ἐπιστήμη ἐκρίθησαν πλέον καλῶτερον καὶ τὰ πρακτικά ζητήματα. Αἱ ἐσχάτως προκληθεῖσαι συζητήσεις διὰ τὸ γλωσσικὸν ἡμῶν ζήτημα ἀπέδειξαν ἀπαῖς ἔτι ὅτι τοῦτο τότε μόνον θὰ κατανοηθῇ τελειωτικῶς, ὅταν προχωρήσῃ ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα τῆς δημώδους. Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος πάντοτε ὡς οἶσεν ἐπίσημον γλώσσαν διὰ τὰς πρακτικὰς του χρήσεις εἶχε γλωσσικὸν ἰδίωμα ἐξαρτώμενον ἐκ τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου. Ἡ πρωτότυπος φιλολογικὴ παραγωγὴ του ὅμως ἀντεπροσωπεύετο πάντοτε κυρίως ἀπὸ τὴν ζῶσαν γλώσσαν τοῦ λαοῦ καὶ ὁ ἀγὼν μεταξὺ τῶν δύο τούτων ρευμάτων ἐξακολουθεῖ μέχρι τοῦδε. Ὅπως πάντοτε, οὕτω καὶ τώρα, ἵνα μὴ περιπέσωμεν πλέον τὸ ἔξῃς οὔτε εἰς τοὺς ἀγόνους καὶ ἀχάριτας ἀγῶνας τῶν Ἀττικιστῶν καὶ Ἀνταττικιστῶν, οὔτε εἰς τὰς φανατικὰς καὶ ἐμπαθεῖς συζητήσεις τὰς ἀπὸ τοῦ 18^{ου} αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς, οὔτε εἰς τὰ πρὸ τινος ἔκτροπα, πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν τί ἔχομεν, ἵνα συμφῶνως συμβιβασθῶσι τὰ ὑπάρχοντα. Ἐχομεν ἄρ' ἐνὸς τὴν γραφομένην ἡμῶν γλώσσαν, τὴν ἐξυπηρετήσαντα μέχρι τοῦδε τὸ ἔθνος

πρακτικῶς, ἐπιδράσαντα εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς κοινῆς γλώσσης καὶ ἐν γένει συνδεμένην πρὸς πᾶσαν ἡμῶν τὴν σύγχρονον ἐν πολλοῖς πνευματικῇ ἐξέλιξιν καὶ ἀναπόσπαστον ἀρ' ἡμῶν. Ἐξ ἄλλου ἔχομεν κοινὴν τινα ἀκατασχεύαστον ἀκόμη γλώσσαν, καταληπτὴν εἰς εὐρύτατον κύκλον, ἣτις εἶναι ἐνδεδειγμένη ὡς ὄργανον τῆς πρωτοτύπου ἡμῶν φιλολογικῆς παραγωγῆς. Μέχρι τοῦδε ὁ ἀγὼν μεταξὺ τῶν δύο τούτων στρωμάτων καὶ αἱ ἀμοιβαῖαι ὑποχωρήσεις ἦσαν μικραί, διότι μικρὰ εἶναι καὶ ἡ πρωτότυπος ἡμῶν φιλολογία. Τρίτον δὲ ἔχομεν καὶ τὸ δημῶδες ὕλικόν τῶν κατὰ τόπους διαλέκτων, αἵτινες πρακτικῶς δὲν δύνανται νὰ ληφθῶσι σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν. Τὰ τρία ταῦτα δεδομένα εἶναι ἐκεῖνα, ἐρ' ὃν θὰ ἐργασθῶμεν εἰς τὸ μέλλον.

Καὶ πρῶτον οἱ ἐπιστήμονες καθῆκον ἔχουσι νὰ καταπολεμήσωσι τοὺς διὰ ἰδεῶν πτενοκεράλων καὶ τυραννικῶν ἐπιμεινόντας εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν ἄλλων, ἵνα δημιουργήσωσιν ἐλευθερίαν σκέψεων καὶ καθαρὰς ἀντιλήψεις. Δεύτερον καθῆκον τῶν ἐπιστημόνων εἶναι ἡ περισυλλογὴ καὶ ἐξέτασις τοῦ γλωσσικοῦ ὕλικου τῆς Νεοελληνικῆς, ἵνα κριθῇ τί εἶναι τὸ μᾶλιστα διαδεδομένον καὶ τί τὸ τοπικῶς περιορισμένον, καὶ ἡ ἐρμηνεία τούτου. Τῶν δὲ λογοτεχνῶν τὸ καθῆκον εἶναι ἡ μετὰ προηγουμένην περωτισμένην παιδευσιν, ἵνα γνωρίσωσι τὸ μᾶλλον πρόσφορον ὄργανον, δημιουργικὴ ἐργασία ἐπὶ πεποιθήσεων καὶ οὐχὶ προλήψεων στηριζομένη. Τῶν δὲ ἄλλων λογίων καθῆκον εἶναι νὰ γράφωσιν

οὕτως ὥστε κύριον αὐτῶν μέλημα νὰ ἔχουσι τὴν μεγίστην τῶν ἀρετῶν γλώσσης τινός, τὴν ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλῦτέραν σαφηνεῖαν. Ταῦτα πράττοντες θὰ λύσωμεν ἐνδόλως καὶ κατ' εὐχὴν τὸ πολύκροτον κατὰ τὴν γλωσσικὴν ἡμῶν ζήτημα.

Ὅπως δὲ εἰς ταῦτα, οὕτω καὶ εἰς ἅλα τὰ ἄλλα ἔθνη καὶ κοινωνικά ἡμῶν ζητήματα τοῦτο πρῶτον πρέπει νὰ ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν, τὴν δημιουργίαν ὀρθῆς μεθόδου τοῦ σκέπτεσθαι. Πρῶτον μέλημα εἶναι ἡ ἐκβολὴ ἀπὸ τῆς σκέψεως τῶν ἐκ τῶν προτέρων ἰδεῶν περὶ τῆς εὐγενείας, μεγαλείου, ἐξοχότητος, περιουσίας κ.τ.λ. καὶ καταδίδωξις τῶν τε ἐκμεταλλευομένων τὰς ἰδέας ταύτας πρὸς δημοκοσίαν καὶ τῶν πεπωρωμένων ἀμαθῶν. Εἶτα ἀπροκατάληπτος ἐξέτασις τοῦ νεωτέρου ἡμῶν βίου καὶ τῶν πραγματικῶν ἡμῶν δυνάμεων, ἵνα οὕτω ἐλευθερωθῶσι ἐπισκοπίσεως τῶν ἀντιλήψεων ἐδρίσκωμεν τὰ τρωτὰ ἡμῶν καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς σκέψεως ἐξαρτωμένης ἐκ παρελθουσῶν περιόδων καὶ παλαιότερων πολιτισμῶν καὶ ἰδεῶν ἐπιφέρωμεν ἐνδόλως τὴν θεραπείαν. Ἐργασία τοιαύτη καὶ ἐπὶ παντὸς τοῦ παρελθόντος ἡμῶν, ἵνα ἐκτιμήσωμεν δεόντως τὴν ἱστορίαν ἡμῶν καὶ διδασκώμεν ἐξ αὐτῆς πραγματικῶς. Οὕτω πράττοντες θὰ γίνωμεν ἀληθεῖς καὶ ἐν πνεύματι ἀπόγονοι τῶν μεγάλων ἡμῶν προγόνων. Μόνον ἡ λεοντὴ τῆς ἐξωτερικῆς μιμήσεως τῆς γλώσσης τῶν ἡ ἄλλου τύπου βεβαίως ἐλάχιστα θὰ ὠφελήσῃ ἡμᾶς εἰς τὸ μέλλον, ὡς ἐλάχιστα μᾶς ὠφελήσας μέχρι τοῦδε.

Α. Χ. ΜΠΟΥΤΟΥΡΑΣ

ΜΑΝΑ

Μάνα, στὸν τάφο σου ποὺ ἀνθεῖ τὸ ἀγκάθι, δὲ θάρψῃ σὲ λήκυθο τὸν πόνο μου σταλαγματιὰ νὰ γύσω, στὴν πλάκα σου, ποὺ ἀσάλευτη προσμένει, θὰ σταθῶ κι' ὅλη τὴν περασμένη μας ζωὴ θ' ἀνιστορήσω.

Στὸν ἥσυχιο σου, ποὺ ἐμάκρυνε καὶ σκέπει με ὁλοένα, θὰ συλλογιέμαι τὰ χλωμὰ χερᾶκια σου δεμένα, κι' ὅταν σημάνῃ ἡ ἐσπερινὴ ὕρηννητικὴ καμπάνα τὸ τελευταῖο σου τὸ φιλὶ στὸ μέτωπό μου, ὦ Μάνα!

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΔΑΦΝΗΣ

ΑΠΟ ΤΑ ΔΟΚΙΜΙΑ ΤΟΥ ΕΜΕΡΣΟΝ—ΚΥΚΛΟΙ *

1841

Η φιλολογία είνε σημεῖον κείμενον ἔξω τοῦ σημερινοῦ μας κύκλου καὶ διὰ τοῦ ὁποίου ἵμπορεῖ νὰ περιγραφῇ νέος κύκλος. Πρὸς τοῦτοις ἡ φιλολογία χρησιμεύει νὰ μᾶς δώσῃ μίαν ὑψηλοτέραν ἀφρηρίαν ἀφ' ἧς νὰ δυνάμεθα νὰ ἐπισκοπήσωμεν τὴν παροῦσαν μας ζωὴν, ἐν ἐργαλείον μετὰ τὸ ὁποῖον νὰ τὴν σηκώσωμεν ὑψηλότερα. Γεμίζομεν τὸν ἑαυτὸν μας μετὰ ἀρχαιομάθειαν, ἐγκαθιστάμεθα ὅπως ἡμποροῦμεν καλότερα μέσα εἰς ἑλληνικὰς, φοινικικὰς καὶ ῥωμαϊκὰς οἰκίας, ἀποβλέποντες εἰς τοῦτο μόνον, πῶς νὰ ἡμποροῦμεν μετὰ περισσοτέραν πολυμάθειαν ν' ἀτενίζομεν γαλλικὰς, ἀγγλικὰς καὶ ἀμερικανικὰς οἰκίας καὶ ἔξεις τοῦ ζῆν. Ὁμοίως καὶ διὰ τὴν φιλολογίαν ἔχομεν τὸ ἄριστον βλέμμα, ὅταν τὴν βλέπωμεν μέσα ἀπὸ τὴν ἀγρίαν φύσιν, ἣ ἀπὸ τὸν θόρυβον τῶν ὑποθέσεων ἢ ἀπὸ τῆς περιωπῆς μιᾶς ὑψηλῆς θρησκείας. Τὴν πεδιάδα δὲν ἡμποροῦμεν νὰ τὴν ἴδωμεν καλά, ὅταν στεκώμεθα ἐντὸς αὐτῆς. Ὁ ἀστρονόμος πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν διάμετρόν του ἀπὸ τὴν κυκλικὴν τροχίαν τῆς γῆς πρὸς τὴν βᾶσιν, διὰ νὰ εὕρῃ τὴν παράλλαξιν ἐνὸς ἀστέρος.

Δι' αὐτὸ ἀποδίδομεν ἀξίαν εἰς τὸν ποιητὴν. Ὅλοι οἱ λόγοι καὶ ὅλη ἡ σοφία δὲν εὐρίσκονται εἰς τὴν ἐγκυκλοπαίδειαν, εἰς τὴν μεταφυσικὴν πραγματείαν ἢ εἰς τὴν δογματικὴν, ἀλλὰ εἰς τὸ σονέτον καὶ εἰς τὸ δράμα. Ὅταν παρασύρωμαι ἀπὸ τὸν ῥοῦν τῆς καθημερινῆς μου ἐργασίας, κλίνω πάντοτε νὰ ἐπιστρέψω πάλιν εἰς τὰ παλαιὰ ἔργα καὶ νὰ μὴ πιστεύω εἰς τὴν λαματικὴν δύναμιν, εἰς τὴν δύναμιν τῆς ἀνανεώσεως καὶ τῆς μεταμορφώσεως. Ἀλλὰ ἕνας Τετράρχης ἢ Ἀριόστος ἐμφανίζεται ποτισμένος μετὰ τὸ νέον κράσι τῆς φαντασίας του, μοῦ γράφει μίαν φθόγην ἢ ἕνα ζωντανὸν ποίημα, γεμᾶτον ἀπὸ τολμηρὰς ἰδέας καὶ ἐνεργείας. Μετὰ ἀρτυνίζει καὶ μετὰ συγκινεῖ μετὰ τοὺς διαπεραστικούς τόνους του, θραύει τὴν ἄλυσον τῶν συνηθειῶν μου καὶ ἀνοίγει τοὺς ἀφθαλμούς μου εἰς νέα ἐνδεχόμενα. Εἰς τὰ παλαιὰ καὶ δυσκίνητα θάκη τοῦ κόσμου δίδει πτέρυγας καὶ ἔτσι γίνονται πάλιν ἱκανὸς νὰ ἐκλέξω ἕνα εὐθὺν δρόμον εἰς τὰς σκέψεις καὶ εἰς τὰς ἐνεργείας μου.

Τὴν ἰδίαν ἀνάγκην ἔχομεν πρὸς ἀπόκτησιν ἐνὸς ἐποπτικοῦ βλέμματος καὶ ἐπὶ τῆς θρησκείας τοῦ κόσμου. Ἐὰν δρῶμεθα ἀπὸ τὴν Κατήχισιν, τὸν Χριστιανισμόν δὲν θὰ τὸν ἴδωμεν ποτέ· θὰ δυνηθῶμεν ἴσως νὰ τὸν ἴδωμεν ἀπὸ

τὰ λιβάδια, ἀπὸ μίαν βαρκοῦλαν ἐπάνω εἰς τὰ ἴσχυα νερὰ νερὰ μιᾶς λίμνης καὶ ἀπὸ τὸ κελάδημα τῶν πτηνῶν τοῦ δάσους. Καθαρισμένοι διὰ τῆς ζωτικῆς δυνάμεως τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἀνέμου, βαπτισμένοι εἰς τὸ πέλαγος ὡραίων μορφῶν τὰς ὁποίας μᾶς παρέχει τὸ ὑπαιθρον, θὰ κατορθώσωμεν ἴσως νὰ δῶμεν ἐν εὐθὺ βλέμμα εἰς τὴν Γραφὴν. Δικαίως ἀγαπᾶται ὁ Χριστιανισμὸς ἀπὸ τοὺς ἀρίστους τῶν ἀνθρώπων, ἐν τούτοις δὲν ὑπῆρξε ποτὲ νεαρὸς φιλόσοφος, ἀνατράφεις ἐν τῇ χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ, ἀπὸ τὸν ὁποῖον νὰ μὴν ἐξετιμῇθῃ ἰδιαιτέρως ὁ γενναῖος ἑκείνος λόγος τοῦ Παύλου: «τότε καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγῆσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἢ αὐτὸς ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι». Ὅσονδήποτε μεγάλοι καὶ ἀρεστοὶ καὶ ἂν εἴναι αἱ ἀξιώσεις καὶ αἱ ἀρεταὶ τῶν ἀτόμων, τὸ ἐνστικτον τοῦ ἀνθρώπου ὁρμᾷ ἀκατάσχετον πρὸς τὸ ἀπρόσωπον καὶ πρὸς τὸ ἀπειρον καὶ μετὰ τὸν μεγαλόφρονά αὐτὸν λόγον τῆς Βίβλου ὁπλίζεται θαρραλέως ἐναντίον τῶν ψευδευλαβῶν.

Τὸν φυσικὸν κόσμον δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν ὡς ἐν σύστημα κύκλων συγκεντρικῶν καὶ κατόπιν ἀνακαλύπτομεν κάποτε εἰς τὴν φύσιν μικρὰς μετακινήσεις, αἱ ὁποῖαι μᾶς διδάσκουν ὅτι αὐτὴ ἡ ἐπιφάνεια ὅπου τώρα ἰστάμεθα δὲν εἶναι μόνιμος καὶ σταθερὰ, ἀλλὰ διατελεῖ εἰς ὀλισθηρὰν κίνησιν. Αἱ πολλαπλᾶ αὐταὶ γλοιώδεις ἰδιότητες, αὐτὴ ἡ χημεία καὶ φυντεία, αὐτὰ τὰ μέταλλα καὶ ζῶα, τὰ ὁποῖα φαίνονται νὰ ὑπάρχουν μόνον διὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦς, εἶναι μόνον τρόποι καὶ μέθοδοι, — εἶναι λόγοι Θεοῦ καὶ εἶναι τόσον ἐρήμιστα ὅσον καὶ ἄλλοι λόγοι. Κατανοεῖ ὁ φυσιοδίφης ἢ ὁ χημικὸς τὸν κλάδον του, ὁ ὁποῖος ἐξήτασε τὸ βάρος τῶν ἀτόμων καὶ τὴν συγγένειαν τῶν στοιχείων, ὁ ὁποῖος ἀκόμη δὲν διέγνωσε τὸν βαθύτερον νόμον τοῦ ὁποῖου μερικὴ μόνον καὶ κατὰ προσέγγισιν ἐκφράσις εἶναι καὶ ὁ ἔξῃς, ὅτι δηλαδὴ ὅμοιον ὁμοίῳ ἀεὶ πελάζει καὶ ὅτι τ' ἀγαθὰ τὰ ὁποῖα σοῦ ἀνήκουν φέρονται πρὸς σέ ὡς διὰ τῆς δυνάμεως τῆς βαρύτητος καὶ δὲν ἀποκτώνται μετὰ κόπους καὶ ἀγῶνας ἐκ μέρους σου; Καὶ ὅμως καὶ τοῦτο δὲν ἐκφράζει τὸν νόμον αὐτὸν τελειωτικῶς, ἀλλὰ μόνον κατὰ προσέγγισιν. Ὑψηλότερον γεγονός εἶναι ἡ πανταχοῦ παρουσία. Δὲν ἀπαιτοῦνται τεχνηταὶ ὑπόγειοι διώρυγες διὰ νὰ συμβιβασθῶν τὰ συμβιβασμένα, νὰ ἔλθωσιν οἱ φίλοι πρὸς φίλους, ἀλλ' ὅλα ταῦτα, ἐὰν τὰ ἐξετάσωμεν βαθύτερον θὰ ἴδωμεν ὅτι ἀπορρέουν ἀπὸ τὴν αἰωνίαν δημιουργικὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς. Αἰτία

καὶ ἀποτέλεσμα εἶναι δύο ὄψεις ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ γεγονότος.

Ὁ ἴδιος αὐτὸς νόμος τῆς ἀνεξαντλήτου ἐκπορεύσεως βαθιμολογεῖ καὶ κατατάσσει ἑκείνα τὰ ὁποῖα καλοῦμεν ἀρετὰς καὶ καθεμίαν ἀβύνην εἰς τὸ φῶς μιᾶς καλύτερας. Ὑπὸ τὴν συνήθη ἐννοίαν ὁ μέγας ἀνὴρ δὲν θὰ εἶναι προβλεπτικός, διότι ὅσο περισσότερον θὰ ἦτο τοιοῦτος, κατὰ τοσοῦτον ὀλιγώτερον θὰ ἦτο μέγας. Ἀλλ' ἀνήκει εἰς τὸν καθένα νὰ ἐξετάσῃ εἰς ποῖον θεῶν θὰ τὴν ἀφιερῶσιν, ὅταν πρόκειται νὰ θυσιάσῃ εἰς τὴν συντηρὴν προβλεπτικότητα του. Ἐὰν τὴν θυσιάσῃ εἰς τὴν ἄνοιαν καὶ εἰς τὰς ἀπολαύσεις, θὰ ἦτο προτιμότερον νὰ τὴν διατηρήσῃ, ἀλλ' ἐὰν τὴν παρατηρήσῃ χάριν ἐξέχον ἀπορρώσεως, ἀξίζει βέβαια νὰ στερηθῇ τὴν ἡμίονόν του καὶ τὸ δισπασκόν του, ἀφ' οὗ ἂντ' αὐτὸν θὰ κερδήσῃ περισσότερον ὄχημα. Ὁ Γοδεφρείδος προτιθέμενος νὰ διέλθῃ τὸ δάσος, φορεῖ τὰ ὑποδήματά του διὰ νὰ προφυλάξῃ τοὺς πόδας του ἀπὸ τὸ δῆγμα τῶν ὄψεων, ὁ Ἀαρὼν ὅμως δὲν ἀναλογίζεται τοιοῦτον κίνδυνον. Θὰ περάσῃ πολλὰ ἔτη καὶ ἀμφότεροι δὲν θὰ ἔχουν νὰ διατρέξουν τοιοῦτον κίνδυνον. Ἐν τούτοις μοῦ φαίνεται ὅτι μετὰ κατὰ προφυλακτικὸν μέτρον, τὸ ὁποῖον λαμβάνεις ἐναντίον ἐνὸς τοιοῦτου ἐνδεχομένου κινδύνου, περιέρχεται ἀκριβῶς εἰς τὴν σφαίραν τοῦ κράτους τοῦ κινδύνου τοῦτου. Ἐγὼ φρονῶ ὅτι ἡ ἐλαχίστη πρόνοια εἶναι ἡ μεγίστη πρόνοια. Αὐτὸ θὰ εἴπῃ ὅτι ἀστραπιδὸν μεταπίπτομεν ἀπὸ τὸ κέντρον εἰς τὴν περιμέτρον τῆς τροχίας μας. Ἀναλογίσου πόσας φορές θὰ ὑποπέσωμεν πάλιν εἰς ἀθλήτους ὑπολογισμούς πρὶν ἢ κερδήσωμεν τὴν ἡσυχίαν μας δι' ἐξέχον αἰσθημάτων, ἢ καταστήσωμεν νέον κέντρον τῶν τωρινῶν κύκλων τῆς ζωῆς. Πρὸς τοῦτοις ἡ μεγαλύτερα σου γενναιοφροσύνη δὲν εἶναι ἕξη πρὸς τοὺς μεταποφρονηστέους τῶν ἀνθρώπων. Οἱ πτωχοὶ καὶ οἱ ταπεινοὶ ἔχουν ἴδιον τρόπον πρὸς ἐκφράσιν τῶν ἐσχάτων γεγονότων τῆς φιλοσοφίας, ἀκριβῶς ὅπως καὶ σὺ. «Ἐδουχῆς ὁ ἀκτῆμων» καὶ «ὅσο τὸ χειρότερον τόσῳ τὸ καλύτερον» εἶναι πυρομυρία ἐκφράζονσαι τὴν μεταφυσικὴν τῆς καθημερινῆς ζωῆς.

Ἐνὸς ἀνθρώπου ἡ δικαιοσύνη εἶναι τοῦ ἄλλου ἢ ἀδικία, ἐνὸς ἀνθρώπου ἡ ὠριμότης εἶναι ἡ ἀσχημία τοῦ ἄλλου, ἐνὸς ἀνθρώπου ἡ σοφία εἶναι ἡ μωρία τοῦ ἄλλου, ἐὰν ἐξετάσωμεν αὐτὰ τὰ πράγματα ἀπὸ περιοπῆς. Ὁ εἰς νομίζει ὅτι ἡ δικαιοσύνη συνίσταται νὰ πληρώσῃ τὰ χρεῖα του καὶ ἀποστρέφεται ἐκ βάθους ψυχῆς ἐκείνον ὁ ὁποῖος παραμελεῖ αὐτὸ τὸ καθήκον καὶ ἀναγκάζει τὸν πιστοτὴν του νὰ περιμένῃ. Ὁ ἄλλος ὅμως ἔχει ἰδικόν του τρόπον τοῦ σκεπτεσθαι καὶ ἐρωτᾷ: Ποῖον χρέος πρέπει πρῶτον νὰ πληρώσω; Τὸ χρέος μου εἰς τὸν πλούσιον ἢ τὸ

χρέος μου εἰς τὸν πτωχόν; Τὸ χρέος μου εἰς χρέος ἢ τὰς ἰδέας ποῦ χρεωστώ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, τὸ δαιμόνιον εἰς τὴν φύσιν; Διὰ τὸν χρηματομεσίτην δὲν ὑπάρχει ἄλλο θεμέλιον ἐπὶ τῆς ἀριθμητικῆς. Δι' ἐμὲ τὸ ἐμπόριον ἔχει δευτερεύουσαν σημασίαν ὁ ἔρως, ἡ πίστις, ἡ ἀλήθεια τοῦ χαρακτῆρος, οἱ πόθοι τοῦ ἀνθρώπου, αὐτὰ εἶναι δι' ἐμὲ τὰ ἱερὰ καὶ δὲν δύναμαι νὰ σφαιρισθῶ ἀποσπῶν ἐν καθήκον ἀπὸ τῶν δυνάμεων μου καὶ νὰ συγκεντρώσω τὰς δυνάμεις μου εἰς τὴν πληρωμὴν τῶν χρεωμάτων. Ἐγὼ θέλω νὰ ἐκσεκουδῇσω νὰ ζῶ καὶ θὰ ἴδῃς ὅτι, ἐν καὶ ἀργὰ-ἀργά, ἡ ἐνίσχυσις τοῦ χαρακτῆρος μου θὰ ἐκτίσῃ ὅλα τὰ χρεῖα ταῦτα χωρὶς ν' ἀδικήσῃ τὰς ἀνωτέρας διασχεώσεις. Ἐὰν ὁ ἀνθρώπος ἀφιερῶται καθολολογίαν εἰς τὴν πληρωμὴν τῶν λαγαρισμῶν του, δὲν θὰ ἦτο τοῦτο ἀδίκημα; Μόνον χρέος χρεωστέε καὶ τίποτε ἄλλο; Καὶ μήπως πᾶν ὅ,τι ἔχομεν νὰ ἐπιζητοῦμεν ἀπὸ αὐτὸν πρέπει τίχα νὰ ἐκταχθῇ εἰς τὰς ἀξιώσεις ἐνὸς ξενοδόχου ἢ τραπέζου;

Δὲν ὑπάρχει καμία ἀρετὴ ἢ ὁποῖα νὰ ἦναι τελειωτὰ ὅλα ἀρχαῖα. Αἱ ἀρεταὶ τῆς κοινωνίας εἶναι καὶ αὐτὰς ἀγίου. Τὸ φρόνημα τῆς μεταρρυθμίσεως εἶναι ἡ ἀνακαίνισις, ὅτι τὰς ἀρετὰς μας ἢ πᾶν β,τι θεωροῦμεν ὡς τοιοῦτον ὑπερβόσκον νὰ τὸ ἴσχυμεν εἰς τὸ ἴδιον βίωμα-θρον, τὸ ὁποῖον κατέπτε καὶ τὰς χονδροειδέστερας κακίας μας.

Ἡ ὑψηλὴ δύναμις τῶν θεῶν στιγμῶν ἐγκρίνεται εἰς τὸ ὅτι ἐκκλίσκουν καὶ τὴν μετάνοιαν μας. Ἡμέραν μετ' ἡμέραν ἐγκαλῶ τὸν ἑαυτὸν μου ἐπὶ ὀκνηρίας καὶ ἀνοηλείας ἀλλὰ ὅταν τὰ κήματα ταῦτα τοῦ Θεοῦ ζύνονται μέσα μου, δὲν λογαριάζω πλέον τὸν ἀπολεσθέντα καιρὸν. Πᾶσι τὰ παρόντά μου καὶ δὲν ὑπολογίζω πλέον τί θὰ ἡμποροῦσα ἴσως νὰ ἐκτελέσω ἀκόμη εἰς τὸν καιρὸν ποῦ μοῦ ἐναπομένει ἀπὸ τὸν μήνα ἢ ἀπὸ τὸ ἔτος, διότι αἱ στιγμὰς αὗται παρέχουν ἐν εἰδῶς παντοδυναμίας καὶ πανταχοῦ παρουσίας ἢ ὁποῖα δὲν ἐξετάζει τὴν διάρκειαν, ἀλλὰ ἐπιζητεῖ ἡ δύναμις τοῦ πνεύματος ν' ἀρμύξῃ πρὸς τὴν ἐργασίαν ἢ ὁποῖα πρέπει νὰ γίνῃ, καὶ νὰ ἦναι ἀντικείμενον τοῦ χρόνου.

Καὶ σὺ λοιπὸν, φιλόσοφε τοῦ κύκλου, ἀκούει τὸν ἀναγνώστην νὰ λέγῃ κατέληξες εἰς ἕνα ὥρατον συμπεισισμόν, εἰς σημεῖον τοῦ νὰ θεωρήσῃς ὅλα τὰ ἔργα ἔξ' ἑσού ἄξια καὶ ἀδιάρρητα καὶ θὰ ἐπεθύμεις ἴσως νὰ μᾶς διδάξῃς ὅτι θὰ ἔρχεται ἡ πίστις μας διὰ ν' ἀποβῶν τὰ ἐργαζόμενά μας καὶ τὸν καιρὸν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ! Δὲν σκοπεῖς νὰ δικαιολογηθῶς. Ὁμολογῶ ὅτι χαίρω περισσοτέρως τὴν ἐπικράτησιν τοῦ σακχάρου εἰς τὸ φρικτὸν βασίλειον καὶ δὲν εὐφραίνομαι ὀλιγότερον ὅταν βλέπω ἐπὶ ἡθικοῦ ἐδάφους νὰ εἰσρημᾷ ἀκατα-

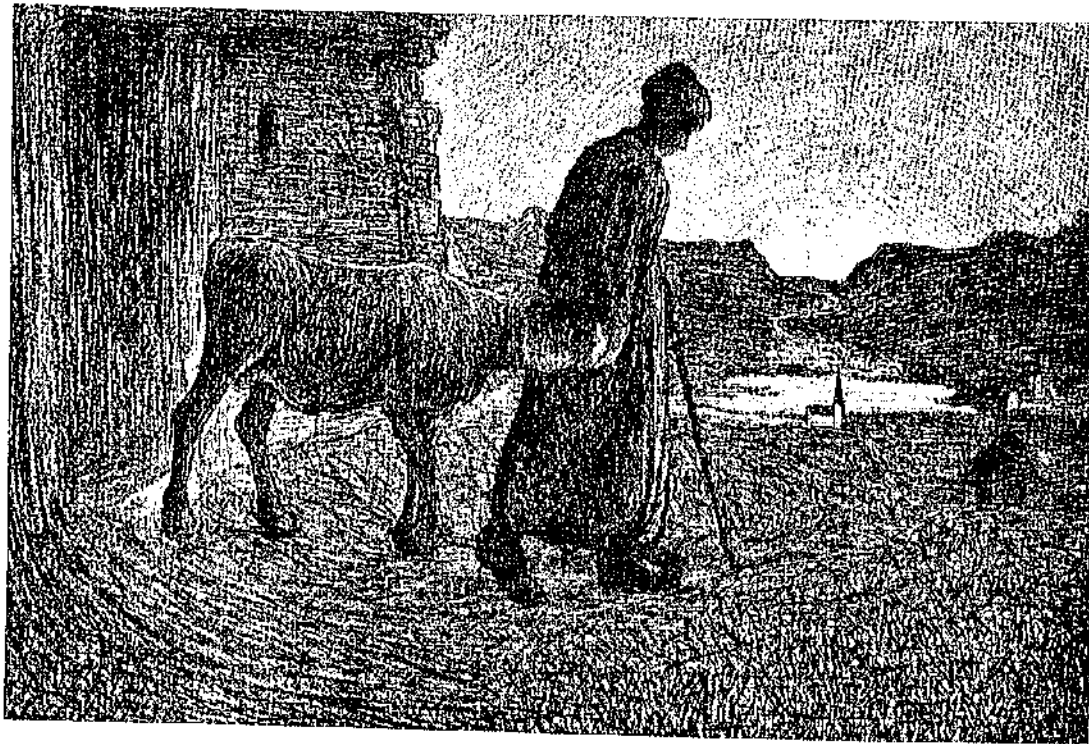
* Τέλος: «Παναθήναια» 15 Νοεμβρίου 1910.

σχέτος ή δύναμις τοῦ ἀγαθοῦ εἰς κάθε σχισμάδα καί εἰς κάθε ῥωγμήν, τήν ὁποίαν ἀφήκεν ἀνοικτήν ὁ ἐγωϊσμός, καί εἰς αὐτόν ἀκόμη τὸν ἐγωϊσμόν καί τήν ἁμαρτίαν, εἰς τρόπον ὥστε κανέν κανὸν νὰ μὴν ἦναι ἀμιγὲς καί αὐτὴ ἡ κόλασις νὰ παρέχῃ τοὺς τελευταίους τῆς ἐξίλασιμους. Ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ παραπλανήσω κανένα, ἀκολουθῶν τὰς ἰδικάς μου ἰδέας καί ὑπακούων εἰς τὰς ἰδιοτροπίας μου, ἐπεθύμουν νὰ εἰδοποιήσω τὸν ἀναγνώστην ὅτι εἰμαι ἀπλοῦς πειραματιστής. Εἰς πᾶν ὅ,τι ἀπλῶς κáμνω μὴν ἀποδίδετε καμίαν ἀξιάν, μὴ θεωρεῖτε καθολοκληρίαν μηδαιμνὸν ἐκεῖνο ποὺ δὲν κáμνω, ζητῶ μόνον νὰ καθορισθῇ ἂν τι ἦνε ἀληθὲς ἢ ψευδές. Ὅλα τὰ πράγματα τὰ συγκλονίζω. Τίποτε δὲν θεωρῶ ἱερὸν καί τίποτε δὲν εἶνε δι' ἐμὲ ἀνέρον κáμνω ἀπλῶς πειράματα χωρὶς νὰ ἔχω εἰς τὴν ῥάχιν μου παρελθόν.

Ἐν τούτοις αὐτὴν τὴν ἀδιάνοκον πρὸς τὰ πρόσω κίνησιν, εἰς ἣν συμμετέχουν ὅλα τὰ πράγματα, οὐδέποτε θὰ ἠδυνάμειθα νὰ παραιτηρῶμεν, ἔαν δὲν διετέλει εἰς ἀντίθεσιν μὲ ἐν ποιχείον τοῦ ἀσπαλεύτου καί τῆς σταθερότητος ἐν τῇ ψυχῇ. Ἐκεῖ ποὺ ἡ παραγωγή κύκλων προχωρεῖ ἀενάως, ὁ αἰώνιος παραγωγεὺς των μένει εἰς τὴν θέσιν του. Ἡ κεντρικὴ αὐτὴ ζωὴ

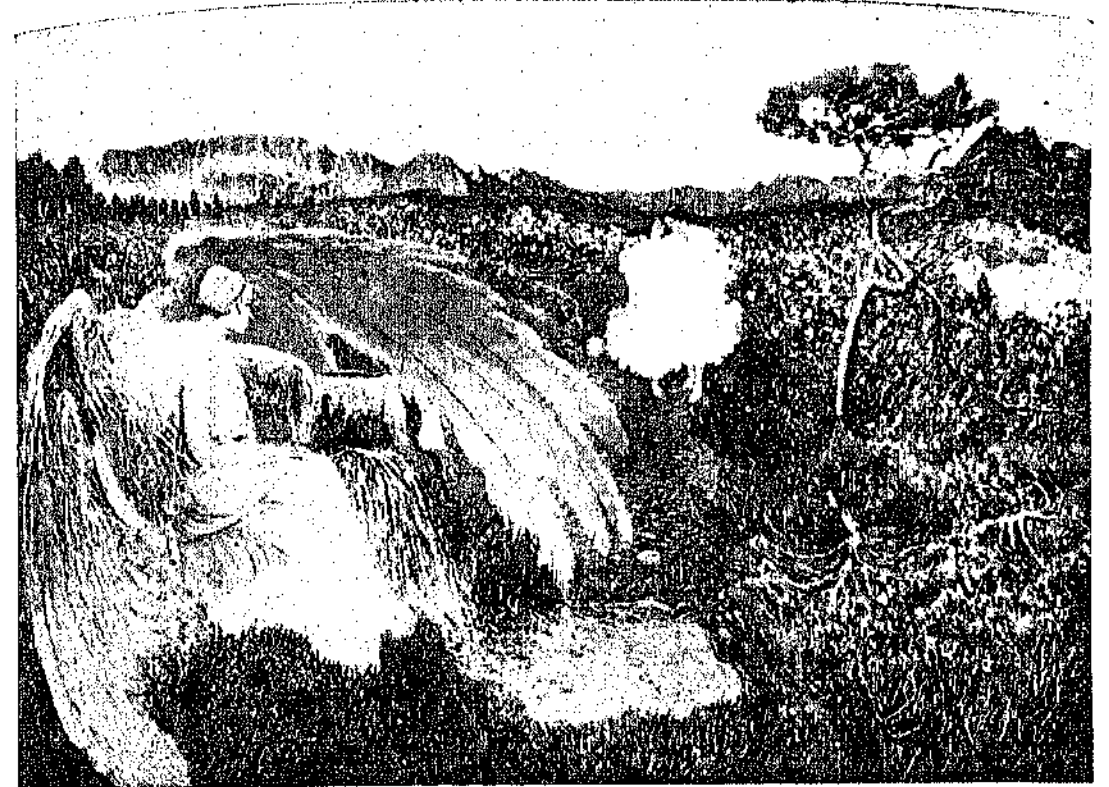
εἶνε ἀνωτέρα τῆς δημιουργίας, εἶνε ὑπερτέρα τῆς γνώσεως καί τῆς σκέψεως καί περικλείει ἐντὸς ἐαυτῆς ὅλους τοὺς κύκλους. Ἀδικόπως ἐργάζεται καί ἀγωνίζεται νὰ πλάσῃ μίαν ζωὴν καί μίαν ἰδέαν, ἡ ὁποία καθὼς ἐκεῖνη νὰ ὑπερτερῇ ὅλα τὰ λοιπὰ, ἀλλὰ ματαιοπονεῖ, ἐπειδὴ ἐκεῖνο ποὺ ἐπλάσθη διδάσκει μίαν καλυτέραν δημιουργίαν.

Δὲν ὑπάρχει ἄρα ὕπνος, δὲν ὑπάρχει στασιμότης, καμία ἐμμονὴ εἰς τὴν ἀρχαίαν κατάστασιν, ἀλλὰ τὰ πάντα ἀνανεοῦνται, φρενώνουν καί αὐξάνουν. Πρὸς τί νὰ παραλάβωμεν λείψανα καί ῥύκη εἰς τὴν νέαν ὥραν; Ἡ φύσις ἀποστρέφεται τὸ παλαιὸν καί τὸ γῆρας φαίνεται ὅτι εἶνε ἡ μόνη ἀσθένεια· ὅλαι αἱ λοιπαὶ εἰς αὐτὴν καταλήγουν. Αἰδομεν εἰς αὐτὰς πολλὰ ὀνόματα— πυρετόν, ἀκρᾶσιαν, τρέλαν, βλακειάν καί ἐνοχήν· ὅλαι εἶνε μορφαὶ τοῦ γῆρατος· εἶνε ἡρεμία, συντηρητικότης, ἀποστέωσις, δαηριὰ· τίποτε νέον, ὅχι ὁ δρόμος πρὸς τὰ ἐμπρός. Κάθε ἡμέρα παρερχομένη μᾶς κáμνει γεροντοτέρους. Δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω πῶς εἶνε ἀναγκαῖον τὸ τοιοῦτον. Ἐφ' ὅσον συγχρωτιζόμεθα μὲ ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον κεῖται ὑπεράνω ἡμῶν, δὲν θὰ γίνωμεν γέροντες, ἀλλὰ θὰ γινώμεθα νέοι. Ἡ παιδικὴ ἡλικία, ἡ νεότης, εὐαίσθητος καί μὲ τὸ

Ἡ ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ ΤΟ ΜΟΣΧΑΡΙ

ΣΕΡΓΚΑΝΤΙΝΙ

ΑΓΑΠΗ ΣΤΗΝ ΠΥΡΗ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

ΣΕΡΓΚΑΝΤΙΝΙ

βλέμμα πάντοτε πρὸς τὰ ἄνω, δὲν θεωρεῖ τὸν ἑαυτὸν τῆς τίποτε καί δέχεται μὲ ζέσιν καί δίψαν ὅλα τὰ διδάγματα, τὰ ὁποῖα τῇ παρέχονται ἐξ ὅλων τῶν διευθύνσεων. Ὁ ἀνὴρ ὅμως καί ἡ γυνή, ὅταν φθάσουν εἰς τὰ ἐβδομήκοντα, νομίζον ὅτι ὅλα τὰ ἡξέουσιν, ἐπέβησαν τὰς ἐλπίδας των, παραιτοῦνται ὅλους των τοὺς πόθους, παραδέχονται τὸ ὑπάρχον ὡς τὸ ἀναγκαῖον καί δὲν ἀκούουν τοὺς λόγους τῶν νέων. Ἀς τοὺς ἀρήσωμεν νὰ ἦνε ὄργανα τοῦ πνεύματος, ὡς τοὺς ἀρήσωμεν νὰ ἦνε ἐρασταί, ὡς τοὺς ἀρήσωμεν νὰ βλέπουν τὴν ἀλήθειαν καί θὰ ἔχουν τὰ βλέμματα των πρὸς τὰ ἄνω ἐστραμμένα, αἱ ὁυτίδες των θὰ ἐξαφανισθοῦν, ἐλπίς καί δύναμις θὰ ἐξέρχεται ἀπὸ αὐτοὺς ὡς εὐωδία. Τὸ γῆρας αὐτὸ δὲν ἔπρεπε νὰ καταλαμβάνῃ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν· εἰς τὴν φύσιν ἐκάστη στιγμή εἶνε νέα, τὸ παρελθὸν πάντοτε καταπίνεται καί λησιμονεῖται, μόνον δὲ τὸ μέλλον εἶνε ἱερὸν. Τίποτε δὲν εἶνε βέβαιον, παρὰ μόνον ἡ ζωὴ, ἡ μεταβολή, τὸ ἐνεργοῦν πνεῦμα. Μὲ ὅρκους πίστεως καί μὲ συμβόλαια δὲν ἠμπορεῖ καμία ἀγάπη νὰ ἐξασφαλισθῇ ἀπὸ τὸν κίνδυνον μιᾶς ἀνωτέρας ἀγάπης. Καμία ἀλήθεια δὲν εἶνε τόσο ὕψηλῃ,

ὥστε αὐτοὺς νὰ μὴ φανῇ μικρὰ καί ἐντελὲς ὑπὸ τὰς ἀκτῖνας νέων ἰδεῶν. Οἱ ἀνθρώποι ἐπιζητοῦν τὴν γαλήνην, ἀλλὰ μόνον ἐφ' ὅσον διατελοῦν ἀνήσχοι δικαιούντι νὰ τρέφουν ἐλπίδας διὰ τὸν ἑαυτὸν τους.

Ἡ ζωὴ εἶνε σειρά ἐκπλήξεων. Σήμερον δὲν ἔχομεν καμίαν ἰδέαν περὶ τῆς διαδόσεως, τῆς χαρᾶς καί τῆς δυνάμεως, τὴν ὁποίαν μᾶς ἐτοιμάζει ἡ ἀγάπη, ἐν ᾗ ἀποδομοῦμεν τὸ εἶναι μας. Καί διὰ μὲν τὸν ἐντελὴ ἐπὶ γῆς βίον, διὰ τὴν ξηρὰν ἐπιτηδεύτητά μας καί τοὺς ὑπολογισμούς ἔχομεν ἴσως νὰ ὁμολήσωμεν αὐτὴν, ἀλλὰ τ' ἀριστουργήματα τοῦ Θεοῦ, ἡ τελεία αὐξίσις καί αἱ ἀτελεύτητοι κινήσεις τῆς φύσεως μᾶς εἶνε κρυμμένα, εἶνε ἀνυπολόγιστα.

Δυνατὸν νὰ γνωρίζω ὅτι ἡ ἀλήθεια εἶνε θεία καί ἐθεργενική, ἀλλ' ἀδύνατον νὰ γνωρίζω πῶς θὰ ἔλθῃ εἰς ἐπικοινωνίαν μου. Ἡ νέα κατάστασις τοῦ προσδεύοντος ἀνθρώπου εἶνε προικισμένη μὲ ὅλην τὴν δύναμιν καί ὅλην τὴν παρουσίαν τῆς προῆν τον καταστάσεως, ἀλλὰ τὰ πάντα εἶνε νέα ἐντὸς αὐτοῦ. Εἰς τὸ στήθος του φέρεται ὅλας τὰς δυνάμεις τοῦ παρελθόντος, ὁ ἴδιος ὅμως εἶνε δημιούργημα τῆς

νέας αὐγῆς. Καὶ κατὰ τὴν νέαν ταύτην στιγμήν ἀπορρίπτω ὡς ματαίως καὶ ἀνωφελεῖς ὅλας τὰς ἄλλοτε ἀποταμιευθείσας γνώσεις μου. Τώρα φαίνομαι πλέον κατὰ πρώτην φαρὰν ὅτι γνωρίζω ὁποσδήποτε καί τι. Καὶ αἱ πλέον ἀπλᾶι λέξεις — ἀγνωστοῦν τί σημαίνουν ἐκτός μόνον ἐὰν ἀγαπῶμεν καὶ ἐὰν τείνωμεν πρὸς τὰ ἄνω.

Ἡ ἰδιοφυΐα καὶ ὁ χαρακτήρ, καθὼς καὶ ἡ ἐπιδεξιότης, ἔχουν τοῦτο τὸ διακριτικὸν γνώρισμα, ὅτι τηροῦν τὴν παλαιὰν καὶ πεπατημένην κυκλοφορίαν, ἐν ᾗ ἡ δύναμις καὶ ἡ γενναιότης ἀνοίγουν νέον δρόμον πρὸς νέους σκοπούς. Ὁ χαρακτήρ ἐπιβάλλει τὸ παρὸν, τὸ καθιστᾷ ὡς μίαν ὥραν προθύμου ἀποφασιστικότητος, ἡ δὲ ὁποία ἐνισχύει τὴν κοινωνίαν δεικνύουσα εἰς αὐτὴν ὅτι πολλὰ τὰ ὁποῖα κἀνείς δὲν ἐσκέφθη ἕως αὐτὴν τὴν στιγμήν, εἶνε δυνατόν καὶ ἐξαίρετα. Ὁ χαρακτήρ μετριάζει τὴν ἐντύπωσιν ἐκτάκτων συμβεβηκότων. Ὅταν βλέπωμεν τὸν κατακτητὴν, δὲν ἀναλογιζόμεθα μίαν μόνον μάχην, μίαν μόνον του ἐπιτυχίαν. Βλέπομεν ὅτι ἔχομεν ἔξογκωσιν τὰς δυσκολίας. Δι' αὐτὸν τὸ πρῶγμα ἦτον εὐκόλον. Ὁ μέγας ἀνὴρ δὲν ὑπόκειται εἰς σπασμούς, δὲν καταλαμβάνεται ἀπὸ τυραννικὴν διέγερσιν· τὰ συμβάντα παρέρχονται ἐπ' αὐτοῦ τοῦ χωρὶς νὰ τοῦ ἀφήσουν πολλὰ ἔχνη. Οἱ ἄνθρωποι λέγουσι βέβαια κάποτε: «Ἰδὲ τί κατενίκησα, ἰδὲ πόσον εἰμαι χαρούμενος, κίτταξε πῶς ἐθροιάμψενσα κατὰ τῶν σκοτίων τούτων σχεδίων!» Ἡ ἀληθινὴ ὑπερηφάνισις κά-

μνει τὸ ἀτύχημα νὰ ὀχριάσῃ καὶ νὰ διαλυθῇ ὡς πρωτὴν δμῆλιν, ἡ ὁποία ἀσημάντους μόνον συνεπείας δύναται νὰ ἔχῃ εἰς τὴν τόσον μεγαπρεπῶς ἀνελισσομένην ἀπέραντον ἱστορίαν.

Τὸ μόνον ποῦ ζητοῦμεν μὲ ἀκόρεστον δίψαν εἶνε νὰ λησμονῶμεν τὸν ἑαυτὸν μας, νὰ ὀδηγηθῶμεν ἀπροσδοκῆτως ἔξω ἀπὸ τὴν τέως τελοῦμενα, νὰ χάσωμεν τὴν μνήμην μας καὶ νὰ κάμωμεν καί τι χωρὶς νὰ ἡξευρωμεν τὸ πῶς καὶ διατί, ἐν συντόμῳ νὰ χαράξωμεν καὶ ἡμεῖς ἕνα νέον κύκλον. Χωρὶς ἐνθουσιασμόν τίποτε μέγα δὲν ἐπετελέσθη ποτέ· ὁ δρόμος τῆς ζωῆς εἶνε θαυμαστός καὶ περὶ ἀπὸ τὴν ἀποσώσων καὶ ἀπὸ τὴν λήθην τοῦ ἑαυτοῦ μας. Αἱ μεγάλαι στιγμαὶ τῆς ἱστορίας, ὅμοιαι μὲ τὰ ἔργα τῆς μεγαλοφυΐας καὶ τῆς θρησκείας εἶνε τὰ ἔργα εὐκόλου καὶ ἀκόπον ἐκτελέσεως διὰ τῆς ἰσχύος τῶν ἰδεῶν. «Ἐνας ἄνθρωπος, ἔλεγεν ὁ Κρόμβελ, ποτὲ δὲν αἴρεται τόσον ὑψηλὰ, παρὰ μόνον ὅταν ἀγνοῇ ποῦ πηγαίνει.» Ὅνειρα καὶ μέθη, ἡ πόσις τοῦ ὀπίου καὶ τοῦ οἰνοπνεύματος εἶνε φάσματα καὶ πιθηκισμὸς τοῦ μυστηριώδους τούτου προφητικῶν δαιμονίου καὶ ἐντεῦθεν προκύπτει τὸ ἐπικίνδυνον διλήγητρόν του διὰ τὸν ἄνθρωπον. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐπικαλοῦνται εἰς βοήθειαν τὰ ἄγρια πάθη, ὅπως συμβαίνει εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ εἰς τὸν πόλεμον, διὰ ν' ἀπομιμηθοῦν καθ' ἕνα ἢ κατ' ἄλλον τρόπον τὴν εὐγενῆ αὐτὴν καὶ ὑπέροχον φλόγα τῆς καρδίας.

Μεταφραστὴς Θ. Χ. ΦΩΡΑΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΑΓΙΩΡ

○ Σαγιώρ ἀπέθανε! Σαγιώρ ἐσβέσθη προχθὲς ἡσυχά-ἡσυχά, χωρὶς οὐδένα νὰ προκαλέσῃ περὶ τὴν ἀσθενείαν του θόρυβον, χωρὶς οὐδένα νὰ εἰδοποιήσῃ περὶ τοῦ κινδύνου ὃν διέτρεχε. Ἡθέλησε τρόπον τινὰ νὰ φύγῃ τοῦ προσκαίρου τούτου κόσμου κρυφά, ὥπως καὶ ἤλθε, διότι οὐδεὶς γνωρίζει πότε καὶ ποῦ ἐγεννήθη, πότε καὶ πῶς ἀνῆλθε τὴν σκηνήν, τοῦ ἰδίου ποτὲ μὴ ὀμιλήσαντος περὶ τῶν πρώτων τοῦ βίου του χρόνων. Ἀλλ' οἷτε περὶ τοῦ μετέπειτα βίου του καὶ τῶν ἐπιτυχῶν του ὠμίλει ποτέ. Κατὰ τοῦτο διέφερε τῶν παλαιῶν συναδέλφων του οἵτινες μόνον ἐφρόντιζον νὰ ὀμιλῶσι περὶ ἑαυτῶν, ἀδιαφοροῦντες περὶ τῆς ἰδέας ἣν θὰ ἐσχημάτιζον διὰ τὴν μετριοφροσύνην αὐτῶν οἱ λοιποὶ θνητοί.

Εἰς τούτων, ὁ διασημότερος κωμικὸς τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος, ὁ Γκατιέ Garguille, ἔγραφε περὶ ἑαυτοῦ τὰ ἑξῆς: «Τὴν ἡμέραν τῆς

γεννήσεώς μου, εἰς πλεῖστα ὅσα μέρη εἶδεν ὁ κόσμος νὰ γελοῦν πέτρες, δένδρα, κολοκύθες καὶ ἄνθρωπους οἵτινες ἀπὸ τεισσορακοντασίας δὲν ἔχον γελᾶσαι. Τὸ πρῶγμα ἐρμηνεύθη ὑπὸ τοῦ Nostradamus, ὅστις ἔζη τότε, ὅτι ἡ γέννησίς μου θὰ ἐπέφερε τὸν θάνατον τῆς μελαγχολίας...»

Ἐὰν συνέβη παρόμοιον τι καὶ κατὰ τὴν γέννησιν τοῦ ἀτυχοῦς Σαγιώρ δὲν γνωρίζω, δύναμαι ὅμως νὰ βεβαιώσω ὅτι ἀπ' ἧς τὸ πρῶτον ἐνεφανίσθη ἀπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις σκηνῆς, ἐὰν δὲν ἔκαμε τίς κολοκύθες νὰ γελᾶσουν, ἐπέφερεν ἀσφαλῶς τὸν θάνατον εἰς τὴν μελαγχολίαν ἣτις ἐπεκράτει ἀπὸ τινος μεταξὺ τῶν θαμνῶνων τῶν Ἀθηναίων θεάτρων.

Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια. Γυμνὴ ὅπως τὴν ἐγέννησε τὸ... πηγίδι! Ὁ κόσμος ὅλος, εὐθύς ἀπὸ τῶν πρώτων παραστάσεων τοῦ Σαγιώρ, ἐκινεῖτο ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπροκαλύπτως. Ὅχι διότι

ἦτο μέγας κωμικός, ἀλλὰ διότι ἐν τῇ προσώπῳ τοῦ Σαγιώρ εὔρε καί τι τὸ ὁποῖον ἔλειπε ἐν τῇ ἑλληνικῇ θεάτρῳ.

Ἐλείπεν ὁ καρατερίστα, ὁ «χαρακτηριστὴς» ἐὰν θέλωμεν ν' ἀποκαταστήσωμεν τὴν ἑλληνικὴν λέξιν, εἰς τοὺς κωμικοὺς ρόλους. Καὶ τοιοῦτος ἦτο ὁ Σαγιώρ, προικισμένος ἐκ φύσεως καὶ μόνον ἐκ φύσεως μὲ πᾶν ὅτι χρειάζεται διὰ τοιαῦτα μέρη, τὰ καὶ δυσκολώτερα ἐν τε τῇ φράσῃ καὶ τῇ κωμῳδίᾳ. Ἰσως νὰ ἦτο μοναδικὸς εἰς τὸ εἶδος τοῦτο, τούτου ἕνεκα καὶ χωρὶς νὰ καταρῶγῃ εἰς πλάγια μέσα καὶ ψευτορεκλάμες, χωρὶς ἐγκαθέτους καὶ πλαστὰς ἐπιτυχίας, κατώρθωσε νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τὸ κοινόν, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τέλους εὔρε τὸν κωμικόν του.

Τὸ πρᾶγμα, ἐννοεῖται, δὲν ἦρσεν εἰς μερικοὺς, οἵτινες ἐνόμισαν πῶς τοὺς κατεπάτει τὰ οἰκόπεδα καὶ ἤρχισαν νὰ ἀναζητοῦν ἐλαττώματα ἐκεῖ ἀκριβῶς ὅπου δὲν ὑπῆρχον τοιαῦτα. Πῶς εἶναι δυνατόν, διέδιδαν, νὰ εἶναι καλὸς κωμικός, ὁ Σαγιώρ, ἀφοῦ ψευδίζει; Καὶ διὰ νὰ γίνωνται πιστευτάτεροι ἐμετρίαζον τὸ πρᾶγμα προσθέτοντες ἐν τῇ καλοκαγαθίᾳ των: Ἀν εἶναι βέβαια μὲν ψευδός, ἀλλ' ὁποσδήποτε ψευδίζει ὀλίγον καὶ αὐτὸ εἶναι ἀρκετὸν νὰ τοῦ ἐμποδίσῃ τὴν πρόδοδόν του ἐν τῇ θεάτρῳ.

Καὶ ἐν τούτοις, αὐτὸ τὸ κατ' αὐτοὺς ἐλάττωμα τοῦ Σαγιώρ προσέδιδεν ἰδιαιτέραν τιμὴν χάριν εἰς τοὺς κωμικοὺς ρόλους οὓς ὑπεύθετο. Εἰμαι δὲ βέβαιος ὅτι θὰ ἔπαινε νὰ ἀρέσκῃ ἐὰν ποτὲ κατώρθωνε νὰ διορθώσῃ τὸ ἐλάττωμά του. Τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ μὲ τὸν κ. Λεπενιώτην, ὅστις εἶναι ὁ ἐνδεδιγμένος πλέον διάδοχος τοῦ Σαγιώρ. Ἡ Κερκυραϊκὴ προφορά του, ἣτις κατ' ἀρχὰς ἐθεωροῦντο ὡς ἐλάττωμα, ἀρέσκει σήμερον τόσον, ὥστε ἀνευ αὐτῆς ἡ ἐπιτυχία τοῦ κ. Λεπενιώτη θὰ ἦτο προβληματική.

Καὶ ἡ ἱστορία αὐτὴ δὲν εἶναι νέα. Ὅλοι οἱ διαπρέψαντες ἐν τῇ θεάτρῳ κωμικοὶ τὰ ἐν τῇ προφορᾷ των ἐλαττώματα, τὰ ἐπέβαλλον ὡς προτερήματα! Ὁ διάσημος Δομνένκος τοῦ Ἰταλικοῦ θεάτρου ὠμίλει διὰ τοῦ λάρυγγος. Τόσον δὲ ἐσυνείθισεν εἰς τὴν προφορὰν αὐτὴν τὸ κοινόν, ὥστε ὁ διάδοχος αὐτοῦ Τομασσέν, ὅστις εἶχε καθαρὰν τὴν φωνήν, ἠναγκάσθη νὰ τὸν ἀπομιμῇται σιγνότατα, ἐκ φόβου μὴ ἀποδοκιμασθῇ ἀπὸ τοὺς ἀκροατὰς του! Ἄλλος Ἰταλὸς κωμικός, ὁ Ραυμιόνδος Ποσσόν, ἐτραυλίζε. Τόσον δὲ ἤρσεν τὸ ἐλάττωμά του αὐτό, ὥστε πάντες οἱ μετ' αὐτὸν παύσαντες τοὺς ἰδίους ρόλους, τοὺς ἐπαίξαν τραυλίζοντες!

Ὁ Σαγιώρ ἕνα εἶχε πραγματικὸν ἐλάττωμα καὶ δυστυχῶς μεγάλον. Δὲν ἦτο ἑγγράμματος,

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΑΓΙΩΡ

διὰ τοῦτο καὶ ὁάκεις ἠθέλησε νὰ μελετήσῃ (ἐὰν ἐπιτρέπεται ἡ ἔκφρασις) σφιστεράν τινα κωμῳδία, ἀπέφυγε. Πλὴν, τὸ εὐτύχημα δι' αὐτὸν ἦτο ὅτι ἐγκαίρως ἀντελήφθη τὴν ἀδυναμίαν του ταύτην καὶ μόνον δις καθ' ὅλον τὸ καλλιτεχνικόν του στάδιον ἐπεχείρησε ν' ἀναλάβῃ τοὺς ρόλους τῶν μεγάλων κωμῳδῶν οὓς ἔπαιξαν οἱ πρὸ αὐτοῦ κωμικοί, Σούτσας, Νικηφόρος καὶ Σπ. Σαβουλάρης. Ἦτο ὅμως ἀπαράμιλλος εἰς τὴν φάρσαν καὶ τὴν ἐλαφρὰν κωμῳδίαν. Ὡς εἶναι δὲ ὅλοι οἱ πραγματικοὶ ἡθοποιοὶ ἀμφιδέξιοι, θὰ διέπρεπε καὶ εἰς τὸ δράμα ἐὰν ἡ σωματικὴ του κατασκευὴ καὶ τὸ θαυμαστόν διὰ τὴν κωμῳδίαν ἐλάττωμα τῆς ὀμιλίας του τοῦ ἐπέτρεπον ν' ἀναμυθῇ καὶ εἰς αὐτό. Ἀλλ' ἐφ' ὧς ὡς ἦτο, μόνον ἀπᾶς ἐπεδύθη τραγικὸν ρόλον, τὸν Μαρισιαντῶ, ἡ πανθομολογηθεῖσα ἐπιτυχία τοῦ ὁποίου θὰ ἐνθουσίαζεν πάντοτε ὅτι ἐν τῇ προσώπῳ τοῦ Σαγιώρ ἡ ἑλληνικὴ σκηνὴ ἔχισεν ἕνα πραγματικὸν ἡθοποιόν.

Καὶ ἡ ἀπώλεια αὐτῆς δὲν εἶναι ἀπὸ τὰς μικροτέρας, διότι ἐὰν στρέψῃ τις δεξιὰ ἡ ἀριστερά, παντοῦ ὅπου οἱ Ἕλληνες ἡθοποιοὶ περιφέρονται τὴν ἑλληνικὴν σκηνήν, εἶναι ζήτημα ἂν κατορθώσῃ νὰ συναντήσῃ δύο-τρεις ἐφαρμιλλοὺς τοῦ δυσμοῖρου Σαγιώρ. Καὶ εἶναι τόσον μακρὸς ὁ κατάλογος τῶν Ἑλλήνων ἡθοποιῶν!

Ν. Ι. ΛΑΣΚΑΡΙΔΗΣ

ΤΟ ΔΕΚΔΕΝΘΗΜΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΟΓΟΙ

Αὐτοὶ ποὺ σκοτώνουν

Ὁ κ. ΑΣΟΦΟΣ — Ὁ ἄνθρωπος λοιπὸν ποὺ ἐσκοτώσε τὴν γυναῖκα του ἡθελῶν παρηγορηθῆναι.

Ὁ ΜΑΘΗΤΗΣ — Ἦτον ἐπόμενον. Ὅλοι οἱ ἄνδρες ποὺ σκοτώνουν τὰς γυναῖκας τὸν δηλαδὴ διὰ λόγους τιμῆς.

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Ὅσοι τὰς σκοτώνουν δηλαδὴ διὰ λόγους τιμῆς.

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Κρίνετε ἕνα πλεονασμὸν. Διότι ὅλοι οἱ ἄνδρες ποὺ σκοτώνουν τὰς γυναῖκας τὸν δηλαδὴ διὰ λόγους τιμῆς. Εἰμποδίσαν νὰ τὰς σκοτώσουν καὶ διὰ χιλίους ἄλλους λόγους, σοβιωτέρους, ἀλλὰ δὲν τὸ καίνουσι, διότι φοβούνται τὴν φυλακὴν. Ἐνθ' διὰ τὴν τιμὴν τὸ πρᾶγμα διαφέρει. . .

Ὁ ΜΑΘ. — Ὑποθέτετε λοιπὸν ὅτι αὐτὸ ποὺ λέγομεν τιμὴν, καὶ τὸ ὅποσον πάλιν λέγομεν ὅτι μᾶς ἀφαιρεῖται εἰς μερικὰς περιπτώσεις, εἶναι ἰσχυρὸς λόγος διὰ νὰ παραβῇ κανεὶς τὸν Μωσαϊκὸν νόμον καὶ ὅλους τοὺς νόμους ἀτιμωρητῇ;

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Ἐγὼ δὲν ὑποθέτω τίποτε. Ἡ σοβαριότης τῶν λόγων, διὰ τοὺς ὁποίους κρίνει κάθε ἄνθρωπος τοῦτο ἢ ἐκεῖνο, δὲν διαβαρμίζεται ἀπὸ τοὺς νόμους, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν καὶ τὴν διανοητικὴν κατάστασιν τοῦ παραβάτου. Ἐκεῖνος ποὺ σκοτίνει, ἔχει τοὺς λόγους του, οἱ ὁποῖοι δι' αὐτὸν εἶναι σοβαροί. Κ' ἐκεῖνος ποὺ συγχωρεῖ, ἔχει τοὺς ἰδικούς του λόγους, ἐπίσης σοβαροὺς. Ἡ δικαιοσύνη πάλιν ἔχει ἄλλους λόγους, ἐπίσης ἰδικούς της, διὰ τοὺς ὁποίους τιμωρεῖ ἢ ἀθωώνει. Καθένας ἔχει τὸν λόγον του εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν καὶ καθένας ἔχει τὸ δίκαιόν του, τὸ ὅποσον διὰ τὸν αὐτὸν του εἶναι τὸ ἰσχυρότερον. Εἰς τὴν περίστασιν ὅμως αὐτὴν ἡ δικαιοσύνη ἀφῆκε κατὰ μέρος τοὺς ἰδικούς της λόγους κ' ἔφηρε τοὺς λόγους τοῦ κατηγορουμένου. Ἀπεφάνθη ὅτι ἔκαμε καλὰ νὰ σκοτώσῃ κ' εὐρέθη καθ' ὁλοκληρίαν σύμφωνος μὲ τὸν φονέα. Ἦτο ἴσως δικαίωμα της νὰ τὸν κρίνῃ. Ἡ ἀπάφρασις της ὅμως μὲν γεννᾷ μίαν ἀπορίαν.

Ὁ ΜΑΘ. — Ποῖαν;

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Ἀφοῦ ἡ δικαιοσύνη φρονεῖ ὅτι αἱ ἀπιστοῦσαι γυναῖκες πρέπει νὰ φονεύωνται, διατί δὲν τιμωρεῖ ἡ ἰδία μὲ θάνατον τὴν μοιχείαν; Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τοῦλάχιστον θ' ἀνήλλαξε τοὺς προδιδομένους συζύγους ἀπὸ τὴν ἐνόχλησιν νὰ βιάσων οἱ ἴδιοι τὰ χέρια τῶν εἰς τὸ αἷμα. Κάθε προδιδομένος σύζυγος θὰ παρέδιδε τὴν γυναῖκα του εἰς τὰς χεῖρας τῆς δικαιοσύνης καὶ αὐτὴ ποὺ εἶναι ἐφοδιασμένη μὲ δημῶν καὶ λαμπιτόμους, θὰ ἐφρόντιζε «διὰ τὰ περαιτέρω», ὅπως λέγουσι εἰς τὴν ὑπηρεσιακὴν γλῶσσαν.

Ὁ ΜΑΘ. — Ἰσως διότι θέλει νάφῃ τὴν εὐχαριστήσιν αὐτὴν εἰς τοὺς προδιδομένους συζύγους. Φαίνεται ὅτι εἶναι μία μεγάλη ἡδονὴ νὰ σκοτώσῃ κανεὶς τὴν γυναῖκα του.

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Ἰσως. Δὲν ἀντιλέγω. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἡ δικαιοσύνη νομίζω ὅτι ἀδικεῖ. . .

Ὁ ΜΑΘ. — Ποῖον; Τὰς ἀπίστους γυναῖκας;

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Ὅχι. Αὐτὰς κατ' οὐσίαν δὲν τὰς ἀδικεῖ. Τὰς ἀπαλλάσσει διὰ τοῦ θανάτου ἀπὸ τὴν παρουσίαν ἐνὸς συζύγου, ὁ ὁποῖος ἀρχισε νὰ τοὺς γίνεταί ἐνοχλητικὸς καὶ ἀνυπόφορος.

Ὁ ΜΑΘ. — Ἀλλὰ τότε ποῖον; Τὸν ἐραστήν, τὸν ὁποῖον στερεῖ ἀπὸ τὴν ἀγαπημένην του;

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Ὅτε αὐτόν. Οἱ περισσότεροι σύζυγοι ἔχουν τὴν ἀπρονοήσιαν νὰ τοὺς φρονέουν καὶ τοὺς δύο καὶ τοὺς στέλλουν νὰ κἀνουν μαζί τὸ αἰώνιον ταξίδι, τὸ ὅποσον ὁμοιάζει μ' ἕνα ταξίδι τοῦ μέλιτος.

Ὁ ΜΑΘ. — Δὲν βλέπω τότε ποῖον ἀδικεῖ.

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Ἀδικεῖ ὅλον τὸ ἄλλα πλῆθος τῶν φρονιμῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι δὲν σκοτώνουν τὰς γυναῖκας τῶν, καὶ τοὺς ἀδικεῖ διότι τοὺς φορτῶναι μὲ διπλὴν ἀτιμίαν. Προσθέτει δηλαδὴ εἰς τὴν ἀτιμίαν, τὴν ὅποσαν ὑποτίθεται ὅτι ἐγκαλύπτει εἰς ἕνα ἄνδρα ἢ παρεκτροπὴ τῆς γυναίκας του καὶ τὴν ἄλλην ἐπίσημον ἀτιμίαν: Ὅτι ἐνθ' δηλαδὴ εἰμποροῦς νὰ τὴν σκοτώσῃ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῶν νόμων, δὲν τὴν ἐσκοτώσῃ ἀπὸ ἀνδρείου ἢ ἀπὸ πόρων. Ἡ αἰτία εἶναι ὅτι ἡ ἑλληνικὴ δικαιοσύνη ἔχει θεομὸν αἷμα καὶ ἱστορικὰς ἰδέας, πράγματα ποὺ δὲν συμβιβάζονται μὲ τὴν θέσιν της καὶ τὴν ἀποστολὴν της.

Ὁ ΜΑΘ. — Θέλετε λοιπὸν οἱ συζυγοκτόνοι νὰ τιμωροῦνται ὡς κοινὸι κακοῦργοι καὶ ὅταν ἀκόμη ὀδῶνται εἰς τὸ ἐγκλήμα τῶν ἀπὸ λόγους τῶν ἰσχυρῶν;

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Διατί ὅχι; Τὸ νὰ φρονεῖ κανεὶς δὲν εἶναι ὁπωσδήποτε εὐχάριστον πρᾶγμα, καὶ ὅλοι οἱ φρονεῖντες ὅπως εἴπαμεν ἔχουν τοὺς λόγους τῶν, οἱ ὁποῖοι δι' αὐτοὺς εἶναι τῶσόν ἰσχυροί, ὅσον καὶ οἱ τῶν ἀτιμωρητέων συζύγων. Σημειώσατε ἀκόμη ὅτι τὴν δὲν εἶναι συνήθως ἡ κινουμένη τὸ χεῖρ τῶν συζυγοκτόνων.

Ὁ ΜΑΘ. — Ἀλλὰ τί ἄλλο;

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Περισσότερον ἢ ξηλοτυπία. Οἱ πατέρες καὶ οἱ ἀδελφοὶ φρονέουν σπανιότατα. Ἐκείνοι ποὺ φρονέουν συνήθως εἶναι σύζυγοι καὶ οἱ ἐρασταί. Φυλακίζουν τὰς ἀγαπημένας τῶν εἰς τὸν τάφον, διὰ νὰ ἔχουν τὴν βεβαιότητά ὅτι κανεὶς ἄλλος δὲν θὰ τὰς χαρῇ πλέον, ἐκτός ἀπὸ τὰ σκουληκία. Ἐάν μία γυναῖκα ἐρωτεύετο μ' ἕνα σκουληκίον, ὁ σύζυγός της δὲν θὰ τὴν ἐστελεῖν ὅτε εἰς τὸν τάφον.

Ὁ ΜΑΘ. — Νομίζω ὅτι εἴμεθα καὶ οἱ δύο ἔξω ἀπὸ τὸν χορὸν καὶ συζητοῦμεν μὲ ἀκαδημαϊκὴν ψυχρότητα.

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Ὅπως ἔπρεπε δηλαδὴ νὰ εἶναι καὶ ἡ δικαιοσύνη.

Ὁ ΜΑΘ. — Ἔστω. Ἀς ἔβωμεν ὅμως ὑποθετικῶς εἰς τὸν χορὸν. Ὑποθέσατε ὅτι εἰσθε ἐγγαμὸς καὶ ὅτι ἡ σύζυγός σας σὰς ἀπατᾷ. Τί θὰ τὴν ἐκάνετε;

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Ἐάν δὲν τὴν ἀγαποῦσα θὰ τὴν ἐστελ्ला ἀποκεῖ ποὺ ἦλθε ἢ θὰ ἐπήγαυα ἐγὼ ἀποκεῖ ποὺ ἦλθα.

Ὁ ΜΑΘ. — Ἐάν τὴν ἀγαποῦσατε;

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Ὅθι τὴν ἐστελ्ला ἐκεῖ ὅπου κανεὶς ἐραστὴς δὲν πηγαίνει νὰ συναντήσῃ τὴν ἐρωμένην του.

Ὁ ΜΑΘ. — Ὅθι τὴν ἐσκοτώνετε.

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Ἀκριβῶς. Ἀλλὰ δὲν θὰ εἶχα καμὴν ἀπάτησιν ἀπὸ τὴν δικαιοσύνην νὰ μὲ ἀθωώσῃ. Ἐκεῖνο δηλαδὴ ποὺ θὰ ἤθελα νὰ κάμω, θὰ ἦτο νὰ σκοτωθῶ κ' ἐγώ. Ἀλλ' αὐτὸ δὲν θὰ μὲ συνέφερε.

Ὁ ΜΑΘ. — Διατί;

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Διότι θὰ ἐκινδύνευα νὰ τὴν συναντήσω πολὺ γρήγορα εἰς τὸν ἄλλον κόσμον, ὅπου εἶναι ἀμυβόλον ἂν θὰ εἰμποροῦσα νὰ τὴν ξανασκοτώσω. Καὶ τὸ μαρτύριόν μου θὰ ἦτο φοβερόν. . .

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

ΤΑ ΥΠΕΡ ΚΑΙ ΤΑ ΚΑΤΑ

ΑΣ μιλῶμεν τὰ «Παναθήναια». Τὸ ζήτημα εἶναι τῆς δικαιοδοσίας των. Ὁ διευθυντὴς μας ἔγραψε εἰς τὴν «Ἑστῖαν» ἕνα γράμμα καὶ διαμαρτυρήθη διὰ τὴν μελετωμένην προκήρυξιν διαγωνισμοῦ διεθνούς διὰ τὸ Μέγαρον τῶν Δωδεκανησιῶν Ἀθηνῶν. Ὁ κ. Ξενοπούλος εἰς τοὺς «Καιροὺς» ἔγραψε ἐπίσης ὑπὲρ. Τὰ πρᾶγματα εἶναι καθαρὰ. Δύο καὶ δύο κάνουν τέσσερα. Διεθνὴς διαγωνισμὸς διατί; Ἐχόμεν ἰδικούς μας ἀρχιτέκτονας, ἱκανούς νὰ ἀναλάβουν τὸ ἔργον. Ἀνεφέραμεν τὸν κ. Ζάχον, γνωστὸν καλλιτέχνην, μὲ τελείως ἑλληνικὴν μόρφωσιν καὶ ἔμπνευσιν. Δὲν μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ παραβλέπωμεν τέτοιους ἐργάτας καὶ νὰ καλοῦμεν ξένους νὰ διαγωνισθοῦν. Ἡ Ἑλλάς ἔχει ζοφὴν καλλιτεχνικὴν ἰδιότητά. Ἡ ζοφὴ αὕτη βγαίνει ἀπὸ τὰ σπλάχνα τῆς ἑλληνικῆς γῆς. Καὶ τῆς ζοφῆς αὐτῆς ἔχει δώσει δείγματα σεβαστά. Ὁ Γούης, ὁ Χαλεπᾶς κλπ.

ἸΣΩΣ εἰπῇ κανεὶς: Ἀς διαγωνισθοῦν καὶ οἱ Ἕλληνες ἀρχιτέκτονες. Κανεὶς δὲν τοὺς ἐμποδίζει. Ἄν ἐπιτύχουν, τόσο τὸ καλύπτουν.

Μά, ὅχι. Τὸ ζήτημα εἶναι πολὺ ὀνηρότερον. Δὲν ἐπιτρέπεται καὶ εἰς Ἑλλήνα καλλιτέχνην νὰ διαγωνισθῇ μὲ ξένον γὰ νὰ χρίσῃ τὸ στίλβον. Ἐχόμεν ἀνάγκη ἀπὸ τοὺς θεοὺς τοὺς ἰδικούς μας. Νὰ χαρίζομεν δόμον τέχνης ἑλληνικῆς. Καὶ ὅταν ἔχωμεν τοὺς ἐργάτας, τοὺς ἱκανοὺς ἐργάτας, θὰ ἦτο ἀδικον, πολὺ ἀδικον, νὰ κλείσωμεν τὰ μάτια. Καθῆκον πρὸς τὴν τέχνην καὶ καθῆκον πρὸς τοὺς ἐργάτας της. Ἦ τοὺς θέλομεν τοὺς ξένους ἐκεῖ ποὺ μόνον ἡ ἑλληνικὴ ψυχὴ ἔχει δικαίωμα; Πολεμοῦμεν γὰρ ἕνα κομμάτι γῆς ποὺ θὰ μᾶς δώσῃ τὴν ὑπαρξίν ὡς κράτους καὶ νὰ πνίξωμεν τὴν ἄλλην ζοφὴν, τὴν πνευματικὴν, εἰς τὴν εὐγενεστέραν της ἐκδήλωσιν, εἰς τὴν τέχνην; ΤΑ ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΑ.

ΜΟΥΣΙΚΗ

Μανώλης Καλομοίρης

ΚΑΛΩΣ ἦλθε τὸ ἀποδημητικὸν κομμὶ. Φιλοξενεῖται αἱ Ἀθῆναι ἀπὸ προχθὲς τὸν ἑλληνικὸν συνθέτην μας. Τὸν συνόδευε τὴν ἡμέραν τῆς καὶ εὐγενικὴ σύζυγός του, μουσικὸς ἐπίσης. Εἶναι γοητευμένοι ἀπὸ τὰς Ἀθῆνας. Τὸ ὄνειρόν μας εἶναι ἡ εὐλογημένη αὐτὴ πόλις, ἔλεγον μὲ μίαν φωνὴν καὶ οἱ δύο. Καὶ προσέθετε ὁ συνθέτης τῆς Στέλλας Βολάντη: Ἐδὼ ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ χρίσῃ, νὰ ἐργασθῇ διὰ τὴν ἑλληνικὴν τέχνην, ἀναπτέων μέσα εἰς τὰ μοναδικὰ περιβάλλον τῆς Ἀττικῆς.

Ὁ κ. Καλομοίρης ἐρχεται ἀπὸ τὴν Βιέννην, ὅπου θὰ ἐπιστρέψῃ πάλιν μετὰ ἕνα ἢ δύο μῆνας νὰ διευθύνῃ τὴν ὁρχήστραν εἰς τὴν συναυλίαν ποὺ θὰ δοθῇ ἐκεῖ ἔργων ἰδικῶν του.

Τώρα εἰς τὰς Ἀθῆνας θὰ δώσῃ δύο συναυλίας, εἰς τὴν Δημοτικὴν θέατρον πιθανότατα, μὲ πρόγραμμα ἀποτελούμενον ἀποκλειστικῶς ἀπὸ συνθέσεις του. Μὲ τὰς δύο αὐτὰς συναυλίαις θέλει νὰ παρουσιάσῃ εἰς τὸ κοινὸν τῶν Ἀθηνῶν τὰ κύρια σημεῖα τοῦ ὅλου συνθετικοῦ ἔργου του. Ἡ πρώτη θὰ δοθῇ μὲ μεγάλην ὁρχήστραν ἀπὸ πενήντα ὄργανα. Ἡ δευτέρα θὰ περιλάβῃ τραγούδια καὶ ἄλλας συνθέσεις του διὰ πιάνο.

Ὁ κ. Καλομοίρης βιασθὲν αἰσθανόμενος τὴν μουσικὴν τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, ἀπορροπῶν πρὸς τὴν οὐρίαν του καὶ ἀναπτύσσων πλατεῖα, δημιουργικὰ, ἐλευθερά, τὰ στοιχεῖα ποὺ παίρνει ἀπὸ τὴν αἰγὴν αὐτῇ, εἶναι κατ' ἐξοχὴν Ἕλληνας συνθέτης. Ἡ εἰσαγωγὴ του εἰς τὴν Στέλλαν Βολάντη εἶναι ἀπὸ τὰ βιαστέρα, τὰ πῶ ἐμπνευσμένα καὶ πῶ ὑποβλητικὰ κομμάτια ποὺ ἔχει γράφει. Τὴν ἀκούσαμεν πέρυσι εἰς

ΜΑΝΩΛΗΣ ΚΑΛΟΜΟΙΡΗΣ

τὴν «Νέαν Σαβήν» μὲ μικράν, πολλὰ μικράν ὁρχήστραν. Ἡ ἐντύπωσις ἀπέμεινε ἀλησμόνητη. Μὲ μεγάλην ὁρχήστραν θὰ πᾶσιν τὴν ὁρχήστραν τὴν ἀληθινὰν μεγαλοπρεπεῖαν ποὺ ἔχει δώσει εἰς τὴν τραγικὴν ἡρώϊδα τοῦ κ. Ξενοπούλου. Ἡ Κατρίνα, ἀπὸ τὸ ὁμιονικὸν δημοτικὸν τραγούδι, ἔχει συγκινήσει ὅσους τὴν ἀκούσιν. Γεμάτη ἀπὸ σπαραγγιὸν ἡ μουσικὴ φράσις ποὺ ἐπαναλαμβάνεται διὰ τὸν ξενιτεμένο, τελείως ἀποδίδουσα τὸ παρῶπον τῆς κόρης:

Σὰν εἶ ματάκια τὸν τοῖον, καὶ τὰ δικὰ μου κλαῖνε;

Αἱ Ἀθῆναι περιμένουν μὲ χαρὰν νὰ ὑποδεχθοῦν τὸν ζωγράφον τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς.

Τὴν μεθεπομένην Κυριακὴν 12 Δεκεμβρίου ἡ ἀγαπημένη ἀοιδὸς τῶν Ἀθηνῶν καθηγήτρια τοῦ Ὁδείου κ. Νίνα Φωκὰ δίδει τὴν ἐτήσιαν συναυλίαν της εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Παρθενείου. Τὸ πρόγραμμα ἀφιερωμένον δλωκλήρον εἰς τὴν θαυμαστὴν τέχνην τῆς κ. Φωκᾶ θὰ περιλάβῃ μεταξὺ ἄλλων καὶ τραγούδια τοῦ κ. Καλομοίρη. Εἰς τὸ πρῶτον μέρος τῆς συναυλίας θὰ παιξῇ καὶ ἕνα solo ὁ καθηγητὴς τοῦ βιολιὸ τοῦ Ὁδείου κ. Σουλῆς.

Κ. Μ.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

Γερμανικὴ Σχολή

ΕΝΑΡΞΙΣ τῶν δημοσίων συνεδριάσεων τῆς Γερμανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς ἐπὶ τοῖς γεννεθλίοις τοῦ Βίγκελμαν τῇ 24 Νοεμβρίου.

Ὁ διευθυντὴς τῆς Σχολῆς κ. Αἰσθηφελδ ὁμιλήσας περὶ τῶν κατὰ τὸ ἔτος 1910 ἐκτελεσθεισῶν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν αὐτοῦ ἀνασκαφῶν ἐν Περγάμῃ καὶ ἐν Λευκάδι, ἔφη ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἔκτων ἔχουσιν ἐκτελεσθῇ συνεχῶς ἀνασκαφικὰ ἔργασια. Ἐν Περγάμῃ ἀνεσκάφη τὸ μέγα ἱερὸν τῆς Δήμητρος τὸ κείμενον κατὰ τὸ μέσον τῆς κλιτύος τοῦ λόφου τῆς ἀκροπόλεως, ἀνεῳχθὲ δὲ ὁ ναὸς κείμενος ἐντὸς μεγάλης αὐλῆς ἐξούσης ἐκατέρωθεν στυλῶν καὶ ἐν τῇ μέσῃ τέσσαρας μεγάλους βωμούς καὶ πολλοὺς μικροὺς. Κατὰ τὴν μίαν τῶν πλευρῶν τῆς αὐλῆς ὑπάρχουσιν ἐκτισμένοι ἄλλοι-πᾶλληλοι βωμίτιδες, ἐφ' ὧν ἐκάθητο οἱ μύσται. Πρὸ τῶν μεγάλων προπυλαίων τοῦ ἱεροῦ ὑπάρχει κρήνη πρὸς ἀγνισμὸν τῶν εἰσερχομένων. Δευτέρω ἀνασκαφὴ ἐγένετο εἰς τὸ ὀλίγον κατωτέρω τοῦ ἱεροῦ τούτου κεί-

μενων μέγα οικοδόμημα τῶν θεῶν, οὐδ' ἐκαθαρίσθησαν αἰθούσαι τινες. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς δὲ τῆς ἀκροπόλεως, ὅπου ἔκειντο τὰ ἀνάκτορα τῶν Ἀτταλιδῶν, ἀνεσκήφη μικρὸν τι θέατρον, οὐδ' ἡ σπηνὴ ἦτο ἐκλήνη. Ἐν τινὶ δὲ λόφῳ κειμένην εἰς ἀπάσταςιν δύο ὥρων ἀπὸ τῆς Περγάμου, ἀνεσκήφη ἱερὸν τι τῆς Μητρὸς τῶν θεῶν, εὐρέθεισαν δὲ πλῆθος πηλίων ἐιδωλίων παριστόντων τὴν θεάν ταύτην ἐπὶ θρόνῳ μετὰ τοῦ καθιερωμένου εἰς αὐτὴν λέοντος. Ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ ναοῦ ἀπεδείχθη ὅτι ἀρχαίως τὸ ἀγαλμα τῆς θεᾶς ἔκειτο ἐν ἱππῶν ἐντὸς μεγάλου κτιστοῦ θρόνου, ὃ δὲ νῦν ἐκτίσθη ἔπειτα ὑπὸ τῶν Ἀτταλιδῶν περὶ τὸν προῦπαρχοντα θρόνον. Ἐκ τινος ἐπιγραφῆς ἀπεδείχθη ὅτι ἡ γενεαλογία τῶν βασιλέων τῆς Περγάμου, ἣν παραδίδει ὁ Στράβων, εἶνε ἐσφαλμένη κατὰ τι. Τὴν ἀνασκαφὴν ταύτην τοῦ ἱεροῦ τῆς Μητρὸς τῶν θεῶν διηύθυνεν ὁ πρῶτος διευθυντὴς τῆς ἐν Ἰερουσολαίμ Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς κ. Ἀ. Κόντος κατοικῶν ὑπὸ σπηνῇ, καίπερ ἄγων νὸ ἐβδωμικιστὸν ἔκτον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ.

Ἐν Λευκάδι εὐρέθεισαν ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ Νυδρίου περὶ τοὺς δώδεκα προϊστορικοὶ τάφοι σύγχρονοι τῶν παλαιότερων τάφων τῶν Μυκηνῶν, οἵτινες ἔχουσι σχῆμα ὁλόντων λιθοστρώτων, ἔφ' ὃν ἐκαίοντο οἱ νεκροί, ἔπειτα δὲ ἡ τέφρα καὶ τὰ ὀστέα αὐτῶν συλλεγόμενα κατετίθεντο ἐντὸς κάλης, ἣτις ἐθάπτετο ἐν τῇ μέσῃ τοῦ ὁλόντος. Ἐκ τῶν εὐρεθέντων τεμαχίων συγκαλλήθησαν ἱκανὰ ἀγγεῖα πλήρη ἔχοντα γνωστὰ προϊστορικὰ σχήματα. Τὸ μέγα οικοδόμημα, ὅπερ ὁ κ. Δαϊρπερελδ θεωρεῖ ὡς ἀνάκτορον, δὲν καταρτίσθη νὰ ἀνασκαφῇ, διότι κεῖται ἐν ταπεινῇ θέσει ἐντὸς τοῦ ὑπογείου ὕδατος, ὥστε ἡ ἀνασκαφὴ καταστρεφθεὶς σχεδὸν ἀδύνατος. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐκτίσθη αὐτόθι καὶ μικρὸν μνησίον, ὅπερ τακτοποιηθὲν ἐπιμελῶς παραδόθη εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν. Ὁ κ. Δαϊρπερελδ δὲν θὰ συνεχίσῃ πλέον τὴν ἐν Λευκάδι ἀνασκαφὴν, θὰ δημοσιεύσῃ δὲ βιβλίον, ἐν ᾧ θὰ περιλάβῃ ἅπαντα τὰ πορίσματα τῶν ἀνασκαφικῶν αὐτοῦ ἐρευνῶν.

Ὁ ὑποδιευθυντὴς τῆς Σχολῆς κ. Κίρσο ὤμειλσε περὶ τῆς γνωστῆς ἐκ Μυκηνῶν καλλιτεχνικότητος ἀργυρᾶς κεφαλῆς βοῦς καὶ τέρας ὡσαύτως ἐκ Μυκηνῶν κεφαλῆς λέοντος ἐκ χρυσοῦ ἐλάσματος. Παραβάλλων τὰς κεφαλὰς ταύτας καὶ ἄλλας τινὰς ὁμοίας ἐν Κρήτῃ εὐρεθείσας πρὸς Αἰγυπτιακὴν τινα ζωγραφίαν, ἐν ᾗ παρίστανται ὅμοιαι κεφαλὰὶ ὀμοῦ μετὰ ἀγγείων, συνεπέρανεν ὅτι εἶνε καὶ αὐταὶ ἀγγεῖα πολυτελεῖ, ἔχοντα σχῆμα κεφαλῆς ζώου, ὅποια ἦσαν τὰ καλούμενα ὀντά.

ΦΙΛΕΤΑΙΡΟΣ ΦΡΑΣΙΑΗΜΟΥ

ΑΥΤΟΙ ΠΟΥ ΦΕΥΓΟΥΝ

Γαβριήλ Βυζαντινός

Τὸ τραγικὸν τέλος ἐνός τῶν συμπαθεστέρων ὑπαλλήλων τῆς προτεπούσης τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, ἀλλ' ἅμα καὶ τῶν ἐργατικωτέρων καὶ νοσημονεστέρων, δὲν δύναται ἢ νὰ συνεκίνησεν οὐ μόνον τοὺς στενωτέρους γνωρίσαντας αὐτὸν ἀλλὰ καὶ πάντα τὸν ὁμοσπύχον πρὸς αὐτὸν σχετιζόμενον. Πρῶτος, μελίχιος καὶ αἰέποτε πρόθυμος εἰς παροχὴν ὑπηρεσιῶν, δὲν ἦτο δυνατόν ἢ νὰ ἔχῃ καὶ φίλους τῶν εὐεργεσιῶν μνήμονας. Εἰς τὴν προθυμίαν αὐτοῦ δὲ ταύτην δέον κατὰ μέγα μέρος νὰ ἀποδοθῇ καὶ ἡ πλήξεσσι αὐτὸν συμφορὰ. Διότι ὁ Βυζαντινὸς ἤθελε πρὸ παντὸς νὰ εἶνε καλός. Καλὸς πρὸς ὅλους ἀνεξαιρέτως. Καὶ ὁ πλούσιος καὶ ὁ πτωχός, καὶ ὁ ἐπίσημος καὶ ὁ ἀσημος εὐρισκον παρ' αὐτοῦ εὐμενὴ ὑποδοχὴν καὶ διὰ καὶ πρόθυμον συνδρομὴν πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος. Ἦτο δύσκολος διὰ τὸν Βυζαντινὸν ἡ λέξις «ὄχι». Καὶ τοῦτο ἦτο τὸ μεγαλύτερον ἐλάττωμα τοῦ χαρμηλῆρος του. Καὶ ὅμως ὁ Βυζαντι-

νὸς εἶχε τόσα ἄλλα φυσικὰ προτερήματα, ὥστε ὑπὸ συνθήκας ἄλλας καὶ ἐν ἄλλῳ περιβάλλοντι θὰ καθίστατο πρότυπον διοικητικοῦ ὑπαλλήλου. Ἡ φυσικὴ του ἀγχίνοια, τὸ ταχὺ καὶ δέξυ τῆς ἀντιλήψεως του, ἡ ἐνεργητικότης του, ἡ φιλοπονία του ἐπλήρουν πολλὰς θωμιασμοὺς τοὺς μετ' αὐτοῦ ἐργαζομένους. Δὲν εἶνε δὲ δυσεξηγήτος ὁ λόγος δι' ὃν πλείονες τοῦ ἐνός ὑπουργοὶ ἠνύνησαν αὐτὸν οὕτως ὥστε νὰ ἐμπιστευοῖται εἰς αὐτὸν πολλὰς τὴν διεκπεραίωσιν λεπτοτάτων ὑπηρεσιακῶν ὑποθέσεων. Εἰς τὰ πλεονεκτήματα ταῦτα ὀφείλει ὁ Βυζαντινὸς τὴν ταχέαν προαγωγὴν αὐτοῦ εἰς τμηματάρχην τοῦ ἀρχαιολογικοῦ καὶ τοῦ τῆς ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως κλάδου, καὶ, ἐάν μὴ ἡ Μοῖρα ἐπέκλωθεν αὐτῷ τὸ φρικαλέον τέλημα θαλάσσης ἐπὶ ζωῆς, θὰ καταλάμβανε πάντως ἡμέραν τινὰ θέσιν περιβλεπτοῦ ἐν τῇ ὑπηρεσιακῇ κύκλῳ τοῦ Κράτους. Φιλόλογος κρῆτιστος, ὥστε καὶ ἀριστεύσας ἐν ταῖς πανεπιστημιακαῖς αὐτοῦ σπουδαῖς, καθηγητὴς τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων διοικητὴς, καὶ ἐν τῇ ἀρχαιολογικῇ κλάδῳ, φιλοτίμῳ προσπαθεῖν, ἐνημερώτικος κατασταθεὶς, εἶχε ὁ Βυζαντινὸς πάντα τὰ προσόντα ὅπως ἀναδειχθῇ ἐν τῇ θέσει ἣν τελευταίως μόλις κατέλαβε μετὰ ὑπερδεκαετὴ ὑπηρεσίαν ὑφισταμένου ἐν τῇ τμηματι, οὕτως τῶς ἡγεῖτο. Αἱ ὑπηρεσιακαὶ ἀσχολίαι εἰς ὅς τὸν χρόνον αὐτοῦ κατέτριβε καὶ αἱ κατ' ἴδιαν φροντίδες πρὸς ἐξοικονόμησιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ βίου, ἡμποῦσαν τὸν βιοπαλαιστὴν νὰ ἐνδιατριπῇ εἰς εἰδικὰς μελέτας καὶ νὰ εἰσφέρει διαιψίως ἐπιστημονικὴν παραγωγὴν — καὶ ὅμως, καὶ εἰς τὰ ὀλίγα παρ' αὐτοῦ δημοσιευθέντα διακρίνει τις τὴν ἐμβρίθειαν τῆς κρίσεως καὶ τὴν ἐγκυκλοπαιδικὴν μόρφωσιν τοῦ νεώχροντος ἐπὶ ἐπιστήμονος. Τίς ὅμως θὰ λησμονήσῃ τὴν σιωπῶν ἐνφράδιαν τοῦ Βυζαντινοῦ μεταδίδοντος τὰς ἱστορικὰς καὶ ἀρχαιολογικὰς αὐτοῦ γνώσεις εἰς σιανὸν ἢ ἐδρὸν κύκλον καταγοιτευμένων ἀκροατῶν; Ἦτο ἡ ἀρεστοτέρα του ἐνασχόλησις καὶ δὲν ἀπέφραγεν οὐδεμίαν σχετικὴν πρόσκλησιν, πεποινῶς δὲ τὸ γοητευτικὸν αὐτοῦ ἄλγαντον ἤθελε τέρπει καὶ ἡθελε διδάξει. Κρῖμα ὅτι κακῆς δαίμων — κακῆ μοῖρα ὡς κοινῶς λέγεται, — ἀφῆλπε τὸσφ προύτως νοσητικὴν δύναμιν ὑπέρροχον καὶ ὑπαλληλικὴν δεξιότητα ὅλους σπανίαν.

Β. Σ.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΕΛΙΣ

Οἱ βαθύτερον παρατηροῦντες εἰς τὴν κατάστασιν ἀνευρίσκουν ὅτι ἐξακολουθεῖ νὰ εὐρίσκειται εἰς κρίσιμον καὶ ἰδίως εἰς ἐκρυθμὸν σημεῖον. Ὅτε ἦτο δυνατόν ἡ παραλυσία ἡ γεννηθεῖσα ἀπὸ τὸ βίαιον κίνημα τοῦ Αὐγούστου 1909 νὰ παρέλθῃ χωρὶς ἀντίδρασιν βίαιαπαθῆ ἡ προτοῦ παρέλθῃ χρονικὸν διάστημα δοκιμασίας καὶ προσπαθειῶν. Διανύομεν τὴν περιόδον αὐτήν. Τὴν δικτατορίαν τὴν ὅποیان συνήθως προκαλοῦν τὰ βίαια κινήματα κινήματα ἀντικατέστησεν εἰς ἡμᾶς τὸ σύνθημα: «Ἀνθρώποις διὰ τῶν θεσμῶν». Ἡ ἀνθρώποις αὐτὴ διὰ τῆς εὐθείας καὶ νομιμίου ὁδοῦ ἡμπορεῖ νὰ φέρῃ καλύτερα ἀποτελέσματα ὅταν ὑπάρχῃ κοινὴ πρὸς τοῦτο ἀμπραξίς καὶ συμφωνία ὅλων τῶν παραγόντων τῆς Πολιτείας. Τοιοῦτον δὲν συνέβη εἰς ἡμᾶς. Οἱ μέχρι σήμερον διοικήσαντες εἰς τὴν ἐκτελεστικὴν καὶ νομοθετικὴν ἐξουσίαν ἀπεκλείσθησαν, καὶ ἔξωθεν ἐπεφάνη ὁ Παράκλητος ὁ ὁποῖος δὲν ἦτο ὁ ἀνεγνωρισμένης καὶ δοκιμασμένης ἀξίας πολιτικὸς ἀνὴρ, ἀλλ' ὁ λευκὸς ἀπὸ ἀμαρτίας τοῦ παρελθόντος, ὁ δομητικὸς καὶ φιλόδοξος, ὁ δυνάμενος νὰ ἐξάγῃ τὸ λαϊκὸν φρόνημα χωρὶς νὰ παρουσιάσῃ τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ κοινῶς δημιουργήτου.

Εἰς τοὺς ὅμους τοῦ ἀνδρὸς αὐτοῦ ἐπικαθίσταται σήμερον τὸ βάρος τῆς ἀνορθώσεως. Εἰς τὸ μέγα τοῦτο ἔργον εἶνε εὐτύχημα δὲ μὲ πειστικὸν τρόπον παρουσιάζει ἀγαθὰς καὶ εἰλικρινεῖς διαθέσεις, δυστύχημα

ἥμους δὲ δὲν ἀνευρίσκει συνεργάτας εἰς τὸ ὕψος τοῦ αὐτοῦ ἀποστολῆς.

Ὅτε τὸ Ὑπουργεῖον τὸ ὁποῖον συνεκρότησεν, οὔτε οἱ ὑπουργοὶ κατὰ μέγα μέρος, οἱ μέλλοντες νὰ ἀποτελέσουν τὴν δύναμιν αὐτοῦ εἰς τὴν Βουλὴν, καθήσουσιν τὴν κοινὴν συνειδήσιν, ὅτι ἡμικροὶ νὰ θέσουν στερεὰ τὰ θεμέλια τῆς ἀνορθώσεως. Ὅλος ὁ κοινωνικὸς ὁργανισμὸς ἐπαδὲ διατάραξιν εἰς τὴν ἱερὰρχίαν του, εἰς τὴν κανονικὴν διανομὴν τῶν πολιτῶν κατ' ἐπαγγέλματα καὶ ἀσχολίας. Τὸ τοιοῦτον κοινωνικὸν περιβάλλον δὲν ὑποβοηθεῖ τὴν σοβαρὰν ἐργασίαν καὶ κἀννεὶ δυσκολώτερον τὸ ἔργον τῆς Κυβερνήσεως.

Αὐτὰ ὅλα εἶνε δευτεροπαθῆ φαινόμενα τῆς πολιτικῆς κρίσεως. Ὁ νόμος τῆς Ἀρμονίας κατ' ἀνάγκην θὰ λειτουργήσῃ καὶ θὰ ἐκκαθαρίσθῃ ἡ κατὰστάσις. Τὸ πολιτικὸν στάδιον θὰ ἐγκαταλειφθῇ ἀπὸ τοὺς ἀνίκανους ἐρασιτέχνους καὶ θὰ βαδίσῃ καθένας πιεζόμενος ἀπὸ τὴν ἀνάγκην τὸν δρόμον του. Μία κυβέρνησις μὲ περισσεύειν βουλευσιμένη καὶ κινουμένη θὰ φέρῃ ταχύτερον τὴν ἁρμονίαν. Γεννάται ὅμως τὸ ἐρώτημα: θὰ ἔχῃ ἡ σημερινὴ Κυβέρνησις εὐστοχον διαρκῶς τὴν κίνησιν ὥστε νὰ ὁδηγήσῃ σταθερῶς τὸ ἐξαλειπόμενον ρεῖμα στὴν φυσικὴν κοίτην του; Ὁ κ. Βενιζέλος φαίνεται ἀντιληφθεὶς τὴν κατάστασιν μὲ ὀξυδερκείαν καὶ μὲ δύναμιν τὴν ὅποιαν τοῦ δίδει ἡ μεγάλῃ ἐμπιστοσύνη τοῦ λαοῦ. Ἐχει ἀνάγκην ὅμως ἀγάνων καὶ ἔχει νὰ ἀμυνθῇ πᾶντοτε ἐναντίον τῶν δημευγῶν καὶ ἀποφέρει πολὺ αἰὶ τὴν πίστιν τοῦ οἰκονομικοῦ προβλήματος. Ὁ ἀγὼν αὐτὸς εἶνε μεγάλος ἀλλ' εἶνε ἀληθὴς φιλοπατρία ἡ ἀπὸ τὴν διὰ Κοινὴν Γνώμην ὑποστήριξις του ἐφ' ὅσον σκεπτεται καὶ ἐργάζεται μὲ ὀρθοπροσῆκον διὰ τὸ καλὸν τῆς Χώρας. Αἱ ἐκλογαὶ τοῦ ἔδωσαν τέλειαν τὴν πληρεξουσιότητα καὶ τὸ στάδιον εἶνε ἀνοικτὸν διὰ τὴν ἐργασίαν.

ΑΓΓΡΙΠΑΣ

ΕΙΔΗΣΕΙΣ — ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ — ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

ΕΓΚΑΤΕΣΤΑΘΗ εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τὸ Μονάχον ὁ κ. Κόνσταντ. Λογοθετόπουλος.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ, δημοσιεύομεν ὀλίγα περὶ τῶν σπουδῶν του ἐν Μονάχῳ ὡς καὶ τῆς ἐπὶ δεκαετίαν ἐκεῖ ἐπιστημονικῆς του δράσεως.

Ὁ κ. Λογοθετόπουλος, ἄρ' οὐδ' ἀποπερίτωσε ἐν Μονάχῳ τὰς Πανεπιστημιακὰς αὐτοῦ σπουδὰς, προσελήφθη ἀμέσως ὡς ἐσωτερικὸς βοηθὸς ἐν τῇ Πανεπιστημιακῇ Κλινικῇ. Ὅλιγα ἔτη κατόπιν ὁ σοφὸς καθηγητὴς τῆς Γυναικολογίας Βόρχερ, ἐκτιμῶν τὸν κ. Λογοθετόπουλον προσέλαβε αὐτὸν πρῶτον ἐπιμελητὴν ἐν τῇ Γυναικολογικῇ καὶ Μαιευτικῇ τοῦ Πανεπιστημίου Κλινικῇ. Ὡς τοιοῦτος ὁ κ. Λογοθετόπουλος ἀνέπληρωσε πολλὰς τὸν ἀπουσιάζοντα καθηγητὴν. Αἱ ἐπιστημονικαὶ δημοσιεύσεις καὶ ἀνακινήσεις τοῦ νέου ἐπιστήμονος, πολλὰς ἐπέσταν τὴν προσοχὴν τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου. Τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ κ. Λογοθετόπουλου ἐν Ἀθήναις, χαίρεισμεν μὲ ἀληθινὴν χαράν.

Ὁ κ. Παλαμᾶς ἐγράψε εἰς τὴν «Ἑστία» διὰ τὸν Βαλαωρίτην περιεκτικώτατα τὰ ἐπόμενα:

1) Ἡ πόησις τοῦ Βαλαωρίτη εἶνε ἡ πῶς γὰρ τοῦ δόθηκε εἰς τὴν ᾠρὰ τῆς νέας ἑλληνικῆς ψυχῆς νὰ χαρῇ.

2) Ἡ γλώσσα τοῦ Βαλαωρίτη εἶνε ἡ πλουσιωτέρα γλῶσσα ποὺ εὐτύχησε ποιητὴς λυτρωμένος ἀπὸ τὸ λογιωταρισμὸν καὶ χρησιμοποιοῦσιν γὰρ τὸ ἔργο του. Ὅταν ἐγράψῃ ὁ Βαλαωρίτης πρὸς τὴν γυναῖκα του, στὴ 1865: «Ἐβαλα στὸ νοῦ μου νὰ προσδώσω εἰς τὴν δημοτικὴν ὕλην αὐτῆς τὴν ρυστίαν καὶ τὴν ἀρχαῖαν ὠραιότητα», ἔβλεπε καθαρά καὶ μαντικὰ μέσσω του.

3) Ὁ Βαλαωρίτης, λυρικὸς ποὺ εὐκόλῃ κέρρει καὶ ξεπέφτει, ἐλεγειακὸς ποὺ μαρτυρεῖται μέσσω σὲ παρὰ-πονα καὶ μυρολόγια, εἶνε ὁ πρῶτος ἀγνός, καὶ σὲ πολλὰ ἀσχηκτικὸς, ἐπικὸς ποὺ δοξάζει τὴν νέα λογοτεχνία μας. Ἰδιόγραφος τοῦ ἁρρενιστοῦ καὶ τοῦ λεβέντικου, ζωγράφος τοῦ σκληροῦ καὶ τοῦ τρομακτικοῦ, μαζί ἐμπνευσμένος καὶ μελετημένος ραφιδὸς τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἑλληνικῆς φύσεως, ὅσο καὶ ἂν τὰ πνευματικὰ τοῦ τεχνίτη δὲ φράνουν κάποτε νὰ ὑψημετῇ-σουνε στὴν ἐντέλεια τῇ φαντασίᾳ τοῦ ποιητῆ.

4) Ὁ Βαλαωρίτης, καὶ ἄλλως ἀκόμα καὶ ἱλαρὸς κάποτε καὶ μὲ κάποιο χιῶμος ποὺ ζυγνύεται διὰν τὸ ἀπαντᾷ μέσσω στὸ σῆμα του, εἶνε ποιητὴς ἁμειβόμενος, ποιητὴς μιστραλικοῦ. Ποιητὴς πᾶσι ὡς πᾶσι, μεγάλως ποιητὴς. Μὰ καὶ μαζί, καθὼς συχνὰ συμβαίνει (γὰρ λόγους ποὺ δὲν εἶνε τόσος ἐδῶ ὡς τοὺς ἀναπτύξω), ὅσο εἶνε ἡμιμυθικὸς τ' ὀνομαίῃ του, ὅσο εἶνε κακογνώριστος τὸ ἔργο του, δηλαδὴ καὶ χειρότερον ἀπὸ τὸ ἀγνώριστον. Καὶ κακογνώριστος ὅχι ἀπὸ τοὺς πολλοὺς, ποὺ τίποτε καλὰ δὲν ξέρουν, μὰ στὴν περιότητι ταύτῃ, ἀπὸ τοὺς μετρημένους τοιαύτου πρωτοστάτες τῶν κόκλων μας τῶν καλλιτεχνῶν.

5) Ἐλπίζω, γὰρ δικὴ μου εὐχαρίστησις καὶ ἀκόμα καὶ γὰρ νὰ ἐξελθῶν ἀπὸ τὴν ἀμαρτία κάποιου ἐνθουσιαστικοῦ, μὰ διατακτικῶς καὶ ἀποτόκων ἀπὸ τὸν μου γὰρ τὸν ποιητῆ, γραμμένον ἐδῶ καὶ εἶσαι χεῖρον, ἔλπίζω νὰ δείξω στὴ δικαίᾳ μὲς μελέτῃ ποὺ εἶμαι μὲτ' ὁπλῶν σὺ τὸ ἔργο καὶ στὴ ζωὴ τοῦ Βαλαωρίτη — διὰ ἁρμονικὰ ταιριάγματα —, μὲ τὴ βοήθειαν τῆς κοινῆς ἀνάληψης, μεθοδικῶς κυρίως καὶ, σὰ νὰ πῶμεν, τελειωτικὰ (ἂν καὶ τέτοια θέματα ποτὲ δὲν παίρνουν τέλος), τὸ μηχανισμὸ τῆς Βαλαωρίτικῆς τέχνης καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς.

6) Ἐννοεῖται πᾶς ὅχι Σολωμοῦς καὶ Βαλαωρίτης, μὰ καὶ ὅλους τοῦ κόσμου τοὺς Ὀμηροὺς καὶ τοὺς Σαπφίους νὰ ἀποχρυσώμεν, πᾶσι δὲ θὰ ἦσαν ἀρκετοὶ νὰ ἐξαντλήσουν καὶ νὰ καταστήσουν περὶ τὴν ἀνάγκη ποὺ κάθε λίγο καὶ λιγάκι αἰσθάνεται ἡ ψυχὴ καὶ τοῦ ταπεινότερου, καὶ μέσσω σὲ ὅλους αὐτοὺς καὶ ἕτερον ἀπ' ὅλους αὐτοὺς, νὰ πῇ καὶ ἐπὶ τὸ λόγο τῆς, νὰ τριγυρίσῃ τὸ τραγοῦδι τῆς. Μὰ γὰρ νῆρησιν κάποιον σημάδι ὁ λόγος αὐτὸς καὶ γὰρ νὰ λογαριασθῇ τὸ τραγοῦδι ἐκεῖνο, πρᾶπει, βέβαιον, νὰ διαφέρουν κάπως, εἴτε μὲ τὴν ἀκρίβειαν, εἴτε μὲ τὴν τέχνην, ἀπὸ τὰ προηγήματα.

7) Νερόσι, νὰ μὴν ἰσχυρῇ ἀκόμα σιγήν σὲ μὴ κορεσθῇ, σὲ μὴ γονιὰ τῆς ἑλληνικῆς γῆς τὸ ἀγαλμα τοῦ μεγάλου ἀρματοῦ τοῦ τῆς Ἀφῆς!

ΟΛΙΓΟΣΤΙΧΑ

Τὰ ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΑ, ἀπὸ τῶν δύο τευχῶν τῆς 15 καὶ 31 Δεκεμβρίου, θὰ ἐκδοθῶν, ὡς συνήθως, τὴν 20 Δεκεμβρίου εἰς διπλὸν τεῦχος ΧΡΙΣΤΟΥ-ΓΕΝΝΙΑΤΙΚΟΝ, μὲ ποικιλωτάτην ὕλην καὶ πλουσιώτατα εἰκονογραφημένον.

Ὁ φίλος συνεργάτης μας κ. Μαρίνος Σαγοῦρος προσήλθῃ εἰς γαμμητέα τοῦ Γενικοῦ Προξενείου Θεσσαλονίκης.

Κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Τολστώι οἱ φοιτηταὶ τῆς φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου μας πικρῶς λείπον τὸν καθηγητὴν τὸν νὰ τοὺς διδάσῃ διὰ τὸ ἔργον τοῦ φιλοσόφου καὶ ἐκείνος ἀπύνητος: νὰ μὴ ἀπολαύσῃ.

Ἄλλοτε ὁ καθηγητὴς εἶπε: ἐπ' ἐσχάτων ἀνεφάνησαν δύο νέα φιλοσοφικὰ συστήματα ὧν εἰσρηγνῆς ἐγένετο ὁ Νίτσιος (Νίτσε) καὶ ὁ Χαιτμάνος (Χάιτμαν). Πλὴν περὶ τούτων ἀποφειγόμεν νὰ κἀμωμεν διεξοδικὰν λόγον διότι ἀμφότερων τὰ συστήματα ταῦτα δικαίως κατακρίθησαν.

Αὐτὰ μᾶς ἐνθυμίζουν μερικά ἀκόμη ἄξια νὰ γραφοῦν. Εἰς διδακτορικὰς ἐξετάσεις: Ἐπεμβαίνει ὁ κ. Μ. «Ἐμένα ὁ Νίτσε μὲ φαίνεται ἕνας γελοῖος». Καὶ ὁ ἐξετάζων καθηγητής. «Καὶ πράγματι τοιοῦτο συμβαίνει».

Ὁ κ. Β. ἔχει ἀναλάβει νὰ μεταφράσῃ διὰ τὴν Βιβλιοθήκην Μαρσαλῆ ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον ἡ *Λίβδα εἰς τὴν Ρώμην*. Μετὰ 7 μῆνας κατέθεσε τὴν ἐντολὴν διότι πονθητὰ δὲν εὗρηκε ὅτι ὁ συρμός ἀποδίδει τὴν γαλλικὴν λέξιν *made*.

Εἰς ἐξετάσεις διδακτορικὰς:

— Ποιὸς εἶναι ἀνώτερος ἱστορικός, ὁ Πολύβιος ἢ ὁ Θουκυδίδης;

— Ὁ Θουκυδίδης.

— Πίστεις παιδί μου, ὅχι ὅτι εἶναι πατριώτης μου, ἀλλ' εἶναι ὁ Πολύβιος διότι ἔγραψε καθολικὴν ἱστορίαν.

Καὶ αὐτὸ, κατακλείς:

Καθηγητής: Ἄν ἐπικρατήσουν οἱ μαλλιαροί, ἐγὼ θὰ παραιτηθῶ καὶ ἀπὸ ἀνθρώπου.

ΝΕΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Ὁ Βασιλεὺς Ἀνέλιος Ἰωάννου Πολέμη, δραματικὴ παράδοσις εἰς πράξεις 3. Ἀθῆναι 1910. Τυπογρ. «Ἑστία» Μάισνερ καὶ Καργαδούρη δρ. 2.

Βάκχαι Εὐριπίδου, μετάφρ. Κ. Βιρναλή. Ἀθῆναι. Βιβλιοθήκη Φέξη ἀρχ. ἑλλ. συγγραφέων, δρ. 1.50.

Τριγένεια ἢ ἐν Ταύροις Εὐριπίδου, μετάφρ. Ν. Κυπαρίσση. Ἀθῆναι. Βιβλιοθήκη Φέξη ἀρχ. ἑλλ. συγγραφέων, δρ. 1.50.

Μήδεια Εὐριπίδου, μετάφρ. Ἀγγέλου Τανάρα. Ἀθῆναι. Βιβλιοθήκη Φέξη ἀρχ. ἑλλ. συγγραφέων, δραχμὰς 1.50.

Ἀλκίσις Εὐριπίδου, μετάφρ. Γ. Τσοκαπούλου. Ἀθῆναι. Βιβλιοθήκη Φέξη ἀρχ. ἑλλ. συγγραφέων, δραχμὰς 1.50.

Πελοποννησιακὸς Πόλεμος Θουκυδίδου, μετάφρ. Ἰωάν. Ζερβοῦ, τεῦχος Β', βιβλίον 3ον καὶ 4ον. Ἀθῆναι. Βιβλιοθήκη Φέξη ἀρχ. ἑλλ. συγγραφέων δραχ. 2.50.

Λυσιστράτη Ἀριστοφάνους, παράφρασις Πολυβίου Τ. Δημητρακοπούλου. Ἀθῆναι. Βιβλιοθήκη Φέξη ἀρχ. ἑλλ. συγγραφέων δρ. 2.

Ἐκκλησιάζουσαι Ἀριστοφάνους, παράφρασις Πολυβίου Τ. Δημητρακοπούλου. Ἀθῆναι. Βιβλιοθήκη Φέξη, ἀρχ. ἑλλ. συγγραφέων δρ. 2.

Βρυκολάκων Συμπόσιον Βασιλείου Α. Ἡλιοπούλου. Ἀθῆναι. Τυπ. Α. Β. Πάσχα δρ. 2.

Ἀπόλλων ὁ μουσηγέτης, Δ. Παχτίκου, ἦτοι στοιχειώδεις ὠδὲ καὶ γνώσεις μετὰ μονοφωνῶν, διφωνῶν, τριφωνῶν καὶ τετραφωνῶν χορικῶν ἀσμάτων πρὸς χρῆσιν τῶν ἑλλ. ἐκπαιδευτηρίων. Τεῦχος Β' Κωνσταντινούπολις 1910 Ἀδ. Γεράρδου γράσια 8.

Ἀθηνᾶ, περιοδικὸν τῆς ἐν Ἀθῆναις Ἑταιριμονικῆς Ἑταιρείας τεῦχος 3ον καὶ 4ον. Ἀθῆναι τυπ. Π. Α. Σακελλαρίου.

Τὰ χημικὰ λιπάσματα, Ρ. Δημητριάδου. Ἀθῆναι 1910 ἑκδ. Συλλόγου Ὁφελίμων βιβλίων, δρ. 0.60.

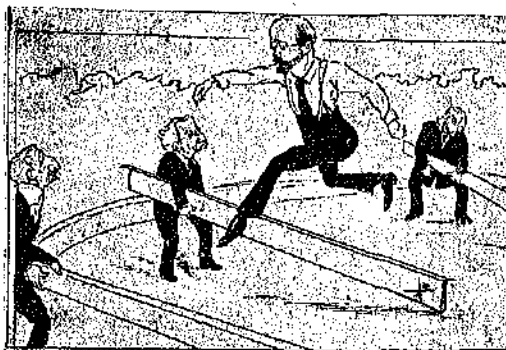
L'Inoubliable Hélène de Zuylen de Nyevelt. Paris E. Sansot C^o fr. 5.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

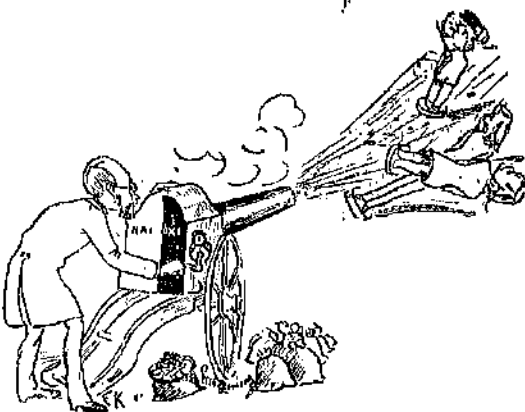
Κύριον Μήτσον Δ. — Ἀποροῦμεν μὰ τὴν ἀλήθειαν πῶς, ἔπειτα ἀπὸ τὰς χυδαίας φράσεις σας διὰ τὰ «Παναθήναια» κατεδέχεσθε νὰ στέλλετε στίχους πρὸς δημοσίευσιν.

ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΟΥ ν' ἀρχίσῃ πολὺ γλήγορα τὸ τόπωμα τῶν ἔργων τοῦ *Σπύλιου Πασαγιάννη*, παρακαλοῦνται θεοῖμα, ὅσοι ἔνυχε νὰ κατέχουν χειρόγραφα του ἀνεκδοτα, νὰ ἐνδιαφεροῦν καὶ ἵ' ἀποστείλουν συστημένα πρὸς τὸν ἀδελφὸν τοῦ ποιητοῦ κ. *Κωστ. Πασαγιάννη* εἰς *Ζάκυνθον*.

ΓΕΛΟΙΟΓΡΑΦΙΑΙ

Δρόμος μετ' ἐμποδίων ἀπὸ Λαρίσης εἰς Ἀθήνας—«Πατερί»

Ὁβὶς συστήματος 2845 Νοεμβρίου — «Ἑστία»